

BESSEGÅRDKRØNIKEN

Af Sigurd Olesen

Svend Skov Olesen
2015

Bessegårdkrøniken

Denne bog er en kopi af originalen givet til Svend Skov Olesen af skribenten Sigurd Olesens hustru Birgitte, så der nu er to bøger i Skov Olesen familien. Bogen er så også i PDF format.

Hammerum 2024 - Olaf Skov Olesen

Forord

I en weekendvagt på Grindsted Sygehus i sommeren 1997 skrev jeg i hånden begyndelsen til denne fortælling om min familie. Dels fordi jeg mange gange er blevet opfordret til det, og dels fordi Henrik for nogle år siden spurgte: "Hvad har du egentlig lært af din far?" Jeg kunne ikke lige på stående fod svare. Årsagen hertil vil fremgå af fortællingen, som den skrider frem.

Siden er der nu og da kommet nogle tilføjelser, og da der i sommeren 2005 kom en anmodning fra bror Knuds plejehjem i Viborg om at beskrive en familiemæssig baggrund for ham, kom jeg i gang med at sætte det hele på tryk. Det var lidt svært at fortælle vildtfremmede om Knuds opvækst uden at udlevere ham. Men når alt kommer til alt, er jeg den eneste, der kan fortælle om livet på Bessegaard og det, der gik forud. Alt dette triggede mig. Så det er nu!

Det bliver jo sådan, som jeg husker vores liv på Bessegaard (Bitzow Gaard) – Besse kaldet på egnen. Knud og Marinus ville måske beskrive det på en anden måde. Der var vel ingen, der nogensinde kom tæt på far, mens jeg i de senere år havde vores mors fortrolighed. Fortællingen bliver til på grundlag af egne iagttagelser og min mors udsagn.

"Det er bedst at fortælle sandheden, for den er nemmest at huske", sagde en klog mand engang. Det er også bedst at være ærlig, men i en sag som denne skal det ikke overdri- ves. Jeg vil forsøge at være ærlig i forhold til de mennesker, jeg holder af og har holdt af, mens andre kun nævnes for fuldstændighedens skyld.

Jeg er jo part i sagen, så det subjektive vil uvægerligt komme til at spille en stor rolle. Som Primo Levi skriver i et af sine essays, så "består vi af et Jeg og et Det, af ånd og kød, og desuden af kernesyrer, traditioner, hormoner (han var biokemiker), erfaringer og nye traumer; fra vugge til grav er vi således dømt til at slæbe rundt på en Dobbelt- gænger, en stum og ansigtsløs broder, som er medansvarlig for vore handlinger; og altså også for det, vi skriver".

Første erindring

Hvad er det første, jeg kan huske? Jeg mener, det er Pinsedag 1934. Altså tæt på min 4 års fødselsdag – måske selve dagen. Familien er i kirke i Hammerum Valgmenighedskirke. Solen står i kaskader ind gennem de sydvendte vinduer, og i et brus lyder Grundtvigs salme "I al sin glans nu stråler solen". Ved alteret står pastor Therkelsen, valgmenighedens første præst med et fysiognomi som en mild Henrik Pontoppidan. Det kan selvfølgelig være noget, jeg har fået fortalt, men under alle omstændigheder står begivenheden lyslevende i min erindring.

*Hammerum kirke
Bekostet og bygget af valgmenigheden og indviet i 1924.*

Noget af det, jeg heller ikke glemmer, er mit første og eneste tyveri. På hjørnet af Stationsvej og Søndergade var der en forretning, der hed Fotobørsen, som handlede med papir og alskens små fornødenheder. På disken stod en kasse med sæbeskålere, dimser, som presses ind i sæben, så den ikke bliver blød, når den ligger i sæbeskålen. Jeg syntes, at det var topmålet af smarthed, så jeg kunne ikke modstå fristelsen. Da ejeren et kort øjeblik var ude af butikken, listede jeg en af dem ned i lommen. Fuldstændig tåbeligt. Den kunne jo ikke anvendes, for hvor var den kommet fra, sådan noget blev ikke brugt på Besse. Til gengæld gav det anledning til enorme samvittighedskvaler, specielt da slagterens søn Gerner, som gik i gymnasiet, næste dag i toget på vej til skole hævdede at kunne se på folk, om de havde stjålet!

Indtil jeg flyttede hjemmefra, var jeg ofte i kirke, ikke af pligt eller tvang, men ganske frivilligt. Der er tre salmer og en sang af Grundtvig, som jeg særligt holder af. Det er "I

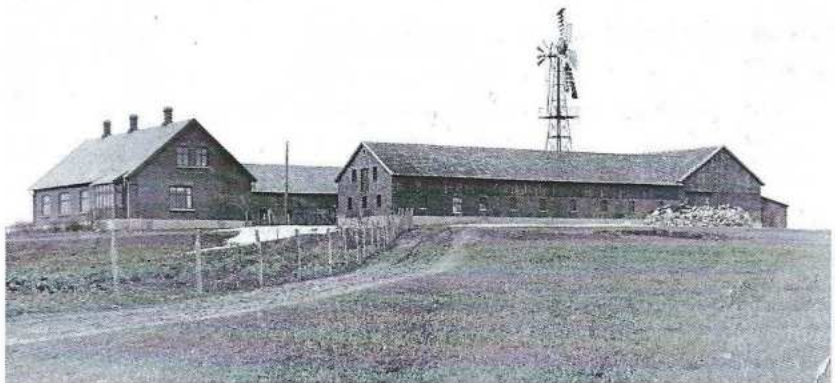

al sin glans nu stråler solen", "Blomstre som en rosengård", "Den signede dag med fryd vi ser" og "Nu skal det åbenbares"- med det kendte citat "den har ej levet, som klog på det er blevet, han ej først havde kær".

Noget andet tidligt jeg kan huske, er køkkenet på Besse. Det centrale apparat er selvfølgelig komfuret. Der blev fyret med brænde og tørv, lugten herfra sammen med lugten af mad skabte en helt speciel atmosfære. Det må have krævet en utrolig ekspertise at bage i en sådan komfurovn. Vandbakkelse, som er et meget luftigt og sprødt bagværk, var mors speciale – bagt i en ovn, der var varmet op ved tørveild!

I spisestuen stod det lange egetræsbord, som senere har stået hos os i 25 år på Viborgvej og nu befinder sig på Rosenholtvej. Det var en bryllupsgave til min mor og far fra Peder Birk (snedker og bror til Martin Birk). I betragtning af, at han var forelsket i min mor, uden at det åbenbart kunne blive realiseret, er det jo noget af en bryllupsgave (se side 50).

Ved middagsmaden, som stod på bordet præcis kl.12.00, sad far og jeg for enden af bordet. Til venstre sad mor, to piger og Knud. Til højre på den faste bænk ud imod gårdspladsen sad forkarlen, anden karlen og fodermesteren. Ikke alene var gården kendt for god mad, men der fandt også en vis opdragelse sted. Hvis man ikke havde lært hjemme fra at have vasket hænder, før man satte sig til bords, eller man måske havde dårlige spisemanerer, rettede mor ganske stille og udramatisk op på det.

*Bessegård
Nybyggede Bessegaard med vind-
mølle og 3 skorstene på stuehuset.*

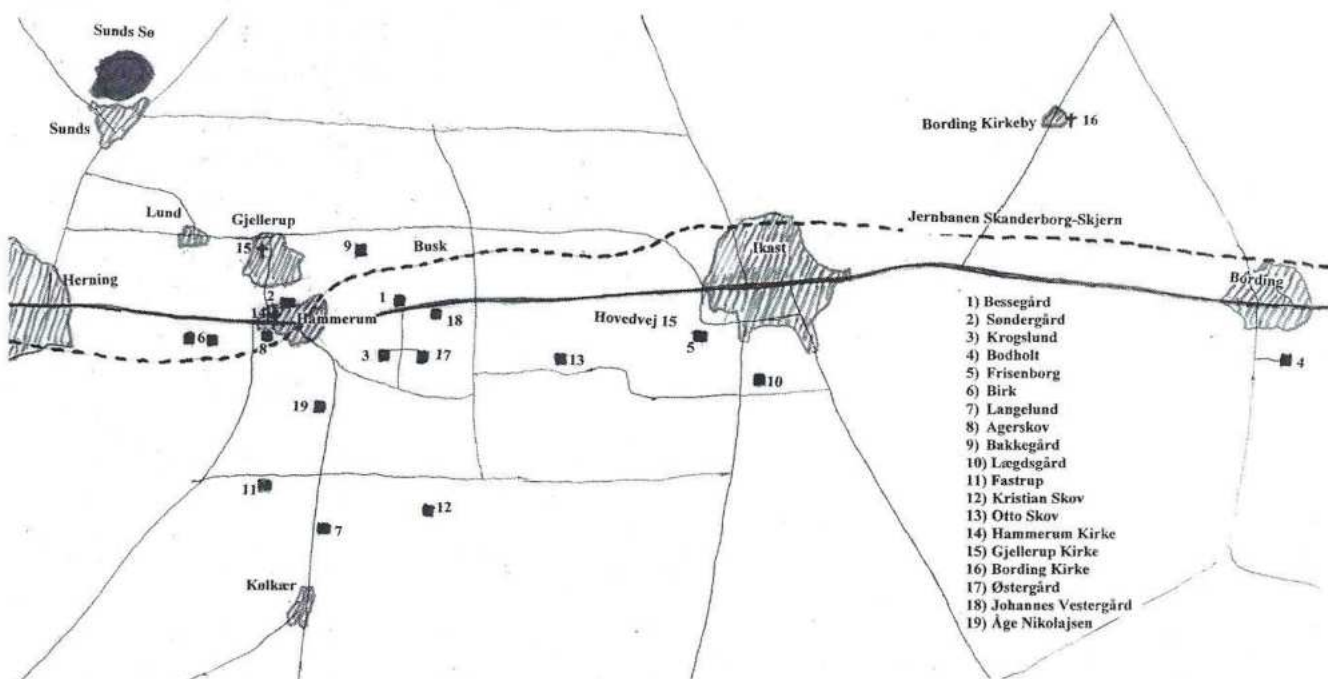

Hammerum Herred

Som man kan se på kortet fra 1940, lå gårdene tæt på hinanden på Skovbjerg Bakkeø. Marinus og Dagmars gård lå på Bording Bakkeø. Grunden til at jeg nævner det er, at jorden her er bundmorænen fra 2. istid. Endemorænen fra 3. istid nåede ikke længere end til Funder Bakker, drejede nordpå mod vest ved Skelhøje og fortsatte sydpå langs det, der nu om dage er den jyske højderyg. Herfra pumpedes der enorme mængder vand og sand ud vestpå. Det blev til den flade sandede del af Vestjylland, som er bedst egnet til kartoffeldyrkning. Nogle steder var bundmorænen fra 2. istid så høj, at områderne ikke blev overskyllet med sand, de blev til såkaldte bakkeøer. Jordbunden er her af meget mere vekslende karakter og derfor for det første mere frugtbar og for det andet lettere at få rimelige afgrøder af uanset vejret sommeren igennem. Besses jord var et typisk eksempel. Der var sandede dele, tungere muldområder, sågar en del ler-områder samt engarealer. Det gjorde driften mere stabil end så mange andre steder, hvor jorden enten var meget let eller meget tung.

Landkortet i Hammerum Herred så noget anderledes ud omkring skiftet til det nittende århundrede. Herning eksisterede ikke, de vestjyske hovedveje mødtes i Gjelleruplund, og Midtjyllands hovedlandevej (den mest benyttede grusvej) gik fra Viborg over godset Herningholm, Gjelleruplund, herresædet Høiriis (ved Ikast), Nr. Snede til Horsens (på kortet

Kort over området mellem Bording og Herning ca 1940.

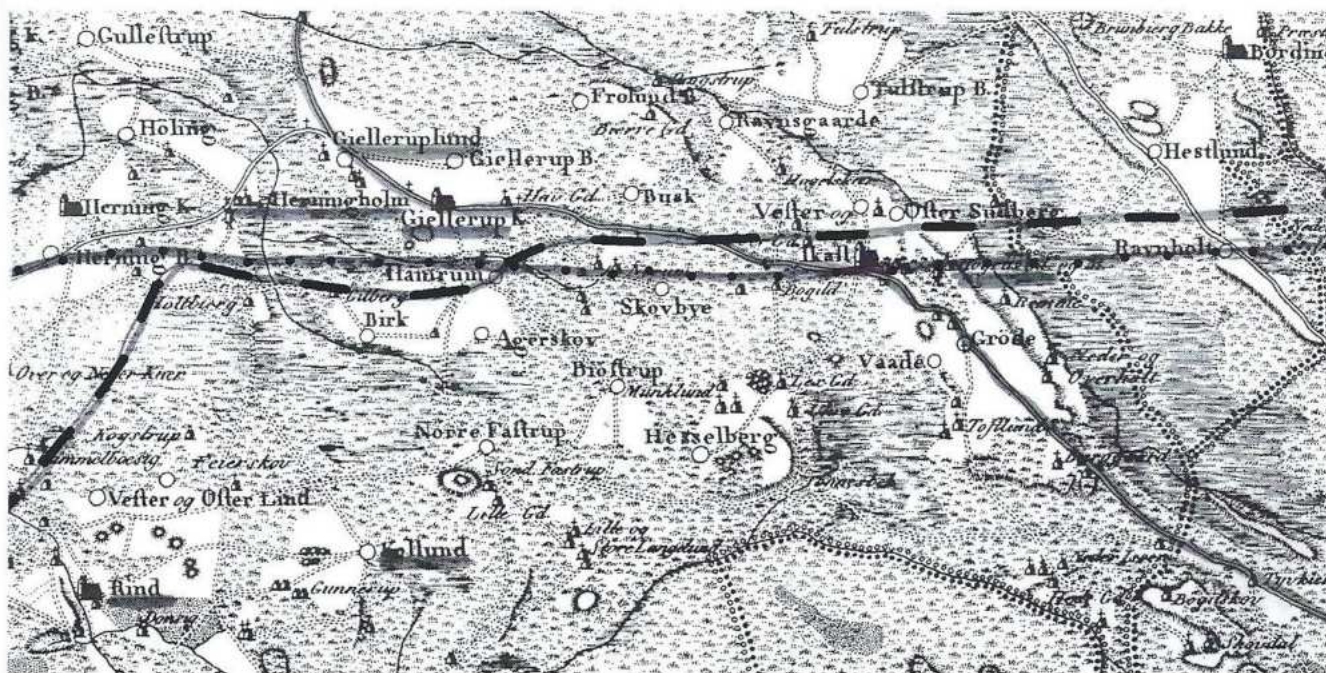
Gjellerup Kirke.

angivet med rødt). Gjelleruplund var knudepunktet, her var der stort marked en gang om året, og det var et af årets 3 højdepunkter: "Yvl, Posk`å så Lun` marken" (Jul, Påske, og så Lund Marked). Ikke en gang Pinse – opstandelseshøjtid – blev nævnt.

I Gjellerup ligger landets ældst daterede kirke fra 1140, og min mormor voksede op i Gjelleruplund. Birgittes fars familie stammer også derfra, og Anna Lund (1756-1817) fra den familiegren er begravet ved Gjellerup kirkes nordlige indgang. Gjelleruplund med Herningholm og Ikast med Højriis var selvskrevne til at blive egnens "motorer", men anlæggelsen af jernbanen satte fokus på Bording, Ikast, Hammerum og Herning. Senere kom hovedvej 15 fra Ringkøbing over Århus til Grenå. Det siges, at en uduelig herremand på godset Højriis var årsag til, at Herning blev egnens centrum og ikke Ikast.

De vigtigste lokaliteter for den vestjyske egne var på den tid Viborg, Herningholm, Gjelleruplund, Rind, Kollund, Højriis og Horsens. Disse lokaliteter er understreget på kopien af det gamle kort fra 1803, og den langt senere anlagte hovedvej 15 er angivet med prikker. Jernbanen, som kom til at afgøre den endelige udvikling på egnen, er angivet med en stiplet streg. Fra 1937 til slutningen af 1940erne var min skolevej om vinteren jernbanen, senere var det rutebilen, men om sommeren foregik det på cykel.

Kort over Hammerum Herred 1803.

Min mors baggrund

Min mors familie stammer fra Kollund, som i 16-hundred-tallet bestod af en samling veldrevne selvejerbøndergårde. Man havde formået at udnytte en jord med god bonitet. Det var selvbevidste og indflydelsesrige folk, og her spiller Fløe-slægten en væsentlig rolle. Det tilskrives ikke mindst, at der kom friskt blod udefra i form af en svensk soldat, som forelskede sig i den velanskrevne selvejerbonde Christen Pedersens meget smukke datter. Soldaten var i 1658 med i den svenske hærs march mod Viborg og var en kort tid indkvarteret på Christen Pedersens gård i Kollund. På en eller anden måde blev han i stand til at rømme fra den svenske hær. De to forelskede blev gift, og soldaten Palle overtog med tiden gården, og han var dygtig og driftig.

Herefter er navnene Palle og Fløe tæt forbundne. Nogle har hæftet sig ved Flørnes sorte hår og varmbloedige temperament og derfor antaget, at Palle var en spansk lejesoldat i den svenske hær, der hærgede hele Danmark i den periode. Men navnet er så nordisk, at han må være af nordisk afstamning. Museumsforstander H.P. Hansen, Herning, skrev i Herning Folkeblad i december 1932: "Fløe-slægten har på afgørende vis præget det samfund, de kom til at leve i", og professor Birch (se side 25) sagde en gang på sin sædvanlige bramfrie facon: "Flørerne er enten idioter eller genier".

Mors oldeforældre på begge sider stammer fra Fløe-slægten i Kollund. Slægtskabet er indviklet, så det skal jeg ikke redegøre for, men Kollund spillede en stor rolle, når mor fortalte om sin barndom og ungdom.

Margrethe blev født i "Søndergaard" i Hammerum den 10. januar 1886 som ældste tvilling til Johanne; de var nr.

Første Søndergaard bygget omkring 1790-1800.

To smaa Piger, der i Dag holder
Sølvbryllup.

Avisbillede.

3 og 4 efter Anna Fløe (1882) og Sidsel Fløe (1884) og før Peder (1899). I virkeligheden voksede 5 piger op i Søndergård. Trine var kusine til mor og hendes søskende, og hun blev af en eller anden grund optaget i familien. Trine var meget trofast og besøgte os hele sit liv hvert år om sommeren.

Morfar hed Niels Marinus Pedersen (1857-1944). Han var den stovte kompromisløse grundtvigianer midt i et meget indremissionsk Gjellerup sogn. Han var også sognefoged (den tids nærpolti), og tvillingerne blev kaldt "æ sognefoges smo russere". Dertil var han en dygtig bonde, der forstod at sætte tæring efter næring med det resultat, at han lidt efter lidt opkøbte ca. 80 tøndeland (ca. 8 hektar) delvist opdyrket jord mellem den nyanlagte jernbane Skanderborg-Skjern og hovedvej 15. Dette område kommer vi tilbage til, for det bliver centrum for krøniken. Niels Marinus

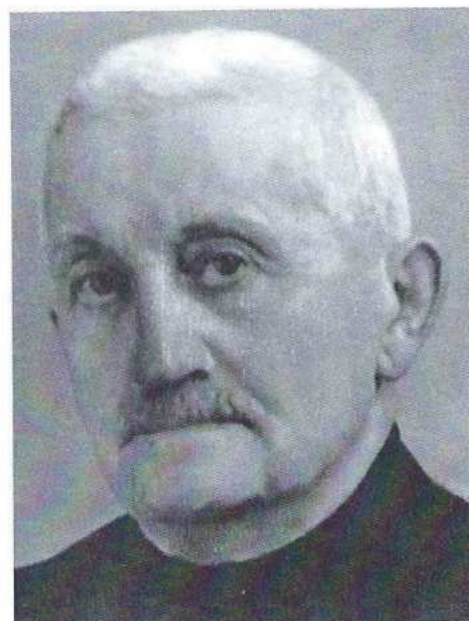
De 4 døtre fra Søndergaard:
Johanne, mor, Anna og Sidsel.

var gift med Karen født Knudsen (1859-1923), altså min mormor. Da jeg blev født, var morfar 73 år gammel. Jeg syntes, at han var oldgammel og en del frygtindgydende. Jeg kan ikke huske, at han har henvendt sig til mig, han var vist ikke særlig optaget af børn, men det er muligt, at jeg husker forkert. Jeg har et bestemt billede af ham fra en sommermorgen 1939 eller 1940. Jeg var på cykel kl. halv otte på vej til skole i Herning. Før Hammerum så jeg ham 82-83 år gammel i hvid skjorte, sort vest og med stok på inspektion i engen, der stødte op til vores jord – en stovt mand, på den ene side med stort selvværd, men på den anden side med en tendens til tungsind, som han senere tilskrev den omstændighed, at hans mor døde i barselsengen efter hans fødsel.

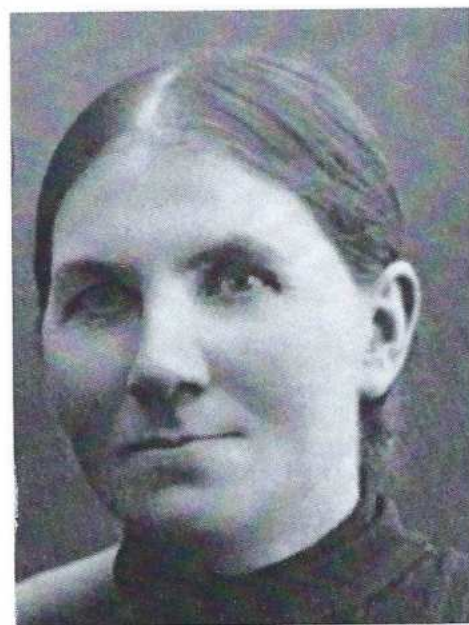
Hans opdragelse af børnene og omgang med andre var ret præget af forbud og regler, men også af stor kærlighed. Mor lagde ikke skjul på, at en del frygt var forbundet med hans tilstedeværelse. Hun har fortalt, at han, da han en gang opdagede, at et par af hans tjenestekarle spillede kort, holdt en lang dundertale om synd og straf, og derefter tvang dem med ud i svinestien, hvor han kastede kortene ud til svinene for at vise de to syndere, hvor kortene hørte hjemme. Det er også blevet mig fortalt, at hvis man som barn hørte ham komme, så anstrengte man sig ekstra for at være upåklagelig. Men der var også tryghed omkring ham – han var jo ufejlbarlig. Og det var et levende hjem. Det var et naturligt centrum for det grundtvigske kulturliv på egnen. Mormor Karen fungerede efter min mors udsagn stille og mildt uden de store armbevægelser. Var der f. eks. før et møde i forsamlingshuset 10 ekstra personer til aftensmad, ja, så blev kødstykkerne delt i to; det materielle gik man ikke så højt op i. Diskussionerne ved sådan et aftensmåltid kunne godt blive heftige.

Det fortælles, at det nær var blevet til håndgemæng en gang, da forfatter og præst Jakob Knudsen var til aftensmad i Søndergaard, før han skulle holde sit foredrag i forsamlingshuset. Jakob Knudsens romaner indeholder ofte efter den tids målestok lidt vovede eller voldsomme passager. Det var der også i en nyudkommet roman, hvilket han under spisningen blev krævet til regnskab for. Han har måske svaret lidt undvigende for at undgå en lang diskussion, og da han ydermere rejser sig fra bordet, bliver det for meget for Jens Birk (Peder og Martin Birks far), han rejser sig og

Morfar Niels Marinus.

Mormor Karen.

stiller sig som en hindring i døren og siger: "Du kommer et igjemmen æ dar før du haar swaaret o wor spørgsmaal". Det kalder jeg et engagement, som enhver foredragsholder og meningsdanner kan være tjent med.

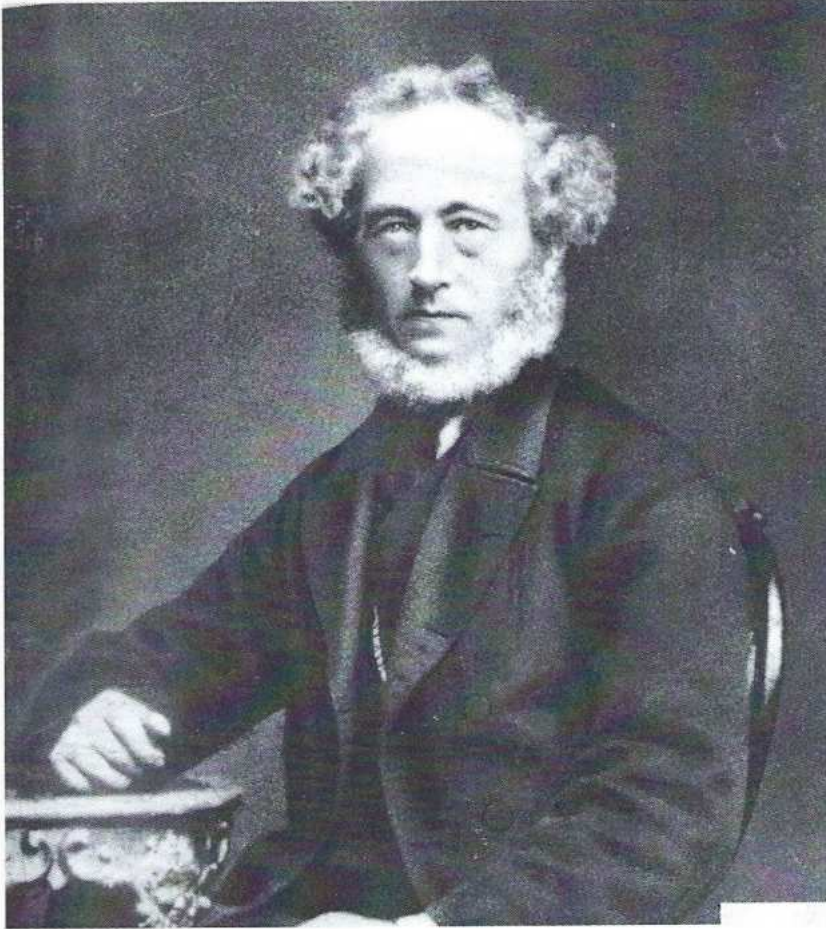
Morfars far, Peder Nielsen (1818-1910), min oldefar, var gift to gange. Det første ægteskab var med Sidsel Pallesdatter (1816-1857); de fik 7 børn, hvoraf min morfar var den yngste. Hun døde som før nævnt i barselsseng. Sidsels storesøster Anne (1812-1887) var blevet enke i 1854, og hun havde 6 faderløse børn, hvoraf nr.2, Peder Fløe Nielsen og nr.6, Kirsten Marie Nielsen, spiller en rolle i det, jeg har fået fortalt. Peder Nielsen og Anne Pallesdatter gifter sig herefter og forener dermed de to store børneflokke.

Peder Nielsen var den første bonde i Rigsdagen. Det var i godsejerkonservatismens velmagtsdage. Bønderne og lidt senere arbejderne begyndte at røre på sig og kræve indfly-

Oldefar med familie i begyndelsen af 1890'erne.

Bagerst f.v.: Mormor, to af hendes søstre, morfar. De to i midterste række er oldefar og morfars halvbror Peder Fløe Nielsen. Forrest: Anna, Sidsel, Margrethe og Johanne.

Morfars far, Peder Nielsen.

delse. Da konseilspræsident Estrup regerede landet uden om Folketinget fra 1885 til 1894, den såkaldte provisorietid, har der virkelig været gang i den. Der opstod en meget speciel politisk alliance mellem bønderne med Christian Berg i spidsen og de københavnske kulturradikale ledet af brødrene Brandes og redaktør for Politiken, Hørup. Estrups forsøg på at indføre en slags politisk enevælde gik min oldefar så meget på, at han i 1890 trådte ud af Rigsdagen.

Han var en praktisk mand, hvilket giftermålet jo også vidner om. Han havde efter det andet giftermål to gode gårde – men altså også 13 børn at tage vare på. Opdragelsen af de mange børn har nu nok ikke været så kompliceret, som det kan lyde. For det første opdrager så mange i flok i høj grad hinanden, for det andet var børnene tidligt medlemmer af arbejdskraften på den gård, der ikke blev solgt, og for det tredje var ledetråden i opdragelsen snarere en fast hånd end for megen blødsødenhed.

Det er blevet mig fortalt, at min morfar i 10-11 års alderen af vanvare var kommet til med en hø-le (højle) at skære et meget dybt sår i sit ene bens lægmuskulatur. En

læge fra Herning blev tilkaldt, han kom kørende i charabanc, og før man gik i gang med operationen på køkkenbordet, sagde min oldefar til sin søn: "No vil vi ingen skræven ha, mi dræng – det hær haar du sjæl won u'e om". Det må have været et voldsomt traume, men han lå musestille under hele seancen. Indgrebet med sammensyning af musklerne er så stort, at det i dag ville kræve fuld narkose.

Fra slutningen af 90'erne boede oldefar på aftægt hos sønnen og svigerdatteren i Søndergaard. Han gik i barndom, som demens hed dengang, og det må have været ret besværligt. Ustandselig har han været i aktivitet (det, der nu hedder at være dørsøgende). Han var talrige gange med frakke, hat og stok på vej ud – "han skulle jo i Rigsdagen". Når man forsøgte at tale ham til ro og fortalte ham, at han boede hos sin søn, nægtede han, at han havde børn. Men når man så sagde, at han boede hos sin svigerdatter Karen, blev han mild og rolig og sagde "Ja - Karen" med tryk på navnet. Og så lod han sig føre tilbage til sin stue – eller seng, de talrige gange det skete om natten.

Der har været nok at se til for min mormor. Der var stor selskabelighed på gården – ikke på nogen måde overdådig, men morfars udadvendte virke var årsag til mange arbejdskrævende traktement. Den demente svigerfars opvartning var ind imellem et 24 timers job. Derudover husede familien den førnævnte halvbror Peder Fløe Nielsen. Han havde ungdomssløvsind, som Schizofreni hed den gang. Da det blev for slemt at huse ham, blev han indlagt på Middelfart sindssygehospital. Morfar kørte ham selv til hospitalet i hestevogn. Da halvbroderen kort tid efter hængte sig, gav det anledning til mange selvbefrejdelse hos min morfar, som jo i forvejen havde det svært med sit sind.

Min mors beskrivelse af sin mor er så entydigt positiv, at det næsten ikke er til at tro, men hun var "blid, mild og god"! Jeg har aldrig kendt hende; hun døde af kræft i 1923 – kun 64 år gammel. På billeder ser hun lige så mild ud, som mor har beskrevet hende. Hendes familie fra Lund var fyldt med humor, skæg og ballade. Hendes bror Martinus var især fuld af jokes, som jeg ikke kan huske mere, og det er ærgerligt, for de var særdeles raffinerede. Det siger måske, at det er på tide at få det skrevet ned, jeg endnu kan huske. Hvordan forholdet mellem mine morforældre var, ved jeg ikke noget om. Min mor har ikke fortalt særlig meget om det; måske har morfars andet ægteskab med Marianne

Kjærsgaard stået i vejen i hukommelsen (se senere). I hvert fald får de 5 børn, men derudover var der talrige aborter, så mormor Karen har stået model til en del. Døtrene fik igen og igen at vide af deres far, at mænd skulle de vogte sig for; de var kun ude på én ting. Er det bevidstheden om sig selv og egne drifter, der får ham til at kønsforskrække sine døtre? Det er som om moster Anna går fri af den strenge opdragelse; jeg har i hvert fald ikke fået fortalt om noget modsætningsforhold mellem hende og faderen. Ved læsningen af hendes breve til min mor gennem årene kan man nu godt fornemme et vist tungsind (Bilag 1). Hun forblev ugift, og hun var det meste af sit liv husholderske hos medicinaldirektør Frandsen. Hun døde på Sjælland i 1935. Hendes lig blev pr. jernbane bragt til Hammerum; hun lå i åben kiste i havestuen i Søndergaard. Det var det første lig, jeg så – det var ikke skræmmende. Transporten havde taget et par dage, og jeg kan huske ligpletterne fra kæben ned på halsen. Da jeg første gang under lægestudiet stødte på ordet livores (ligpletter), forstod jeg straks fænomenet, så synet har da nok gjort indtryk.

Morbror Peder var et kapitel for sig. Han kunne slet ikke forlige sig med en autoritær opdragelse. Han udvandrede til USA ved en nær slægtnings hjælp, professor L.V.Birch

Moster Anna

Sammenkomst i haven på Bessegaard under morbror Peders og Gerdas besøg i Danmark i 1939. Bagerste række: Far, Knud, Marinus, Gerda, Morfar, Marianne og Moster Hanne.

Forreste række: Mor, mig, Gerdas søster, Sigurd Birk, moster Sidsel, fætter Jens og onkel Rasmus.

Morbror Peder som godt 40-årig og fysioterapeut i the US navy.

(min morfars fætter), som i mange år holdt sommerferie i Søndergaard (se senere). Peder arbejdede sammen med sin kone Gerda (der også var dansk) som fysioterapeut i New Jersey. De besøgte familien i Danmark i sommeren 1939. De havde deres bil med, en 8-cylinder Mercury. Den var vildt flot og genstand for fætter Jens' og min uforbeholdne beundring. De nåede lige at rejse tilbage i slutningen af august. Den 3. september udbrød den 2.verdenskrig.

Morbror Peder var med i den amerikanske hær som fysioterapeut, han var da i begyndelsen af 40'erne. Senere flyttede de til Tampa i Florida, hvor Birgitte og jeg sammen med Thomas og Henrik besøgte dem i 1966. Det var en meget sjov tur og noget af en oplevelse at se en jokende og jazzende morbror, som fysisk lignede mor meget, men som nok havde arvet mormors noget lysere sind. Han var da 67. Gerda, hans kone, fortalte, at der ikke gik en dag uden at han lavede skæg og ballade. Han var også en god kok.

Morfars blandede sig også i Sidsels og tvillingernes kærlighedsaffærer. For det første skulle de som hjemmeboende,

De 4 Birkbrødre, fra venstre: Peder, Kristian, Martin og Okkels. Billedet er fra et møde i Gjellerup Skytte- og Gymnastikforening ca. 1910.

helt til de blev gift, være hjemme senest midnat, ligegyldigt hvem de besøgte, eller hvor de var. For det andet var der et problem med Martin Birk, som alle tre var forelsket i. Margrethe viste det ikke åbent – efter hvad jeg har kunnet forstå – men hun var vitterligt forelsket i ham. Johanne og Sidsel derimod lagde ikke skjul på deres optagethed af den kønne Martin. Deres far mente, at Johanne skulle have Martin, så Sidsel blev utvetydigt opfordret til at holde sig i skindet, hvilket hun mærkeligt nok gjorde. Her skal jeg lige vende tilbage til ham, der håbede på at få mor. Han står på højre fløj.

Man må nok sige, at han i sine unge dage var noget af en macho at se på. Det ligner hende at sværme for den meget blidere Martin, som altså blev fætter Jens' far. Måske var hun også tiltrukket af Peder; hun har ikke sagt noget konkret herom, men noget siger mig, at sådan forholdt det sig, men at hun ikke turde give los.

Men morfars indblanding blev ikke glemt, og da han 2 år efter sin første kones død giftede sig med Marianne, som var tjenestepige i Søndergaard (han var 60 og hun var 28), og da det gik op for familien, at det var bekræftelsen på et 3-4 års intimt forhold, kom det til et opgør mellem far og døtre; Peder var for længst i USA. Det fortælles, at moster Sidsel, der var blevet gift med Rasmus Hjøllund og nu boede på Bakkegaard, ca. 1 km fra Søndergaard, opsøgte morfar og fortalte ham, hvad hun mente om ham. Det var bitre og ublide ord. Set med vore øjne er forseelsen vel ikke særlig stor, men på baggrund af hans autoritære opdragelse, hvor han bestemte, hvem af døtrene Martin skulle giftes med, er reaktionen forståelig.

Sidsel-, Johanne- og Margrethe-familierne talte ikke til ham og Marianne i ca. 10 år. Der har været ensomt i Søndergaard. Morfar har skrevet et brev til mor i 1927, der er én lang bøn om tilgivelse. Man føler sig som en voyeur, når man læser det – jeg vedlægger det i kopi (Bilag 2). Den indremissionske del af sognet var selvfølgelig jublende forarget. En indremissionsk købmand mødte dagen efter brylluppet mellem morfar og Marianne skomager Mortensen (far til faster Anna, gift med farbror Skov), som hørte til valgmenigheden, og han sagde: "Nå, hårdt I få ham gyvt, den gammel hankat?" Det siger noget om stemningen mellem de missionske og de grundtvigske i sognet. Man levede i adskilte lejre med hver sine kirker, skoler osv.

Far i stadstøjet omkring 1910.

Martin Birk, den attråede.

Mor og moster Johanne i den giftmodne alder.

Her er det på sin plads at fortælle om Marianne. Jeg kan godt forstå, at morfar faldt for hende - hun var altid glad, hurtig i hovedet og i replikken, tolerant og sjov. Man følte sig altid gennemskuet og accepteret i hendes selskab. Jeg holdt meget af hende. De fik tre døtre: Karen (1927), Ellen (1928) og Kirsten (1933). Jeg ser mest Marianne i de tre piger; i deres selskab var man aldrig helt sikker på, hvad man blev udsat for eller hvad der kom til at ske. Nu er både Karen og Kirsten døde. Fra den tid jeg kan huske, var familierne igen begyndt at ses, men tiden forud må have været meget hård for dem alle - dog mest for Marianne og morfar. Billedet fra haven på Besse på side 16 yder slet ikke Marianne retfærdighed, hun var alt andet end trist.

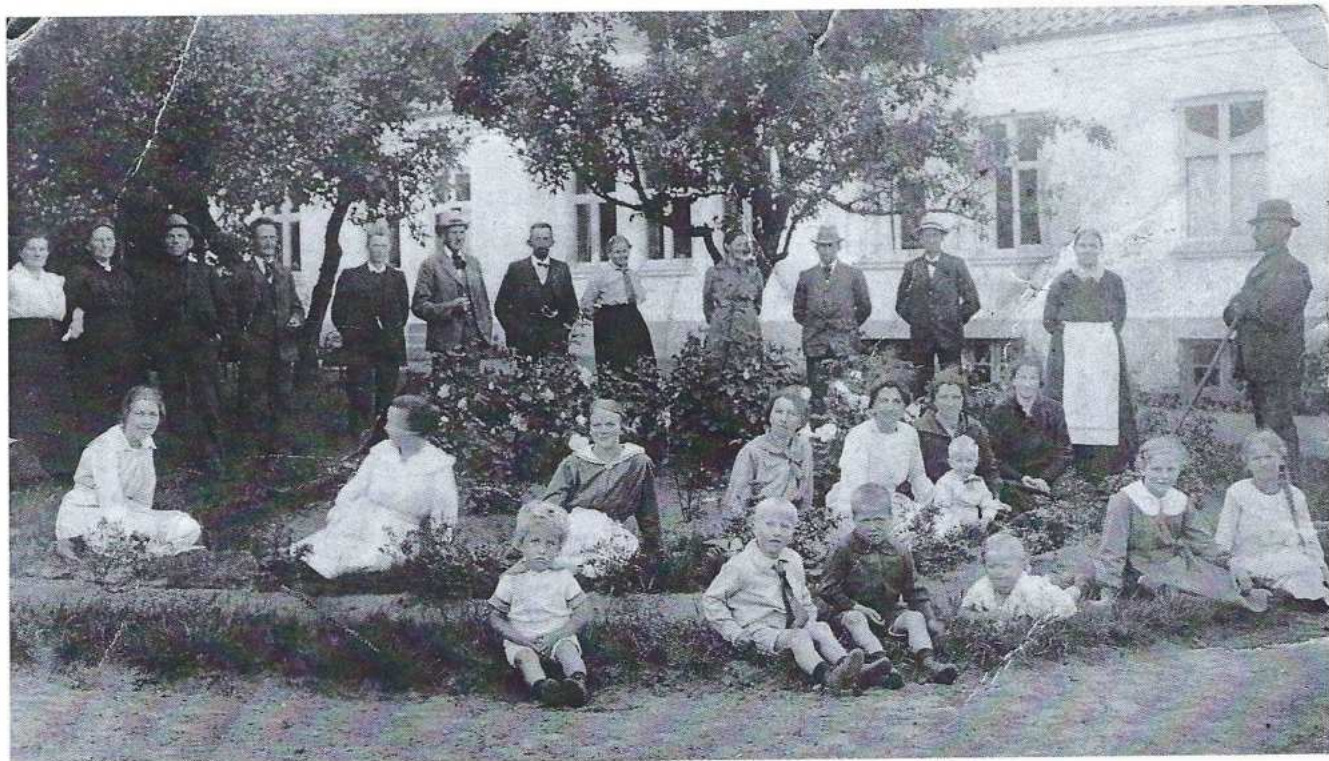
Jeg husker besøgene i Søndergaard som varme og dejlige under Mariannes ledelse. Jeg kan specielt huske en søndag eftermiddag 1942 i Søndergaard, hvor der taltes om krigens udfald. Morfar var ikke i tvivl om, at tyskerne ville vinde, ikke fordi han sympatiserede med dem, men fordi styrkeforholdet i hans øjne ville afgøre udfaldet i tyskernes favør. Far sagde ham imod, fordi det rent moralsk ikke var til at tænke på, at nazisterne fik verdensherredømmet. I den sag var mine forældre ikke et øjeblik i tvivl. Desværre kom morfar ikke til at opleve krigens afslutning med den tyske kapitulation. Og han kom heller ikke til at opleve, at hans to tvillingdatter-familier var stærkt engagerede i modstandsbevægelsen. Det vender jeg tilbage til.

Men gennem tiden har både den gamle og den nye Søndergård spillet en stor rolle for ikke alene den store familie, men også for valgmenigheden. På næste side er et billede af en familiesammenkomst i den nye Søndergaards have i begyndelsen af 1920'erne.

Ny Søndergård set fra øst. Gården er for længst revet ned for at give plads til parcelhuse.

Forfatteren og præsten Kaj Munk blev myrdet af Gestapo i Hørby Lunde bakker den 4. januar 1944, fordi han i skrift og tale heftigt kritiserede den tyske besættelse af Danmark. Det tyske hemmelige politi kørte ham fra Vedersø ad hovedvej 15 - forbi Besse (mor græd ved tanken) - og hev ham ud af bilen i bakkerne mellem Pårup og Funder for at dræbe ham i grøftekanten med et nakkeskud. I dag er stedet markeret af et granitkors, hvor der næsten altid ligger friske blomster. Morfar døde halvanden måned senere, den 17. februar 1944. Højskolehjemmet, som var grundtvigsk, var beslaglagt af tyskerne, men den indremissionske forstander Møller på Landbrugsskolen tilbød familien, at mindehøjtideligheden kunne foregå der. Det var en flot gestus, og det viste en stor respekt for den gamle kæmpe. Hans kiste blev kørt til Gjellerup kirke (hvor hans første kone er begravet) på gårdens fjedervogn trukket af to arbejdsheste - det havde han selv bestemt. Et spadserende følge strakte sig fra Hammerum til Gjellerup, ca. 2 km. Marianne sad tilbage med tre piger på 17, 16 og 11 år.

Landbrugsskolen var faktisk blevet doneret til sognet af Palle Fløe Nielsen (min morfars og professor Birchs farbror, se senere), dvs. grundlæggeren af det store trikotagefirma P.F. Nielsen i Nørregade, København.

Min mor var "ude at tjene" to gange, så vidt jeg ved. Første gang omkring 1906 hos en meget velhavende familie

Familiesammenkomst i Ny Søndergaard i begyndelsen af 1920'erne.

Bagerste række f.v.: Mors moster Trine, moster Kjærgaard, mors morbror Niels Martinus, Martin Birk, far Ole, Kjærgaard (Mariannes far), Kristian og Anna Birk, Kirsten og Okkels Birk, Rasmus Hjøllund, mormor Karen og morfar Niels Marinus.

Midterste række f.v.: Marianne Kjærgaard (endnu ung pige i huset), 2 unge piger, moster Johanne, moster Anna, mor Margrethe med Marinus og moster Sidsel.

Forreste række f.v.: Sigurd Birk, Harald Hjøllund, Gunnar Birk, Karen og Margrethe Hjøllund, de tre sidste ukendte.

Billedet gennemgik jeg sammen med mor lige efter, at hun var flyttet på plejehjem. Aksel havde fået forstørret billedet og sendt det til mor - det sad på hendes opslagstavle resten af hendes liv.

Hammerum Landbrugsskole.

ved Taulov mellem Fredericia og Kolding. Der eksisterer et brev fra min morfar til min mor fra 1906, hvor der så småt er tale om et giftermål med min far – som så finder sted 5 år senere. Man forhastede sig jo ikke dengang. Mor har fortalt, at hun længtes hjem, men at det naturligvis ikke kunne gå an at give efter for sådanne nykker. Hun har også fortalt, at der nabo til familiens store villa var en ret stor vandmølle, som malede korn for de omliggende gårde, og at der var en møllersvend, som var meget interesseret i hende. Hun afviste selvfølgelig de mange fristende tilbud om logi og meget mere, selvom hun bemærkede, at fyren var ret køn (i hendes mund "en flot fyr"). Faderens indprentninger om sit eget køn havde gjort deres virkning. Men morfar har også skrevet mange omsorgsfulde og kærlige breve til mor, jeg vedlægger et eksempel i Bilag 3.

Næste gang hun var ude at tjene, var hos en præstefamilie, som boede i Gothersgade i København. Det var også langt hjemmefra, og også denne gang led hun af hjemve. Hendes faster Kirsten boede i København, og hende besøgte mor så tit hun kunne. Jeg kan ikke huske, hvorfor hendes faster boede der, men de to havde det dejligt sammen. Hun besøgte også sin morbror Martinus, som var evighedsstudent ved universitetet; han læste vist nok teologi, men blev aldrig færdig.

Min mor og far blev gift ved et dobbeltbryllup i Gjellerup kirke den 4. november 1911, hvor moster Johanne og morbror Martin også blev gift. Det kom der på grund af de to pigers fantastiske lighed mange vittigheder ud af, "om de to gomme nu fik den rigtige brud med hjem". Der var stor fest i forsamlingshuset i Hammerum. 4. november 1936 holdt de to par sølvbryllup i Højskolehjemmet i Hammerum; jeg kan svagt huske denne festivitas.

På de følgende sider findes to fotografier af sølvbrudeparrene og deres gæster foran stuehusene på Besse og Frisenborg. Johanne og Martin havde først en gård ved Silkeborg, der hed "Nørskovgaard". Men som rentabel gård var den ikke meget bevendt, så de flyttede til Ikast og købte gården "Frisenborg". De fik 3 sønner: Gunnar (1913), Sigurd (1915) og Jens (30. juli 1930). Med 5 km mellem Frisenborg og Bessegaard var Jens og jeg sammen så tit det kunne lade sig gøre; i alder er der kun to måneder mellem os, så vi var næsten som tvillinger. Vi er sønner af to tvillingsøstre, men der er ikke stor lighed mellem Jens og mig, bortset fra et

Tvillingerne i brudekjole 4. nov. 1911.

*faster Anna, faster Lonne, faster
Sara, bror Knud, Mor, Marinus med
mig, Far, kusine Elisabeth, Karen
Skov og fætter Kaj*

Stuehuset på Frisenborg.

Moster Johanne blev tidligt enke. Martin havde et svagt helbred; han havde ofte lungebetændelse. Årsagen kender jeg ikke, han havde mig bekendt ingen hjertelidelse. En februaften i 1938 (halvandet år efter sølvbrylluppet) døde han af en svær lungebetændelse. Han blev begravet på Hammerum kirkegård (Birkerne hørte til valgmenigheden), så ligfølget, der bestod af fyldte biler, kom forbi Besse i en for mig uendelig lang kortege, jeg stod i haven og så på. Strækningen forbi vores have var beklædt med et tykt lag af grangrene. Det var skik og brug for at hædre den afdøde.

Moster Johanne var utrøstelig. Efter sigende græd hun i flere uger, mens Sigurd og Gunnar tog sig af gårdens drift. Mor har fortalt mig, at da dette havde stået på i et stykke tid, kom Martins ældste bror, Okkels Birk, kørende til Frisenborg for at fortælle sin svigerinde, at "no er der grædt nok, no ta`r du dæ sammen!" Og det gjorde hun så. Men hun havde det forfærdeligt de første år efter hans død. For hele familien var Martins død et meget stort tab.

Moster Sidsel blev gift med Rasmus Hjøllund. De boede på "Bakkegaard", som lå nord for jernbanelinien (se kortet side 8). De fik 5 børn: Harald (1913), Signe (1913), Karen (1915), Margrethe (1919) og Kristian (1923). Vi kom ikke meget sammen med dem på Bakkegaard, men moster Sidsel og mor mødtes af og til ved jernbaneleddet nord for Bessegaard, hvor jernbanen adskilte vore jorder. Mor var altid i dårligt humør efter sådan et møde; moster Sidsel havde det ikke nemt i sit ægteskab.

Rasmus var en pengemand, temmelig påholdende og direkte nærig, men han klarede sig også godt. Bakkegaard var en velholdt gård med et stort hvidt og lidt fornemt stuehus. Far talte aldrig nedsættende om Rasmus, men mor fortalte, at Rasmus, som sammen med far og andre landmænd var med i bestyrelsen for Brugsforeningen, listede uden om bestyrelsesansvaret engang, hvor det viste sig, at brugsuddeleren havde svindlet for adskillige tusinde kroner. Dette tab måtte bestyrelsesmedlemmerne dække, men Rasmus slap på en eller anden måde fra det uden at betale. Det gav anledning til nogen bitterhed, som dog ikke forhindrede, at man var med til hinandens fester.

For børn var der nu ikke meget sjov ved at være på besøg på Bakkegaard, for man måtte ikke røre ved noget, og man skulle helst være stille. Der var ret fornemt på Bakkegård. På billedet står de fire af Hjøllundbørnene foran stuehuset. Stuehuset var meget flottere end Bessegaards. På Besse var det lige modsat. Når vi var mange børn samlet, legede vi over hele huset til nogen af de voksnes store fortrydelse. Jeg kan nu måske godt forstå det, for når ti børn legede oppe på loftet, gyngede stuernes lysekroner. Mor forsøgte at dæmpe os lidt, men hun mente det egentlig ikke, så det fortsatte bare.

I øvrigt nåede Rasmus at rette op sit renommé. Han blev i begyndelsen af 60'erne opereret på Herning Centralsygehus for kræft i mavesækken. Operation og efterforløb var

Bakkegårds stuehus i begyndelsen omkr. 1940. F.v.: Margrethe, Karen, Harald og Signe.

Professor L.V. Birch.

ukompliceret, men efter et halvt års tid fik han gulsot, som viste sig at være forårsaget af spredning til lymfeknuderne langs galdegangene. Der var ingen behandlingsmuligheder, og Rasmus affandt sig med, at han ikke havde ret lang tid at leve i. I den sidste tid besøgte han alle, han havde haft med at gøre, hvad enten de var glade for hans besøg eller ej. Mange uoverensstemmelser blev bilagt, også han og far fik talt ud. Det var flot gjort.

Professor L.V. Birch

Selvom Birch er indgående beskrevet i bilagene 5 og 6 skal det alligevel nævnes, at hans sommerferiebesøg i Søndergaard hos mine morforældre var en fest. Han boede det meste af sit liv på Hotel Kongen af Danmark i København, og han nød sommerferien i Hammerum, og hans værter nød det. Han var konservativ (eller Højremand, som det hed den gang), og han elskede at diskutere politik med bønderne. Han gik med det formål tur i Hammerum for at opsøge folk, han kunne få en god diskussion med. Det endte ofte med, at de lokale bønder sagde: "Ja-ja, du er no gur nok, sjelom du er højremand".

Han var medlem af Rigsdagen for de konservative fra 1903 til 1910 samt fra 1918 til 1920. Mor fortalte altid meget varmt om ham, derfor har jeg altid set op til ham. Han var på konstant jagt efter de pengegriske privatkapitalister. F.eks. var han hovedmanden i afsløringen af justitsminister Albertis svindel mod Handelsbanken i 1908 og Glykstadts ligeså store svindel mod Landmandsbanken i 1922. I begge tilfælde drejede det sig om svindel, der i dag ville svare til mange milliarder kroner.

Han var Rektor Magnificus ved Københavns Universitet fra 1930 til sin død i 1933 – kun 62 år gammel. I sine yngre dage mente han, at alle over 50 år skulle skydes: "for de gamle krokodiller benytter deres magt til at holde de unge nede". Da han nærmede sig de 60, sagde han engang: "Tilbage har jeg selv en del vitalitet, der ingenlunde er uforenelig med senilitet, hvad der for resten er verdens ulykke, for den giver os de gamle statsmænd, forfattere og tænkere, der for længst har overlevet sig selv".

Far og hans 4 søskende.

*F.v.: Marie, Skov, Dagmar, Sara,
Lonne og far.*

Fars baggrund

Min far, Ole, blev født den 3. februar 1884 som nummer 3 af 6: Marie (1879), Abelone (1881), Mads Skov (1886), Dagmar (1889) og Sara (1892). Min farfar hed Chresten Sles Olesen (1858 – 1939). Min farmor, Sidsel, har jeg aldrig kendt, hun blev født i Rind i 1860 og døde af kræft i 1915, 55 år gammel. På billederne kan man se, at hun er en slank kvinde med stærke klare øjne, en lille smule forbeholden, munden er smal. Fars fødegård hed Kroglund (og far fik det som mellemnavn).

Min farfar var sindig og rar, man befandt sig godt i hans selskab, han havde aldrig skjulte dagsordner, og det er noget børn straks fornemmer. Han var en fantastisk håndværker, han kunne alt med sine hænder, det man på jysk kalder at være "kræng". Han lavede hestesko, vognhjul, flettede kurve, lavede møbler, reb, skagler, smedjernslåger, næsten alt der skulle bruges i hverdagen. Han havde selv

Min farfar Chresten.

bygget en lille smedje af kampesten med esse og ambolt, ca. 8 x 8 m. i grundplan. Hans næst yngste datter, Dagmar, min elskede faster, holdt hus for farfar. De havde det godt sammen for det meste, men sommetider kom de op at toppes – også selv om at jeg var til stede. Det var nu altid farfar, der trak det korteste strå, så gik vi mænd ud i smedjen. Når vi kom ind igen, var stormen ovre. Det er nok noget karakteristisk for fars familie – ret let opstår en lille strid, men uvejret er sjældent voldsomt, og det driver hurtigt over, og så er alt godt igen, som om intet var hændt.

Fra jeg kunne gå selv de par hundrede meter, der var mellem Besse og Kroglund, og indtil jeg kom i skole, besøgte jeg dem hver tirsdag. Da udkom nemlig "Hjemmet" og "Familie Journalen", som faster Dagmar abonnerede på. Det var blade, som mor anså for underlødige, så de fandtes ikke på Besse. Men hos faster Dagmar kunne jeg se "Knold og Tot" og andre tegneserier samtidig med, at der blev disket op med slik og småkager. Jeg blev godt forkælet.

Det fortælles, at da der var optræk til min fødsel, var der lys overalt i stuehuset på Besse, og det kunne ses fra Kroglund. Faster Dagmar var oprigtig forarget over, at Margrethe nu skulle i barselsseng igen, alle de andre gange var det ikke gået for let. Farfar sagde dertil lidt udglattende, at det nok ikke ville være så slemt, og det nok skulle gå. Dagmar blev hidsig og sagde: "Det kinner du et nøj te", hvortil farfar stilfærdigt bemærkede: "Det gjør du sgi da heller et". En nok utilsigtet lidt giftig bemærkning, for Dagmar forblev ugift og fik ingen børn. Hun var ellers smuk og gracil, og det skortede ikke på bejlere – har mor fortalt.

Det er mærkeligt. Jeg ved ikke, om far har været "ude at tjene". Det var jo måden at blive uddannet til landmand på i størstedelen af 1900-tallet. Før handlede det vel mest om at få drengene afsat, så de selv kunne tjene til livets ophold. Fra 1970'erne har kommende landmænd vel også i en eller anden udstrækning været ude at tjene, men den egentlige uddannelse som landmand er i de senere år i vid udstrækning foregået gennem ophold på landbrugsskolerne.

Jeg ved, at far har været på landbrugsskole omkring 1908 – og af alle steder i Norge. Han var der sammen med morbror Martin. Far fortalte om høje bjerge, store fjelde, isbræer og om Norges højeste bjerg Galhøpig, hvor der på toppen lå sne hele året rundt, og hvorfra man kunne se midnatsso- len midt på sommeren – meget stimulerende for en drengs

Min farmor Sidsel.

fantasier, og jeg slugte beretningerne med åben mund og polypper.

Ovenstående afsnit er ikke korrekt, men jeg lader det stå som et eksempel på, at ens viden er fyldt med huller. Jeg blev korrigeret af bror Knud, som Birgitte og jeg besøgte på hans 83 års fødselsdag. Pludselig fortæller Knud, at et par, som ses på mors og fars sølvbryllupsbillede, er dem, far tjente hos under sit ophold i Norge. Så han har været ude at tjene. Det er da mærkeligt, at jeg ikke ved mere om fars unge dage. Men det er vist karakteristisk for fars manglende åbenhed om sig selv.

Faster Marie blev gift med Anton. De boede i Fastrup (se kort side 8-9). Marie havde mange talenter, spillede i sine unge dage violin, var i det hele taget en flot kvinde. Anton var lidt tung i det, og travle bondekoner havde ikke store chancer for at udvikle naturlige talenter. De hørte jo med til vores omgangskreds, men jeg husker ikke så meget om dem bortset fra, at Anton var en dårlig taber i mændenes foretrukne kortspil l'hombre, der altid spilledes omkring det runde bord, som nu står hos Patricia og Jens Ole. De andre kortspillere lagde ikke skjul på deres moro, når Anton blev fornærmet, hver gang han tabte eller havde spillet sine kort forkert. Det er sådan noget børn lægger mærke til, selvom de voksne ikke tror det. De fik to døtre, Johanne og Sigrid, som begge blev gift med landmænd, henholdsvis Åge Nikolaisen og Johannes Vestergård. Sidstnævnte og Knud var gode venner, og Johannes blev til sin død ved med at besøge Knud, hvor han end var i behandlingssystemet. Knud var meget glad for hans besøg, og vi var glade for, at der dog

Far og Martin i Norge.

Krogslund. Set fra smedien ind imod gården mod øst.

Luftfoto af Kroghslund. Hovedvej 15 ses som en streg, og Besses plantage ses øverst i billedet.

var enkelte, han ville se med glæde.

Faster Lonne (Abelone) var gift med Karl Fløe; de boede på hans fødegård i udkanten af Hammerum, "Agerskovgaard". Gården var ikke ret stor, jorden mod nordvest var solgt til byggegrunde, men de klarede sig fint. Jeg holdt meget af dem begge to. Lonne var geskæftig og vel også noget dominerende. Hvad hun ikke vidste om folk i sognet, var ikke værd at vide. Man kan kalde det sladdervornhed, men der var som hos hendes far ingen skjulte dagsordener, så jeg vil snarest kalde hendes viden social interesse. De havde det godt sammen, Karl var blid og rar, men også realist. Mor har fortalt om en gang, hun var på besøg hos dem, fordi Lonne lå i sengen, hvilket i sig selv var en sjældenhed. De havde soveværelse helt oppe i den anden ende af huset – faktisk i den gamle aftægtsbolig. Mor foreslog Karl for at lette hans arbejde, om det da ikke ville være lettere, hvis Lottes seng blev flyttet ned i nærheden af køkkenet. Karl svarede meget hurtigt "Nej, gu fri mæ wal". Med en passende afstand var det lettere at være lidt vil-døv. Karl fik i efteråret 1959 to hjerneblødninger hurtigt efter hinanden; han døde kort efter under Lottes kyndige pleje. Selv solgte hun besætning og gård, og hendes brødre vidste udmærket, at det skulle de ikke blande sig i. Hun flyttede i et lille hus i Hammerum, men hun holdt ikke længe uden Karl, hun døde i 1962. Begge nåede de at være med til Birgittes og mit bryllup. De havde ingen børn.

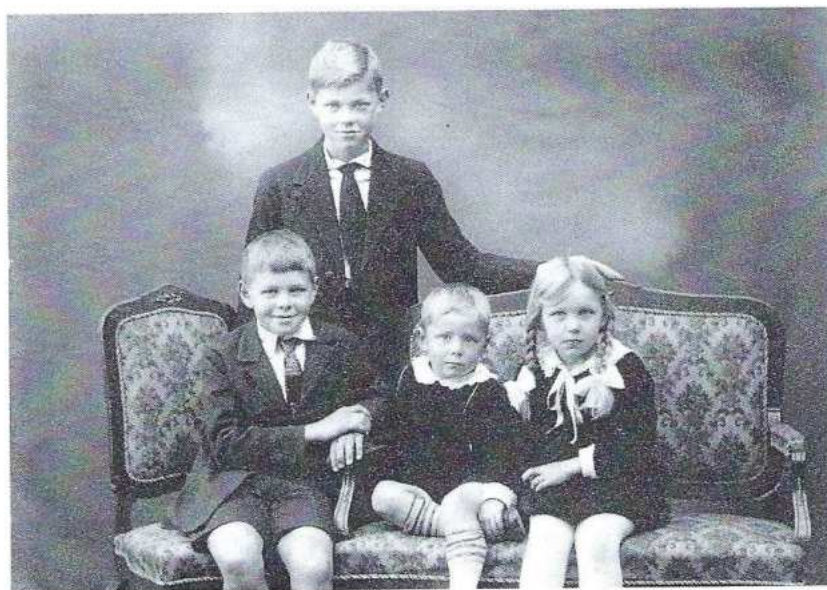
Farbror Mads Skov (Skov kaldet) blev gift med Anna Mortensen, datter af skomagermester Mortensen i Hammerum – en meget musisk begavet familie, som tidligere nævnt var medlemmer af valgmenigheden.

Faster Anna og mor holdt sammen, når Kroglund-familien en gang imellem blev for dominerende. Her lignede far ikke resten af sine søskende. Han var meget utilbøjelig til at ytre sig nedladende om andre mennesker, medmindre det drejede sig om snydepelse. (Udtrykket er lånt fra min svigerfar, fordi de to på mange måder lignede hinanden). Afstamning betød f. eks. ikke noget i hans bedømmelse af folk. Men de fleste af hans søskende kunne godt af og til være lidt hårde i deres dom over andre mennesker. De så lidt ned på faster Annas familie, og det mærkede hun af og til, men mor var helt på hendes side. Alvorligere skærmydsler kom der vist aldrig ud af det.

De fik 4 børn. Kristian (1916 – 2000), Otto (1919 – 1982), Karen (1923) og Sigurd (1925). Kristian og Otto var med i modstandsbevægelsen sammen med Marinus. Sigurd arvede gården, som nu drives af en af sønnerne. Gården hed "Store Langelund" og lå et par kilometer syd for Hammerum, og på den nordlige kant af Skovbjerg bakkeø med rimelig bonitet af jorden. Gården var ret gammel og lå gemt imellem store løvtræer. Det var noget af en åbenbaring at komme kørende på vejen ind til gården under de store træer for pludselig at være på gårdspladsen. Faster Anna havde en umådelig varm atmosfære omkring sig, og deres børn var der mange spilopper i.

Faster Anna og Farbror Skov.

Skovbørnene. Kristian stående. F.v.: Otto, Sigurd, Karen siddende.

Farbror Skov var en passioneret hedeopdyrker. En del af hans jord var hede og han købte yderlige hede op for at omdannede områderne til skov. Det var jo i sig selv meget prisværdigt, men han fik far med på ideen, så det kom ikke alene til at gå ud over fætrene, men også Marinus, Knud og mig. Vi er sammen med fætrene adskillige gange beordret ud for at plante træer i en rærlig sandstorm sidst i november. Jeg kan ikke sige, at vi midt i kulde og strid sandfygning priste vore fædre eller kunne se det gode i skovrejsningen. Størstedelen af områderne var farbror Skovs, og da han ikke syntes, at hans børn værdsatte hans indsats med hedebeplantning nok, gav han sin del – vel ca. 10 hektar – til Hammerum Kommune (nu Herning), og han fik en mindesten. Området er flot nu et halvt århundrede senere, så man skal ikke kimse ad hans indsats. En lille del var fars, og den er nu overgået til Aksel.

Farbror Skov blev meget syg i 1962, han fik konstateret en stor svulst i venstre del af tyktarmen, den havde givet ham fuldstændig tarmstop, og man kunne let have aflastet en meget pinefuld tilstand med en stomi. Men han ville ikke undersøges yderligere, ikke en gang m.h.p. om kræften havde bredt sig til leveren, for hvis den ikke havde det, kunne man have helbredt ham. Han havde levet et godt liv, bad kun om smertestillende behandling, og han døde nogle få dage senere. Det er farbror Skov i en nøddeskal!

Faster Dagmar døde få dage før Birgittes og mit bryllup, det var meget trist. Jeg ved ikke, hvad hun døde af, det skete meget pludseligt, hun blev akut indlagt på Herning Sygehus og døde der. Hun fik som nævnt ingen børn; hun levede et stille liv og gjorde alderdommen for min farfar tryk og god. Efter hans død levede hun i sit barndomshjem sammen med en hyggelig gårdbestyrer – vist nok ret tæt – og det er hende vel undt. Min barndom gav hun meget ekstra krydderi og tryghed.

Faster Sara blev gift med en sjællandsk landmand, Peter Petersen. De drev en gård, "Bakkebo" ved Eskebjerg i Nordøstsjælland. Han blev dræbt ved en togulykke i 1935. De fik to børn, Kaj (1922) og Elisabeth (1928). Det at være sjællændere var for mig næsten at være udlændinge, og deres sjællandske accent gjorde dem næsten eksotiske. Faster Sara og mor skrev en del sammen, det har altid undret mig, for de havde ikke meget til fælles, og efter hvad jeg har kunnet bedømme ud fra Saras breve og kort, var det i

høj grad udveksling af almindeligheder. Efter Saras død mistede vi forbindelsen med denne del af Kroghslund-familien

Da far i 1944 den 3. februar blev tres år, var der gilde på Besse med mange gæster, og jeg kan huske, at Gunnar og Sigurd Birk kom med en kurv med 60 røde tulipaner på løg, en ekstravagance, jeg aldrig nogensinde havde set magen til. Min morfar, der på dette tidspunkt meget syg lå i sengen, sendte til far et kongeligt telegram, hvor der på forsiden under det kongelige segl meget formelt stod:

Hammerum d. 3-2 1944. Hr. sognefoged O.K. Olesen,
"Besse", Hammerum St.

Til lykke med Din sekstiårsfest!
Jeg hilser Dig Ole! Jeg hilser hver Din Gæst!-
Om Besse en tid jeg drømte i Sved - -
Du gjorde Drømmen til Virkelighed!
Tak. M.P.

Hans svigersøn slog altså til, hans landmandskab ansås af svigerfaderen for at være efter forventningerne. Jeg ved, at min mor var uendeligt glad for dette telegram, som morfar formulerede et par måneder før sin død.

Ovenstående nævnes også, fordi jeg engang lidt antydede overfor mor, at jeg måske ikke syntes, at far havde været en dygtig landmand – og slet ikke i forhold til Knud. Men dels glemte jeg, at da jeg var blevet gammel nok til at registrere, hvad der foregik omkring mig, var far ude over de unge aktive år; og dels var jeg dengang ikke klar over, at sønner altid er i opposition til deres far. Jeg fik i hvert fald læst og påskrevet af mor om hans enorme flid gennem de år, gården fra uopdyrkede jorder blev til en efter den tid moderne og veldrevet ejendom. Og samtidig deltog han meget i organisatorisk arbejde i Landboforening, Valgmenighed og Højskolehjem.

Mor og far havde bil indtil 1928, så vidt jeg ved en Ford. Far kørte sin sidste tur den 14. juli 1928, hvor han sammen med 3 andre var på vej til et møde i Silkeborg. Mellem Hammerum og Ikast drejede boelsmand Christian Peter Nielsen af Skovby med sin trillebør ud foran bilen ført af far. Manden døde samme dag på Herning sygehus af de kvæstelser, han pådrog sig ved ulykken, som far ingen jordisk chance havde for at undgå. Alligevel blev far dømt for "ikke

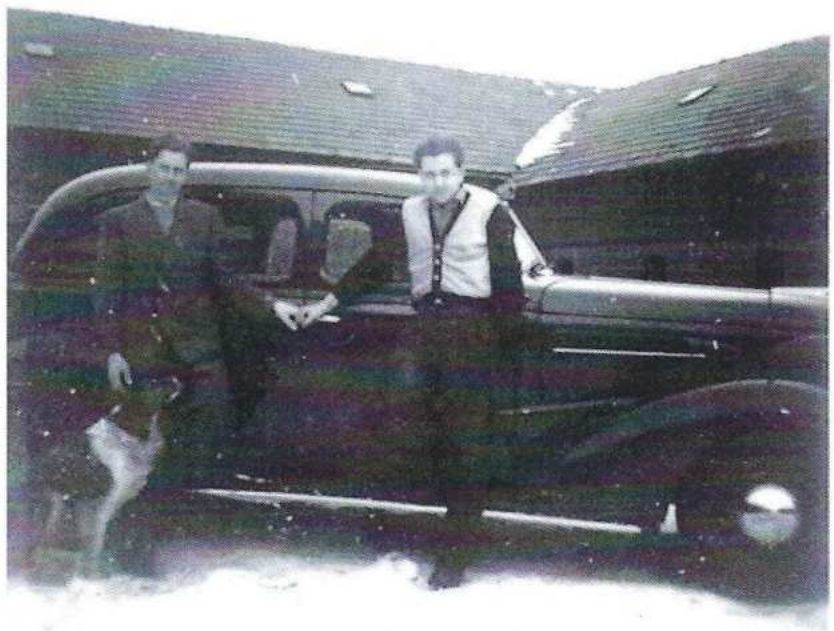

at have udvist tilbørlig forsigtighed". Han blev idømt en bøde på 80 kr. til statskassen, samt 5.150 kr. at betale til den efterladte enke og hendes 4 børn. Erstatningen udredte fars ansvarsforsikring "Baltica".

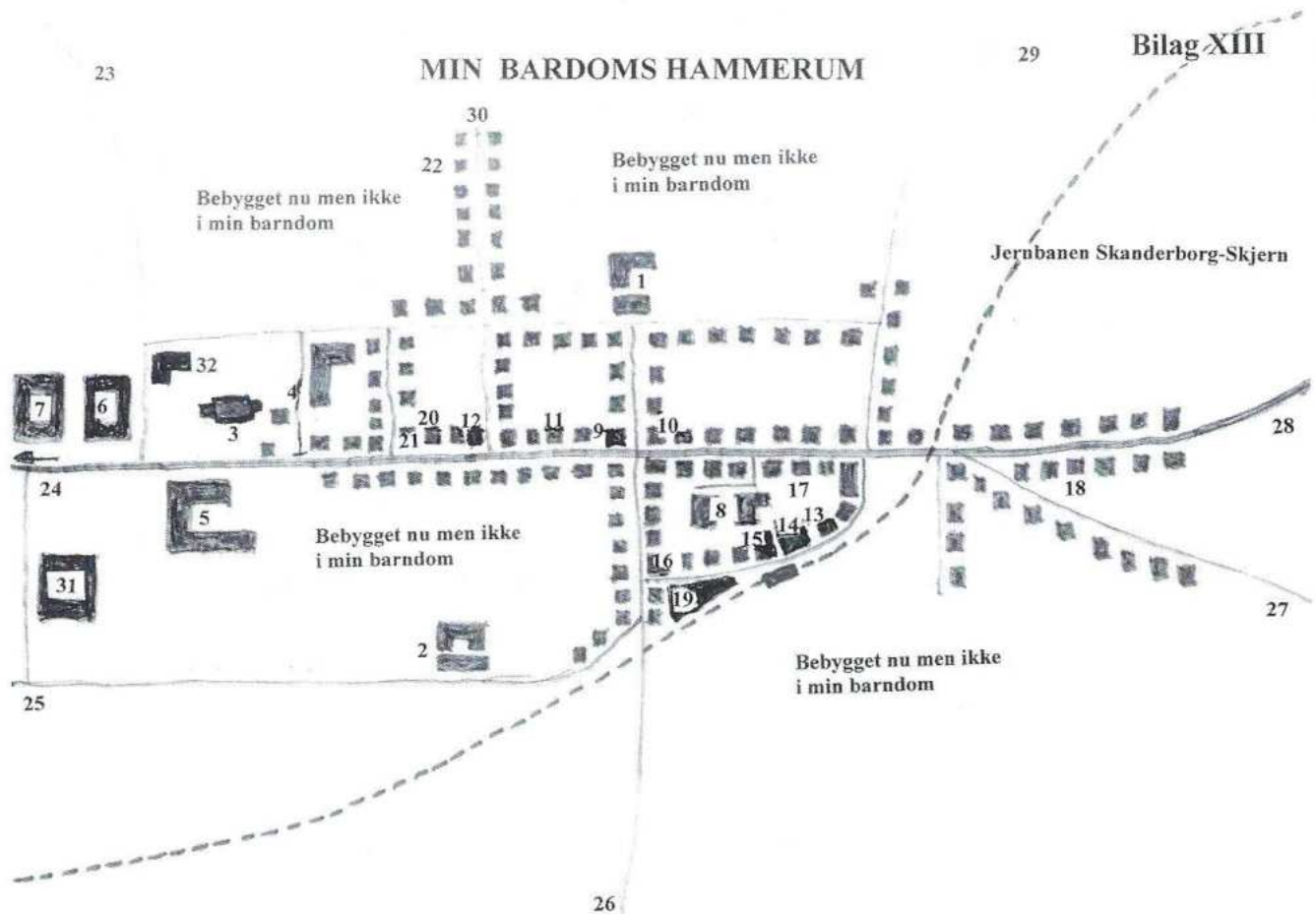
Begivenheden satte dybe spor i livet på Besse, far nægtede at køre bil mere, han afleverede sit kørekort og solgte bilen. Der var megen tys-tys om sagen; jeg var en stor dreng, før den fulde sammenhæng gik op for mig, selvom det da havde undret mig, at man havde bil på Frisenborg, men ikke på Bessegaard. Vi fik først bil, da Knud og lidt senere jeg fik kørekort i begyndelsen af halvtresserne – denne gang en 4-dørs Chevrolet.

Far gik en del på jagt, mest sammen med farbror Skov oppe i hedeplantagearealerne, men også på gårdens knap 100 tøndeland. En gang om året var også Hernings politimester inviteret med. Han, der var politimester i min barndom, var nu ret farlig at være i nærheden af, når han var i jægerantræk. Han skød på alt, der bevægede sig. En gang føg haglene om ørene på Knud, der var med som klapper. Mester havde fået øje på en fasan, der var fløjet op i et af træerne, der stod langs den østre opkørsel til gården. Sådan opfører en ordentlig jæger sig simpelthen ikke.

Ved sådanne lejligheder lavede mor fin mad til jagtselskabet, som godt kunne tælle op til 10-15 deltagere – mænd naturligvis.

Knud og mig.

Hammerum by

Jeg har forsøgt at lave to kort over min hjemegn, dels af familiens område, der som nævnt ikke var større end 20 km. i diameter (Se kortet side 6), og dels det ovenstående af Hammerum by. Det første kort er der henvist til adskillige gange, det andet kræver lidt kommentarer.

Hovedgaden forløb i akse mellem Ikast og Herning. Min gode ven, cykelhandler Clausen, havde hus og værksted til venstre i den østre ende af hovedgaden. På samme side boede Nanna Rømer, som syede dametøj. Hun var en noget rapkæftet dame, som konerne ikke så gerne ville være uven med. Dels var hun meget dygtig, og dels var det vigtigt at være på god fod med hende, når en større fest i det lille samfund var under opsejling, hvor mange skulle have syet nye kjoler. Var man ikke i kridthuset, kunne man sagtens risikere at blive rykket ned sidst i køen. I sin omgang med børn var hun lige lovlig frimodig for mig; børn kan ikke lide spydigheder, selvom de måske er venligt ment.

- 1) Søndergård
- 2) Agerskov
- 3) Hammerum Kirke
- 4) Hammerum Fri- og Efterskole
- 5) Hammerum Alderdomshjem
- 6) Hammerum Have- og Landbrugsskole
- 7) Hammerum Kommuneskole
- 8) Hammerum Vand- og Elværk
- 9) Skomager Mortensen
- 10) Den indremissionske købmand
- 11) Trikotagehandler Elmholdt
- 12) Skrædderne Andersen
- 13) Købmand Lund
- 14) Højskolehjemmet
- 15) Brugsforeningen
- 16) Foto Børsen
- 17) Smed Vinderslev
- 18) Cykelhandler Clausen
- 19) Hammerthor fabrikken
- 20) Maler Hansen
- 21) Silo (Missionshuset)
- 22) Palle Fløes Vej 19
- 23) Til Gjellerup
- 24) Til Herning
- 25) Til Birk
- 26) Til Fastrup
- 27) Til Bjødstrup, Langelund og Hesselbjerg
- 28) Til Ikast
- 29) Til Busk
- 30) Til Frølund
- 31) Landbrugsskolens forsøgsgård
- 32) Hammerum Børnehjem

Dernæst kom jernbaneoverskæringen, som stadig er betjent af bomme. Lige efter til højre boede skotøjshandler Mortensen og ved siden af ham den indremissionske købmand, hvis navn, jeg ikke husker, men som var meget interesseret i min morfars "eskapader". Lidt længere oppe ad gaden stadig til højre havde manufakturhandler Elmholdt forretning; han var også indremissionsk, og da hans søn, Tage, efter studentereksamen lod sig indskrive ved det teologiske fakultet i Århus (hos Lindhardt, Løgstrup og Prenter), fratog den indremissionske pastor Nielsen Vrads ham den bibel, han fik i gave ved konfirmationen 5 år tidligere! Tage blev i øvrigt den store tekst- og melodi-forfatter til Århus studenterrevyerne i flere år, hvor bl. a. Jytte Abildstrøm havde sin skuespiller-debut. Nielsen Vrads må have roteret voldsomt i sin grav.

Næsten lige overfor på venstre side havde smed Vinderslev sin smedje. Han var en stovt smed med stort cykelstyr-overskæg. Det var en fest at se ham sko heste, smede vognhjul, lave hestesko osv. Da han mange år senere ikke kunne klare sig alene i sit hjem, sendte moderne sagsbehandlere ham på plejehjem i Kibæk, fordi der ikke var plads i Hammerum – langt fra hans egen egn og bekendte. Han døde i løbet af 14 dage! Da mor mange år senere skulle på plejehjem efter endt behandling for hoftebruddet, gjorde jeg det klart overfor socialforvaltningen i Herning, at vi under ingen omstændigheder ville acceptere andre plejehjemstilbud end Alderdomshjemmet i Hammerum!

Midtbys krydsede Søndergade Hovedgaden. Her var der to bagere på hver sin side af gaden. I krydset boede også skrædderne "Brødrene Andersen". Der var to eller tre; deres mor holdt hus for dem, og de var alle pukkelryggede og så lidt skræmmende ud, når de sad i den for skræddere karakteristiske stilling på bordet. Jeg kunne ikke rigtig lide at komme der. Maler Hansen, som var byens maler, boede længere mod vest til højre, hvis man var på vej vestpå. Hans forretning med maling og terpentiner, pensler og tapet var for mig utroligt fascinerende. Han var lille og trind og altid i fløjtende godt humør.

Ved siden af ham boede murermester Emil Petersen, som jeg husker fra et vælgermøde i Hammerum, hvor Bodil Koch var til stede. Hun talte som altid godt for sig, og da hun var færdig, tog Emil murer ordet og sagde med et lunt smil til Bodil Koch: "Ja, du snaker jo godt, men gu frik mæ wal

for å ha sån en sags i si hus" – hvortil Bodil Koch svarede: "Kære Emil, du kan være ganske rolig, jeg er i hus".

Ved siden af Emil lå missionshuset "Silo". Sidste gang jeg kørte igennem Hammerum, gik det op for mig, at jeg aldrig har været inde i missionshuset. Det er egentlig lidt fattigt.

Der hvor vejen går fra Hammerum til Gjellerup, ligger på hver sin side af Hovedgaden Hammerum Valgmenigheds Kirke, som med frivillige bidrag blev en realitet i 1922, og på den anden side ligger Alderdomshjemmet, som i min mors sidste mange år blev et hyppigt mål for vores besøg.

På den anden side af vejen til Gjellerup lå først Hammerum Land- og Havebrugsskole og derefter Hammerum Kommuneskole.

Nu er Hammerum og Herning og for den sags skyld også Ikast næsten smeltet sammen. I min barndom var strækningen fra Hammerum til Herning marker som for en stor del tilhørte Birk- og Okkels-familierne.

Den tværgående gade i Hammerum er Søndergade. For enden af den mod nord lå Søndergård (mors hjem), og i den anden ende mod syd lå Agerskovgård (Lønnes og Karls gård). Dyrlægen og lægen boede i Søndergade.

Jernbanegade var en buet gade fra Hovedgaden mod syd om til Søndergade. Her lå, som navnet antyder, Hammerum station. Overfor havde Brugsforeningen og Købmand Lund forretninger, og imellem disse lå Højskolehjemmet. Det var byens centrum. Det var også i denne gade, hvor der boede en vrissen mand, som altid gav ondt af sig, når han så en dreng. Derfor var det en udsøgt fornøjelse at smide ukrudtsfrø ind i hans have – helst på tidspunkter, når han så det. Sådan opstår der krig.

Hovedvej 15, som gik fra Ringkøbing over Herning, Silkeborg og Århus til Grenå var i min barndom brolagt med granitsten i sirligt buede mønstre af cirka 1 meters bredde.

Vejen var cirka 5 meter bred, der var ikke cykelsti, men der var til gengæld en dyb grøft til begge sider. Vej og grøfter blev vedligeholdt omstændeligt af en offentligt ansat vejmand. Det var om sommeren min skolevej til Herning. Biltrafikken gav den gang ikke problemer for cyklister på den relativt smalle vej.

Bodil Koch.

Egnens originaler

Omkring århundredskiftet 1900 indtil jeg var 10-15 år, var der i Hammerum Herred adskillige originaler: Kjelle Kasper over hele herredet, Søren Hampen fortrinsvist omkring Rind syd for Herning, Sølle Søren over hele landet men mest i Herning, Trine Skunt og Kræ Valter i Skovby mellem Hammerum og Ikast og Peter Slant genbo til Trine Skunt. På de følgende sider ses billeder af Sølle Søren og parret Trine Skunt-Kræ Valter.

Kjelle Kasper var egnens sidste tater (sigøjner). Han gik fra gård til gård, gik lidt (meget lidt) til hånde, solgte småting, snittede træfigurer, blev anset for at være en fidusmager – noget der dengang hed kjeltring. Marinus lærte af ham at snitte fløjter af hylde træ. Han var flink overfor børn. Han døde i 1923 og er begravet på Rind kirkegård.

Søren Hampen boede langt ude på heden ved Tre Høje i nærheden af Vildbjerg. Han var en flur, og også han blev kaldt en kjeltring. Han pralede af sin husholderske, Anne Marie Grønne, fordi "hon war jen, der et ræn`d a gore". Den sidste plads, hun havde, havde hun beholdt i 22 år! Det kom sig af, at hun sad i fængsel i 22 år, fordi hun havde slået sin mand ihjel ved med en sten i en uldsok at smaske ham en ordentlig en i hovedet. Søren Hampen var velanset, fordi han drev gæk med Estrups private politi, "de blå gendarmer". Det fortælles, at han i et par gendarmers påhør hævdede, at han selv lavede sine penge. Det var de selvfølgelig meget interesserede i at høre nærmere om, og Søren var meget hjælpsom. De travede adskillige kilometer fra Herning ud på heden til åstedet ved Tre Høje. Her plukkede Søren nogle revling ris, bandt dem sammen til en kost og klippede dem til. "Dem sæller a, å sån lawer a mi pæng".

Man godtede sig over, at gendarmene blev holdt for nar – fuldstændig som når der blev drevet gæk med tyskerne under besættelsen. Søren blev også en gang idømt en bøde på en daler, fordi en politibetjent havde grebet ham i at lade sit vand op ad landsretssagfører Valeurs stakit skråt overfor Tinghuset i Herning – et meget fint sted. Søren lagde prompte 2 daler på bordet, hvorpå dommeren gjorde opmærksom på, at det kun drejede sig om 1 daler. Søren svarede "Jow, men a slow osse en lelle sgi".

En anden Søren, Sølle Søren, var egentlig en meget tragisk figur. Hans højre arm var vissen, og hans højre ben

var så "vringel", at han kun kunne færdes med stok. Men hans hoved fejlede ikke noget. "Jen ska vær klog for at spel tovlé", holdt han altid på. Han lærte at drage fordel af sine legemlige skavanker, fik smag for markeds-livet, optrådte med sang og løjer, og han pyntede sig med alskens tingeltangel. Han tiltrak sig altid stor opmærksomhed og trængsel, hvor han end stillede sig op og sang. Så fik han et par skillinger – men allerhelst en bajer. Han kaldte sig selv Kongernes Konge og Herrernes Herre. Han var kendt over hele landet, selvom Herning var hans foretrukne by. Han var så sær, vanskabt og pågående, at jeg altid undgik ham – hvilket nok siger mere om mine begrænsninger end hans særheder.

Trine Skunt, Ane Kathrine Jakobsen, som gik lettere vraltende (deraf tilnavnet), og Kræ Walter (Kresten Peder Nielsen) mødte hinanden sent i livet; begge havde ikke helt kunnet tage vare på sig selv, og det havde medført mange berøringer med Fattigvæsenet. Efter en omtumlet tilværelse for dem begge flyttede de i begyndelsen af tyverne ind i Kræ Walters hus i Skovby mellem Hammerum og Ikast. Huset lå tæt på hovedvej 15 på sydsiden, så hver gang jeg skulle cykle til og fra Frisenborg, skulle jeg forbi huset – da jeg var mindre altid med en lille gysen, fordi Kræ Walter ofte sad uden for huset og så noget skummel ud.

I sine unge dage havde han været en flot mand, sagdes det, men han var med tiden sunket mere og mere ned i et voldsomt drikkeri. En mørk aften var han døddrukken faldet i søvn på skinnerne på Herning jernbaneremise. Et rangerlokomotiv kørte ham over og kvæstede hans venstre ben og højre arm. På Herning sygehus amputerede man hans højre arm under albuen og hans venstre ben under knæet. Han fik ingen armprotese, men han fik et gammeldags træben.

Som lille syntes jeg, at han var uhyggelig, også fordi jeg vidste, at han slog Trine Skunt, når han syntes, at hendes tiggeri indbragte for lidt til deres fælles husholdning. Hun klagede over ham mindst en gang om året til Sognefogeden (far), som så fik bilagt striden – hun ville ikke på vilkår flytte fra ham. De var begge gode mod dyr, så høns og katte færdedes overalt i huset, og om vinteren stod deres lille pony i køkkenet med køkkenvasken som trug. I stuen var der en chaiselong, hvor kattene boede, og her blev frikadelerne formede.

Sølle Søren.

Trine Skunt.

Trine Skunt og Kræ Walter.

Det var et ubeskriveligt svineri, som først kom for en dag, da de to kom på alderdomshjem i Hammerum. Man syntes ikke, at man kunne sende Kræ Walter efter et sygehusophold hjem til dette menageri. Der opstod derved et stort problem, fordi man – i 1948 – heller ikke syntes, at man kunne have to ugifte boende i samme værelse, selvom de var 69 og 79 år gamle. Ved fars (sognefogedens) hjælp løstes problemet, han viede dem den 9. nov. 1948. Derefter var der stor middag med suppe, steg og kage – alle fint klædt på. En vittig hund spurgte dagen efter Kræ Walter, om "de nu skulle have børn og sådan". Det vidste Kræ Walter nu ikke lige, men tilføjede så: "Men prøves ska' et sgu".

Skråt overfor Trine Skunt og Kræ Walter lå en trelænget gård på vel ca 30 tdl. Gården ejedes af Peter Slant, hvis rigtige navn jeg vist aldrig har hørt. Hans kone var svært debil, og de fik et hav af børn, mere eller mindre debile. Marinus gik i skole med den ældste søn, og Marinus diskede op med hårrejsende beskrivelser af køkkenhygiejnen hos denne familie. Småkagerne blev f.eks. bagt på selve komfurringene.

Et par gange om ugen kom Peter Slant forbi på vej til Hammerum med en tom sæk på bagagebæreren, lidt senere kom han tilbage med sækken fyldt med kasseret brød fra bageren – der var mange munde at mætte. Peter Slant var vist normalt begavet, men landmand var han ikke, og han formåede ikke at sætte skik på tilværelsen. En af pigerne var ligeså småt begavet som moderen, det udnyttede flere af egnens karle, og det kom der en del børn ud af, som slægtede familien på. Var der nogen, der sagde, at befolkningshygiejne à la Steincke kunne være på sin plads? Den yngste var en dreng, der var helt normal, og han formåede efter forældrenes død at få en normal tilværelse.

Kræ Walters hus.

Dagliglivet på Bessegaard

Det er nok lettest at beskrive livet på Besse efter årstiderne - og dag for dag. Det karakteristiske for livet på Besse i min barndom og i en del af ungdommen var året rundt genkendelighed og ro. Man kunne så måske have forventet, at der kom tre (Marinus, Knud og mig) afklarede og afbalancerede gemytter ud af en sådan opvækst. At det ikke er tilfældet, vil fremgå af beskrivelsen senere.

Under overvejelserne til denne krønike har jeg opdaget, at jeg egentlig altid har opdelt årets måneder sådan: marts, april og maj er foråret; juni, juli, august og september er

sommeren; oktober og november er efteråret (det er jo kun to måneder, men som Henrik Nordbrandt siger, så tæller november i hvert fald dobbelt, så de to måneder bliver alligevel et kvartal); året ender med vinteren: december, januar og februar.

Lad os begynde med foråret. Det var præget af en vis nervøsitet. Vejret er året rundt helt afgørende for bondens psykiske tilstand, men om foråret gælder det også dyrene. De kan mærke, at der er noget i gære. Langt de fleste kælvninger foregår jo tidligt på foråret, lyset falder ind gennem vinduerne på en anden måde, luften er anderledes, der er en forventning om at komme ud af husene til frihed.

Gårdens mennesker skeler hele tiden til vejret – hvornår kan vi komme i jorden? "At have tilsået i slutningen af marts", altså at have sæden i jorden før påske i hvert fald, det er et godt år. Og der bliver holdt øje med de andre: "Dem på x-gård er faktisk allerede færdige" (Det var et klart udtryk for en snert af misundelse). "Nå, dem på z-gård er slet ikke kommet i gang" – underforstået: sådan er det hvert år. Jeg husker den salighed, som stadig sidder i mig, når den harvede mark var "tjenlig". Det vil sige, at jorden var fugtig og løs, så den faldt sammen bag såmaskinens sædpiber, så man næsten kunne se for sig, at kornene ville begynde at spire med det samme. Og så den første dag når køerne kom på græs, det var en fest for alle. De tunge dyr, som havde stået bundet siden november, var begejstrede, de galoperede rundt og slog pruttende ud med bagbenene. Det er egentlig mærkeligt, at de ikke kom galt af sted efter at have stået stille i flere måneder.

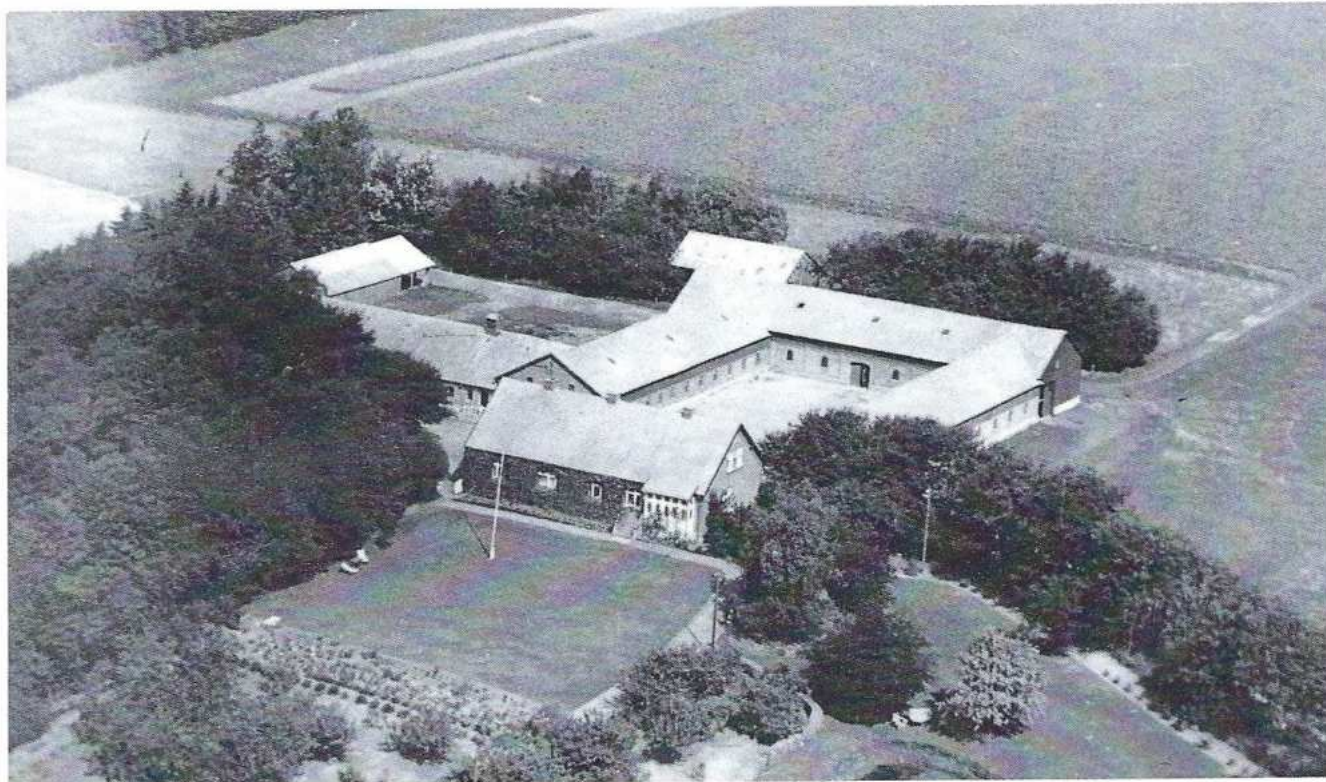
Vest for gården var der et læbælte af hvidgran og løvtræer. Mod øst var der akselrøn og en underskov af buske. Mod nord var det næsten kun popler helt hen til stakladen (en åben halm- og kornlade med tag). Græsningen var vest for gården, så når køerne skulle hentes ind om morgenen til malkning, skulle de forbi poplerne, som var ved at springe ud; denne vidunderlige lugt af knoppernes harpiks giver mig den dag i dag associationer om begyndende sommer og køer, der pga. spændte yvere hastede ind i stalden.

Efter foråret kom der en knap så hektisk periode, hvor roerne skulle plejes med hakke og radrenser. Det at hakke roer syntes jeg var en hyggelig beskæftigelse, især hvis vi var en 3-4 stykker, som fulgtes ad med hver sin række. Det gav anledning til megen god snak. Det er især i perioden,

Kvier på græs.

hvor jeg boede i Århus som student, at jeg husker roehakningen med glæde. Knud var på sit højeste, og det var jo årsagen til, at vi på gården havde nogle dygtige medhjælpere, som det var sjovt at tale med. Køerne tog for sig af kløver, enkelte gange med det resultat, at de fik trommesyge, dvs. at kløveren gærede så meget i den første komave, at koen egentlig fik en slags tarmslyng. Jeg glemmer som dreng aldrig de få gange, dyrlægen kom og aflastede tarmsystemet ved at hugge et spyd i den store opspilede mave, som lå tæt under huden lige foran korsbenet. Dyrene kom sig mirakuløst, og såret helede efterhånden op af sig selv. Mælkeproduktionen steg meget i de år, hvor Knud stod for driften; han var dygtig, og det kunne aflæses af regnskabet fra mejeriet - både hvad mængde og fedtprocent angik.

Den store have blev holdt af mor og pigerne. Græsplænen var meget stor, og den blev slået af gårdens mænd, i min barndom med håndklipper og senere hen med motorklipper. En stor køkkenhave gav grøntsager til den store husholdning, som i min barndom bestod af op til 10 personer. Bessegaard var kendt for god mad, og det var bestemt ikke uvæsentligt at have et sådant ry, når der skulle fæstes folk til gårdens drift. Køkkenhaven var en meget væsentlig del af haven - og af gården. Kartoflerne blev efterhånden dyrket uden for haven, men ellers bestod vores store køkkenhave

Luftfoto af Besse i midten af 1950'erne.

I 1957 blev laden udvidet til det dobbelte. Meget lavede vi selv, og jeg deltog som det lod sig gøre. En af dagene var der total solformørkelse. Hønsene gik til ro, som var det nat.

(som på luftfotografiet kan ses nederst til højre) af lange rækker med bønner, porrer, hvidkål, ærter, salat, blomkål, rosenkål, gulerødder, rødbeder, græskar, agurker, løg, ribs, solbær, stikkelsbær, jordbær, og ude i den yderste spids stod en klump peberrod og nogle store rabarber. Tilsåningen af køkkenhaven tog flere dage med forberedelse af jorden efter alle kunstens regler. Komøg blev gravet ned, og jorden blev kultiveret og revet. Rækkerne blev sået efter udspændte snore, og mellem jordbærrene blev der om efteråret lagt hestegødning ud mellem rækkerne. Man var virkelig selvforsynende. At en gård skulle være nødt til at købe grøntsager, det var utænkeligt.

"Sommeren var én lang salighed". Det er jo løgn, men heldigvis husker man som oftest sin barndoms somre på den måde. Der er somre eller dele af somre, der står som stjernestunder. De lange varme dage, vandslagsmål, fodbold i haven, de første jordbær, lugten af nyslået hø, havens pæoner – og tiden, som syntes uendelig.

M.h.t. vandslagsmålene var Knud den uovertrufne specialist. Far listede stille af, når der var optræk til "tovligheder" af den slags, men mor deltog gerne som inspirator for pigerne – ikke aktivt, men med oplysninger til den svage part om, hvem der var hvor. Hun tørrede tålmodigt op, hvis der (hvad der var "strengt forbudt") var blevet kastet en spand vand ind i spisestuen (hvilket kunne være nødvendigt i en snæver vending). Fætter Jens deltog med glæde i disse ofte meget udspekulerede løjer. For kort tid siden talte Jens og jeg i telefon, fordi Jens ville høre, hvordan Knud havde det. Vi mindedes igen Knuds velmagtsdage, hvor Besse strålede af glæde og energi, og hvor Knud gjorde vandslagsmålene

Stuehuset set fra dammen.

til en Besse-specialitet.

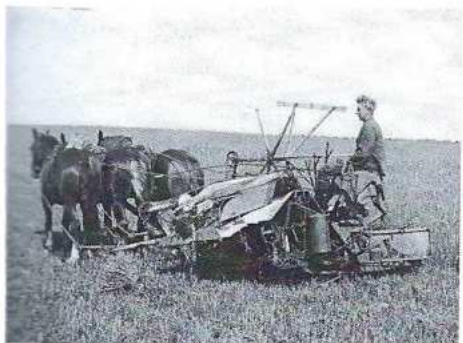
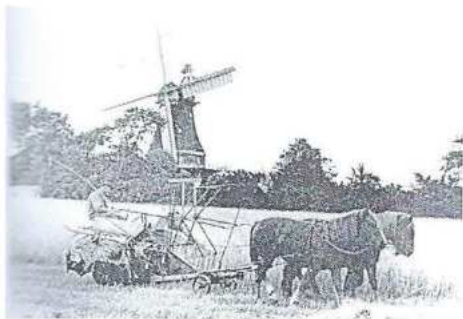
I sommeren 1945, en måned efter befrielsen fra den tyske besættelse, indbød vi hele sognet til Sct. Hans-fest. I stedet for en heks brændte vi Hitler. Vi lavede en dukke, der forestillede ham med heilende højre arm, arrangerede et bål midt ude i havens dam, og ved hjælp af en stålwire hen over dammen og et snoretræk kunne vi, når bålet flammede, trække dukken hen over bålet. Det var stor succes. Bagefter var der bal til den lyse morgen.

Der er nogle korte perioder sommeren igennem, hvor der ikke er roehakning, høstet (græshøst) eller dyrskue, og et par dage blev brugt til tørvegravning. Familien (jeg ved ikke hvor mange) ejede et par tønderland af Knudmose lige syd for Herning. I et par dage i træk kørte vi i hestevogn til mosen og gravede tørv. Specielle redskaber (håndbetjente naturligvis) skar rektangulære stykker ud af mosens våde, hundredår gamle, forrådnede plantedele, hvorefter de blev lagt til tørring i solen. Et par måneder senere blev de hentet i de stive hestevogne og læsset ind gennem lugerne i tørve-hønsehuset til vinterens opvarmning og madlavningen på komfuret.

Høsten kommer jo lige så sagteligt som foråret. De første næsten modne mirabeller og skovfogedæbler varslede "sommer på hæld", og snart kunne man vælte sig i frugt af alle slags - mirabeller, blommer, æbler og pærer; det gav hurtig tarmpassage. Dette orgie faldt sammen med høsten, hvor nervøsitet igen blev en del af hverdagen. Kornet var modent. Blev det regnvejr? Blev det tørvejr, som kunne holde hele dagen og aftenen med? Selvbinderen, som var en tung maskine, hvis store brede hjul trak alle maskinens enkeltfunktioner, krævede et trespand, altså tre stærke jyske heste. Det var hårdt for dem, og de svedige dyr var lykkelige, når seletøjet blev taget af dem og de blev sluppet ud på græsmarken - uvidende om, at de skulle trække ligeså meget næste dag. Senere kom deres erstatning i form af den store blå Fordson Major - hva' beha'r - en traktor, der kunne noget. Nye tider indvarsledes; det var i 50'erne.

Selvbinderens navn kommer af, at dens forgængere (først hø-leen, så slåmaskinen, der kun skærer kornet over ved roden) blev udviklet til en maskine, der også kunne samle stråene i en passende mængde og binde dem sammen med et stykke sejlgarn, hvorefter produktet (neget) blev kastet af med regelmæssige mellemrum. Det var et enormt frem-

Selvbindere. Vi brugte nu tre heste.

skridt: tidligere gik man bag efter hø-leen eller slåmaskinen, rev stråene sammen og bandt dem sammen med en dusk kornstrå.

Al fremskridt koster: hø-leen er ikke dyr, den kræver slibning med mergelsten og muskelkraft, holder i mange år; slåmaskinen koster lidt mere og kræver en del kompliceret slibning, men ikke så megen vedligeholdelse; selvbinderen er meget dyrere, kræver meget vedligeholdelse, og den var af og til ude af funktion, og var jordbunden ikke fast nok, kneb det for det store hjul at levere kraft nok til alle del-funktionerne. Opfindelsen af kraftoverføring fra traktoren til det redskab, man nu kørte med, var endnu en revolution, for nu afhang kraften til redskabets delfunktioner ikke mere af det store hjuls jordgreb.

I øvrigt blev der "slået for", hvilket vil sige, at man med hø-leen først høstede en bane udenom den mark, der skulle høstes med selvbinder; man kunne ikke få sig selv til at lade selvbinderen køre den første bane oven i uhøstet korn og ødelægge dette. Når vi nu om dage ser, hvordan sprøjtemaskinerne kører op og ned i landbrugsindustriens kornmarker, græmmes jeg. Selvom jeg synes, at Jeppe Aakjærs "Nu er det længe siden" er lidt vammel, kan jeg godt følge ham i andagten for det daglige brød, og jeg kan stadig blive irriteret, når nogen går ud og træder uhøstet korn ned.

Når negene lå på jorden, skulle de sættes i stakke (traver) to og to op imod hinanden med kornet opad, ca. 6 neg sammen. Det gjorde resten af karlene, pigerne og de børn, der ikke var i skole. Derefter var der kun at håbe på, at tørvejret holdt. Skønnedes negene passende tørre, blev de kørt i lade. Arbejdsvognenes kapacitet blev øget med en stor træramme, som passede til vognens øverste mål, og ved at lægge negene rigtigt kunne man lave et forrygende stort og flot kornlæs. Det var salighed at ligge øverst i læsset og se op i solen eller månen, når det blev kørt i lade.

Denne beskrivelse er et billede af den ukomplicerede høst. Ofte forløb høsten noget anderledes. Regnfulde somre var en pestilens, hvor kornet genspirede på marken (begyndte at spire og gro i toppen af negene), og hvor vi af og til blev nødt til at køre kornet ind halvtørt/vådt. Det er klart, at det krævede enorme anstrengelser, bortset fra, at kornets kvalitet blev meget ringere. Sådant en sommer var det, jeg besluttede mig for ikke under nogen omstændigheder at blive landmand.

Når agrene først bliver gulgrå for kort tid efter at blive sortgrå, er man på vej til efteråret, men september kan være fantastisk. Jeg kendte ikke dengang begrebet "Indian summer", men en sådan har man jo oplevet mange gange. September med strålende sol, begyndende forfaldsfarver i planter og træer, naturens mange frugter, mæthed af lys og sol iblandet lidt melankoli, fordi den lyse tid er forbi. Datoen den 21. september oprinder med jævndøgn, men det kan endnu være sommer. Efteråret kommer listende, en dag er der pludselig en del gulbrune farvede blade på jorden, og vinden er blevet lidt skarp. Lidt vemod griber én, så gik den sommer, fik du lagt mærke til det hele? Eller var du ikke opmærksom nok? Der er immervæk en 6 måneders tid til, at man kan forvente en varm sol igen. Men efteråret har også sin charme, og det er vitterligt et spørgsmål, om man i længden kunne udholde solskin året rundt.

På en gård bliver høstarbejdet nu helt anderledes. Rodfrugterne skal op, kartofler og roer. Kartoffeloptagning har jeg et temmelig anstrengt forhold til. Så snart det var lyst nok, rykkede vi i marken. Hver kartoffelplante blev hakket løs af en af karlene. To og to med hver sin række og en kurv imellem kravlede vi, række op og række ned. Jeg kan godt sige, at jeg hadede det. Ofte var jordskorpen frossen ganske lidt, så det var koldt. Det var virkelig hårdt for hænderne. Kartoffeloptagning og udkørsel af ajle (dyrenes gylle) var ikke det, jeg helst ville lave. Ajlen blev med håndkraft pumpet op i en ajlebeholder, som lå på en arbejdsvogn. Derefter kørte man ud på en mark, der skulle gødes, og ved hjælp af en spredehane bag på ajletønden spredtes gyllen på marken. Lugten var ubeskrivelig. Jeg kan huske, at jeg var sat til at køre ajle ud i foråret 1946. Krigen satte stadig sine spor i vores udstyr, og jeg havde kun et par hullede gummistøvler, som jeg til sidst måtte smide – de var værre end ingenting.

Så var roeoptagning noget helt andet. Toppene blev hugget af og brugt direkte til dyrefoder. Senere blev det jo muligt at lave toppene til ensilage, der kunne gemmes til vinterfoder. Selve roerne blev læsset på vogn med stikgreb og senere dynget sammen i en roekule, en spids dyngede med halm over, og senere jord. Roerne kunne på den måde holde sig selv frostfri, og der var foder til hele vinteren.

Efteråret er også præget af forberedelse af jorden til forårets såning. Kultivering bestod i at køre markerne igennem

Forfatteren i en nogenlunde strakt forlæns salto over plint.

Gymnastikholdet i Hammerum i 1954. Knud står bagerst nr. 3 f.v. Jeg er også bagerst nr. 2 f.h.

med en slags skuffejern, som rev det overfladiske ukrudt over; hestetrukket naturligvis. Derefter blev jorden pløjet med verdens bedste plov (Fraugde, dansk opfindelse), som skar den jord, den vendte, helt over i dybden, således at ukrudt med lange rødder blev skåret over; naturligvis også hestetrukket. Jeg kan så prale lidt af, at jeg har kunnet pløje helt lige med en sådan plov med et hestespand som trækraft. At furen var lige, viste, at man kunne sit kram – og det blev bemærket af naboerne, specielt når plovfurerne gik vinkelret på en offentlig vej.

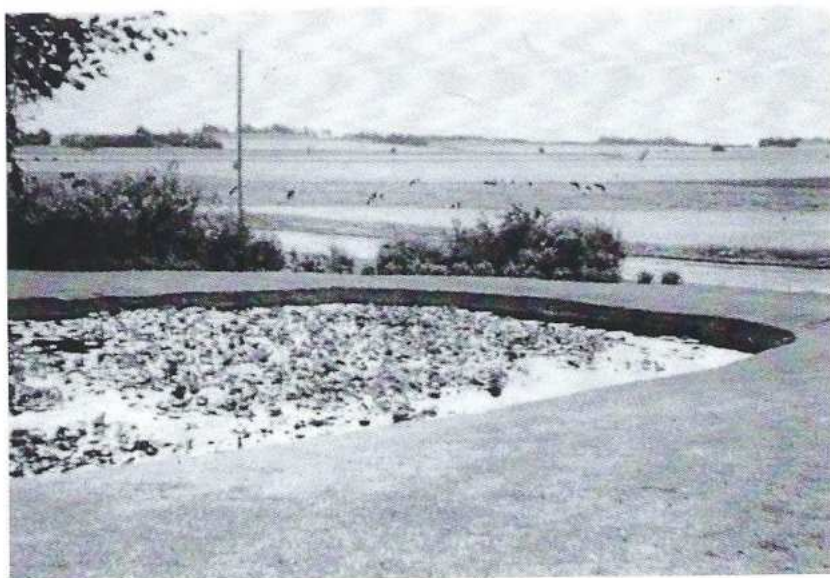
Men det var jo ikke arbejde alt sammen. Med efteråret begyndte gymnastiksæsonen, hvor en flok unge mennesker samledes en aften om ugen på Højskolehjemmet. Dette fælles hold, hvor alle var med, uanset hvor gode eller dårlige de var til gymnastik, havde en formidabel effekt på krop og sjæl og fællesskab. Ollerup Gymnastikhøjskole under ledelse af Niels Bukh (1880-1953) var meget berømt – også ud over landets grænser – i 30'erne og 40'erne. Niels Bukh havde en enorm karisma, og han formåede med mange elevers hjælp at opbygge Europas største idrætshal. Bukhs gymnastiktræning kom til at danne skole landet over. Den stillede store krav til muskelkraft, men metoderne egnede sig vældig godt til optræden. Opvisningerne om foråret af vinterens træning blev ofte ret spektakulære. Min familie

var meget fascineret af ham. Han hævdede, at gymnastik var opdragelse. Da det senere gik op for os, at han egentlig var meget optaget af nazismen, kølnedes interessen.

Der var et helt klart konkurrencemoment. Sjovt nok kunne Herning slet ikke klare sig mod omegnens gymnastikhold – de stillede simpelthen ikke op. Kampen stod hvert år mellem Hammerum og Ikast, når holdene mødtes til den årlige gymnastikopvisning, som fandt sted i marts. Men hele efteråret, vinteren og en del af foråret trænede vi hårdt for at gøre os klar til opvisningen, som skulle afgøre, hvilket hold der var bedst. Nye metoder blev taget i brug som f.eks. at lade de bedste springere komme til sidst med stigende tempo for at opnå en stemning af klimaks. Noget, der var utænkeligt i de tidligere år – man skulle jo ikke vise sig. Men den nye indstilling, hvor opvisning blev taget bogstaveligt, var nu sjovere; det gav virkelig blod på tanden.

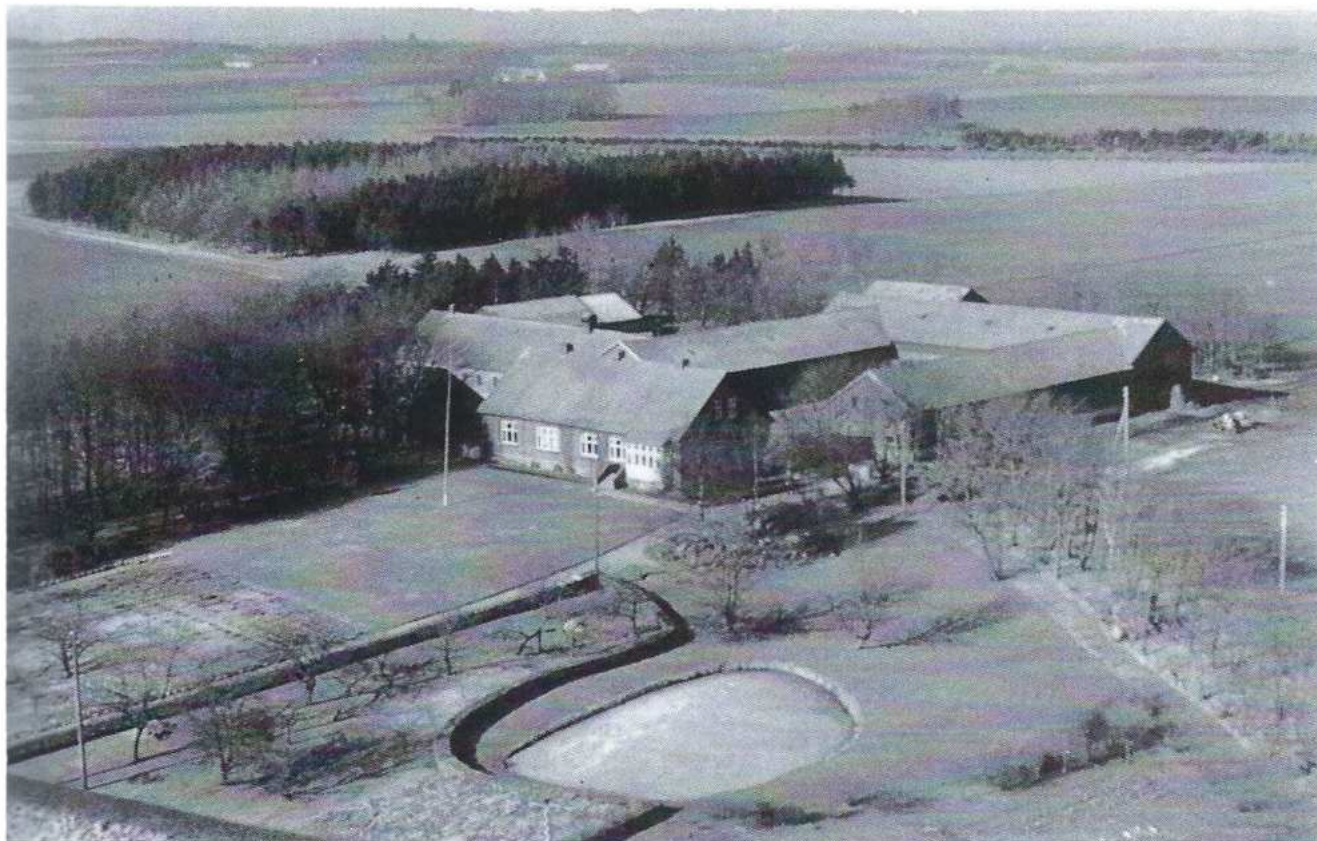
Andre gymnastikforeninger kunne nu og da gøre sig gældende, f.eks. var Sdr. Felding og Vildbjerg ofte med fremme blandt de bedste. Sdr. Felding kom i øvrigt på alles læber i 1942, hvor nogle tyske soldater forsøgte at trænge ind til et bal i den lokale gymnastikforening. De blev godt og grundigt smidt ud af de mandlige gymnaster, som jo var stærke karle fra Sdr. Feldings bøndergårde. Samme dag var Singapore faldet i japanernes hænder, og vi hujede "Singapore faldt, men Sdr. Felding holdt". Lidt kunne gøre godt i de fem mørke år.

En særlig dag var 1. november, skiftedag. Hvis der var udskiftning i medarbejderstaben – piger og karle – ankom de nye denne dag med for det meste et skab og en

Udsigt over den nyanlagte dam.

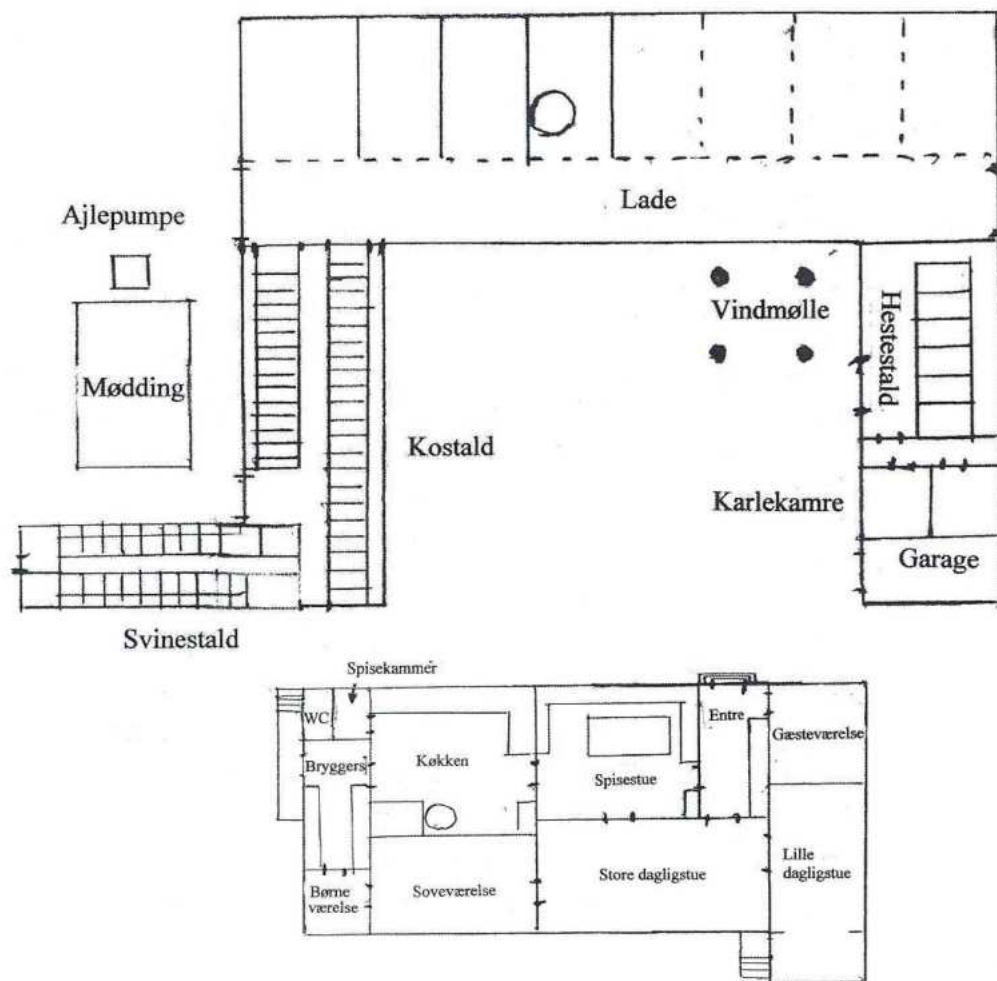

Bessegaard set fra sydvest.

kommode til de personlige ting. I min barndom havde vi 2 piger, som sammen med mor forestod husholdningen og havearbejdet, men som også af og til i tilspidsede situationer deltog i udearbejdet f.eks. høstarbejde og den daglige malkning af køerne, indtil vi fik malkemaskine. Den mandlige arbejdskraft bestod af 3 karle: førstekarlen (æ føstkål), som jo egentlig var fars betroede daglige arbejdsleder, andenkarlen (æ annenkål), som var i en slags landbrugslære, samt fodermesteren (æ røjter eller æ fuermester), som stod for dyreholdet, men som også deltog i markarbejdet, når han ikke havde fuldt op at gøre i staldene. Hestestalden var førstekarlens ansvar.

Pigerne boede i pigeværelset over bryggerset – altså i stuehuset. Karlene havde deres værelser i hestestaldslængen mellem vognporten og hestestalden. Der var en gang mellem hestestalden og de to karlekamre, og her hang deres arbejdstøj sammen med hestenes seletøj. Der var ikke varme i disse kamre, men der var altid gode madrasser og rent sengetøj. Det må have været koldt mange gange. Jeg kom der ikke ret meget, mor ville ikke have det, formentlig pga. en til tider ret frivol tone. Lønnen var i slutningen af 30'erne og under krigen den svimlende sum af

Plan over Bessegaard.

100 kr. om måneden. Efter 1945 blev der indrettet 2 gode værelser i vognporten, og de gamle værelser, gang og hestestald blev lavet om til garage og værksted – det var selvfølgelig Knuds ide, og det var også stort set os selv, der lavede bygningsarbejdet.

Man kender fornemmelsen af efterårets tiltagende mørke, som også har noget at gøre med at trække sig inden døre til lunhed og varme, snak eller en god bog. Radioteatret spillede en stor rolle i de år, men bøgerne var min vigtigste vej til oplevelser. Min mor Margrethe var en passioneret læser, og det smittede af på familien – især Marinus og mig, mindre Far og Knud. Biblioteket i Herning havde jeg adgang til i hele min skoletid (friskolen, præliminærkursen og gymnasiet); der blev cyklet mange bøger fra Herning til Besse og retur igennem disse år. Her skal lige nævnes biografen i Ikast, som Jens Birk og jeg ofte frekventerede. Den blev etableret af en god ven af Jens' forældre (Johanne og Martin), da jeg vel var 10-11 år. Jeg kan ikke huske hans navn, men han var et kunstnerisk menneske, så selve biografen blev

Spisestuen.

Den store dagligstue.

udsmykket med store vægmalerier, og facaden på biografen blev prydet af kakler – de er der endnu. Her har Jens og jeg slugt fiktion i store mængder fuldstændig uden forbehold. Efteråret var jo tåleligt for mig, den lille efterling, som fik lov og penge til meget mere end mine større brødre.

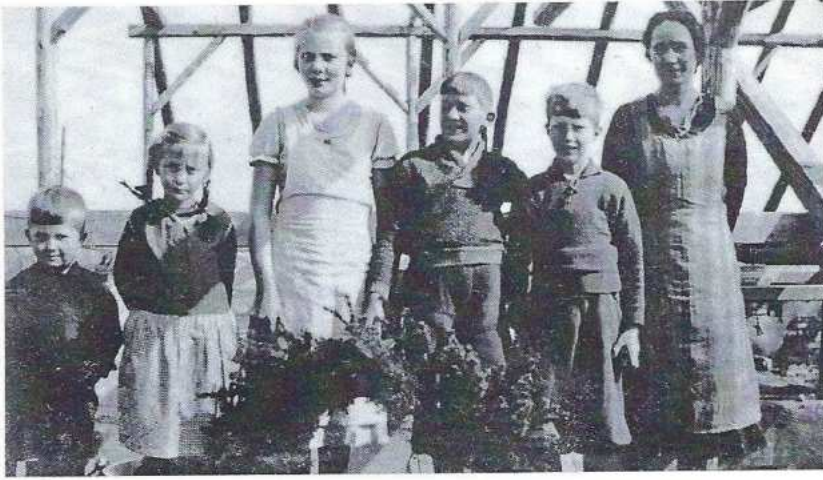
Det er vel også sådan, at man klarer efterårsmørket, fordi der er en forventning om det store lyspunkt, der ligger 24 dage efter 30. november; det er jo en fornemmelse, der nok aldrig forsvinder – nu har man den blot på børnebørnernes vegne. Der er for mig ikke tvivl om, at det økologiske firma "Årstiderne" har valgt dette navn, fordi det siger os nordboere noget. Forår og efterår er fine skift til to større og mere spektakulære perioder, sommer og vinter. Vinteren har adventstiden, som spillede en stor rolle på Besse, og jul og nytår i sig, samt megen selskabelighed og diletant (det der nu hedder amatørspil). Til alle tider har mennesket formået at holde sig adspredt af underholdning af en eller anden art.

Landbruget ligger ikke stille, fordi temperaturen falder. Køerne "bindes ind", de skal fodres, malkes og passes, og der er noget meget hyggeligt over en kostald. Der er en god varme fra de mange dyr, der gumles og rumles, og det er klart, at også køernes efterladenskaber har indflydelse på lugten, men jeg har altid holdt meget af det dyr – også de køer, der havde meget spidse patter, så der virkelig skulle bruges kræfter for at præstere en ordentlig stråle. Det var hyggeligt at malke med hænderne, men det var faktisk et stort og krævende arbejde. Hvis yveret ikke blev malket helt tomt, kunne der opstå yverbetændelse; det var farligt

Den lille dagligstue.

Rejsegilde hos fars fætter Wolle på Østergård. F.h.: Stine, Knud, Jens Kroglund, ung pige, Sigrid og mig – de to sidste legede meget tit sammen.

for koen, og dens mælk måtte naturligvis kasseres. Hvis man var 3 om at malke 30 køer, var der jo 10 til hver, og man var træt i hænderne bagefter. Det var en revolution, da vi fik malkemaskine, en Alfa Laval – det var både dyrt og dejligt.

Når jeg opholder mig ved kostalden, så er det også fordi køerne havde stor betydning for forløbet af juleaften. Først spiste vi julemiddagen, vaskede og pænt klædt på. Dernæst klædte vi om og malkede køerne (det kunne jo godt være, at vi sov lidt længere julemorgen, og så ville det være synd for køerne med alt for spændte yvere), og så var vi klar til juleaften, nyvaskede og igen pæne i tøjet, ved ca. 7-tiden.

Da jeg var dreng, blev karle og piger på gården juleaften. Det var med i deres arbejdsaftale, at de ikke tog til deres eget hjem juleaften. Det var egentlig lidt råt, men sådan mente mor og far, at det var bedst. Og jeg elskede det, at der var mange i dagligstuen, hvor tæppet var rullet til side, og det runde bord var flyttet hen til sofaen for at give plads til træet. Der blev sunget mange julesalmer, ingen verdslige sange, og vi gik rundt om træet til "Julen har bragt velsignet bud". Når det sidste lys gik ud, sagde far hvert eneste år: "Så, nu er der et år til næste juleaften". FASTER Dagmars gaver var altid de bedste. Jeg har før sagt, at jeg blev noget forkælet af hende, og julen var ingen undtagelse. Et år fik jeg Lillebæltsbroen i træklodser; den var meget raffineret og ret svær at bygge. Størrelsesforholdet var 1/1000, så i bygget stand var legetøjsbroen 1 m lang. Jeg tænker tit på den, når jeg kører med toget over Lillebælt. Der var mange bløde pakker, og det var en mere stilfærdig gavefest end nu om dage.

Tiden mellem jul og nytår var én lang underholdning.

Thomas som midtpunkt efter dåben i den lille dagligstue på Bessegaard: Faster Lonne, Sara, faster Anna, moster Johanne og Mor.

Hvis ikke vi havde gæster eller selv var gæster et sted, var Jens og jeg sammen. Der var på helligdage dengang ikke underholdning i radioen eller biografen – hvis det gik højt, kunne man i biografen se film om en ekspedition i fremmede lande. Først 3.juledag var der frit slag for offentlig og "ordentlig" underholdning. Men tiden fløj for Jens og mig.

Noget helt specielt var nytårsaften på Besse. Der lurede hvert år et opgør mellem Besse og især Østergaard (se kortet), hvor fars fætter Wolle og hans kone Stine boede sammen med deres børn Sigrid og Jens. Jens var jævnaldrende med Knud og ligeså opfindsom. Det hele gik ud på at bryde ind på de andres gård og lave noget spektakulært, f. eks. skille sengene ad, fjerne redskaber, som skulle bruges næste dag, eller skille en arbejdsvogn ad og samle den over mønningen på laden. Der var en gylden regel: der måtte ikke ødelægges noget. Raffinementet bestod i, at man skulle gøre det så uset og lydløst, at det først blev opdaget næste dag. De, der havde lavet det mest raffinerede, stod til en grusom hævn næste år. Det indebar jo også, at hele nytårsaften gik med at låse døre og barrikadere alle adgange til gården. Far rystede på hovedet, men mor gik meget op i løjerne. Det tror jeg nu også, at far gjorde, men han ville blot ikke være ved det.

Efter nytår var det stilstand med hensyn til selskabelighed. Marinus fyldte år den 8. januar, mor den 10. januar og far den 3. februar. På disse datoer kunne der godt være gæster, men dagligdagen var stille. Gymnastikken blev genoptaget efter julen med henblik på opvisning engang i marts. Der blev udført reparationer af redskaber og bygninger, tærskning af korn i laden, og en skæg begivenhed var at lave reb. Når vi tærskede korn, blev seglgarnet omkring negene skåret over ved den knude, som selvbinderen havde slået nogle måneder tidligere. Der fremkom herved snore af en ca. 80 cm's længde. Det var fars arbejde at fjerne knuder og binde snore sammen til en længde af ca. 50 meter, nemlig længden af midtergangen i kostalden. Der var jo varme i kostalden, og det var en god vinterbeskæftigelse. Snorene blev af flere gange snoet sammen ved hjælp af en hånddrevet rebslåmaskine. Gården var selvforsynende med reb af forskellig styrke. Jeg kan ikke huske, der er blevet købt fabriksfremstillet reb.

Et andet eksempel på sparsommelighed var noget, jeg traf på for nogen tid siden, et af mors lappede lagner. Et

Diletantforestilling i Hammerum med mig som Jokum i "En søndag på Amager". Vi er på turné i Norge en gang i 1950'erne.

lagen blev ikke kasseret, fordi der gik hul eller det var lidt tyndslidt. I første tilfælde blev det lappet, og i det andet blev det klippet over på midten og syet sammen igen, så de tyndslidte dele blev lagnets ender. Mor Birgitte har fortalt, at hendes mor gjorde det samme. Det kan undre, at man dengang kunne jonglere med maden og bruge alle levninger (meget lidt blev kasseret – eller givet til grisene), selvom vi ikke havde køleskab til opbevaringen. Vi havde et køligt spisekammer mod nord, og i varme somre blev kælderens taget til hjælp (8 grader året rundt) – men alligevel. Det krævede kunnen og god planlægning.

Da man var barn, var det rigtig vinter. Der var vintre, hvor udhustagene fortsatte ud i snedriverne, så man egentlig kunne kælke fra mønningen ned i gården. Hovedvej 15, som går lige ned for haven, var af og til fuldstændig lukket af høje snedriver. Sognet havde en snefoged, der havde bemyndigelse til at kræve et vist antal voksne mænd fra hver gård ud til snekastning, selvfølgelig afhængig af folkeholdets størrelse. Det foregik med skovle, men det var forbavsende, hvor hurtigt 20 mand kunne rydde vejen fra Hammerum til næsten Ikast. Sådan foregik snerydning faktisk helt op til slutningen af 40'erne. I 1941 og -42 havde vi fimbulvinter, dvs. mange dage i træk ned til 32 graders kulde med konstant sne- og sandstorm. Vi opholdt os om dagen i køkkenet, hvor vi uafbrudt fyrede med tørv i komfuret. Samfundet stod helt stille, men dyrene kunne selv varme staldene op, efter at alle døre på nær én var blevet blokeret af store halmknipper.

Kyndelmisse, som egentlig betyder kandelaber-messe, var varslet om, at vinteren snart var ovre. For mor, som i virkeligheden hvert år havde en vinterdepression, var Kyn-

delmisse af stor betydning – og dermed også for familien. Fastelavn derimod har aldrig spillet den store rolle på Besse – mærkeligt nok. Slutningen af februar var tegn på, at det nu gik den rigtige vej mod forår.

Der var af og til baller på Højskolehjemmet, og nogle år var årets dilettantforestilling henlagt til februar. Det var stor spas at se kendte mennesker fra sognet spille komedie. Jeg var selv en gang med som den yngste student i "Nøddebo Præstegård", og en anden gang var jeg førsteelskeren i "En søndag på Amager". Men oftest var det voksne og medlemmer af valgmenigheden, der havde rollerne. Faster Annas bror var en vældig god skuespiller. Missionsfolkene deltog selvfølgelig ikke i sådan noget ugudeligt pjat.

Højskolehjemmet havde spiritusbevilling, og der var 3-4 lokaler med restauration. De handelsrejsende spiste alle deres måltider der, når de var på disse kanter. Udover restauranten var der en stor sal med ribber i den ene side, og en stor scene for enden af salen. Her fandt gymnastiktræningen og opvisningen sted. Under scenen var gymnastikredskaberne placeret.

Gymnastikopvisningen var den store begivenhed, den foregik i marts og nævnes her, fordi det var afslutningen på en lang træning i efterår og vinter. Når forårets arbejde gik i gang, havde man naturligvis hverken kræfter eller tid til gymnastik. Efter opvisningen var der bal. Pigerne sad på bænke langs salens vægge, og drengene stod i en klynge i den ende, der var modsat scenen. Før næste nummer udså man sit næste offer, og det var om at være hurtig, for det var som regel de samme piger, der var rift om. Sådan er det jo, selv om det er urimeligt.

Det gik altid ordentligt til, og det var kun meget få gange, jeg har oplevet slagsmål der. Så vidt jeg ved, var Politiet (Far) kun tilkaldt én gang for at skille et par kamphaner ad. Selve konkurrencen mellem gymnastikholdene fra de byer, der deltog, fandt sted på Højskolehjemmet i Herning. Hvilket hold var bedst, målt efter fritstående øvelser, øvelser på redskaber og øvelser på madras? Selvom det var umuligt at gøre indsatserne målbare, var vi aldrig i tvivl. Hammerum og Ikast skiftedes til at blive kåret som nr. 1.

Det, jeg husker bedst fra min barndoms årstider på Besse, er den rolige rytme året rundt - skolegang, arbejde og leg. Søndagen gik med kirkegang og flæsketeg – og om eftermiddagen var enten jeg hos Jens eller han hos mig.

Forholdet mellem os brødre

Marinus, Knud og jeg er født i henholdsvis 1916, 1925 og 1930. Derudover var der 3 søskende, en pige, Karen født 1914, og to drenge Niels og Kristian født mellem 1916 og 1920. De døde alle i første levemåned af hjertefejl. Det er det, man i fagsproget kalder en neonatal mortalitet (dødelighed) på 50 %. Det må have været utrolig hårdt for mor at lægge psyke og krop til. På den anden side kan man se sådan på det, at det er naturens egen udvælgelse af individer, der kan leve. De tre kom til at spille en ret stor rolle i min barndom, fordi deres gravsteder skulle holdes pæne. Jeg husker det, som om mor og jeg hver anden måned var på Gjellerup Kirkegård (se kortet side 6), hvor de var begravet (Hammerum Kirke blev først en realitet i 1922). Grave blev passet, og der blev sat blomster ved mine bedsteforældres grave. Turene foregik på cykel, og det har nu nok været sjældnere end hver anden måned.

Det har under alle omstændigheder gjort indtryk – denne kirkegårdsandagt står stadig meget tydeligt for mig. Bag ved kirken var der et redskabsskur og et drivhus. Der stillede vi vore cykler. Alt det grønne og drivhusets varme gjorde stedet meget hyggeligt. Da jeg for et par år siden ledte efter dette sted, var det forsvundet og omdannet til en steril parkeringsplads. Jeg tog lidt forstømt derfra, gravstedet og 3 små hvide marmorsten var også forsvundet og ikke fundet værdige til at blive stillet op i lunden for sløjfede gravsten – i lapidariet.

Vi tre overlevendes opvækst kunne kun blive meget forskellig. Da jeg var 3 år, var Knud 8 og Marinus 17, sidstnævnte i en forrygende pubertet. Jeg har fået fortalt af mor, at Marinus pga. de mange børnedødsfald blev meget forkælet, og at han i vid udstrækning fik sin vilje. Han gik i skole i Busk (se side 6), en af de gamle sorte skoler med én lærer, der dels ernærede sig som lærer og dels som husmand på et husmandsbrug, som hørte til skolen. Han kunne ikke selv klare jordarbejdet, så en væsentlig del af dette arbejde blev varetaget af eleverne – med en tilsvarende mangel på den læring, som skulle være hovedformålet med at gå i skole. Marinus hadede skolen, og han har vel skulket ret ofte, men det har ikke været let i et snævert samfund, hvor alle ved alt om alle. Jeg fatter ikke, at mor og far accepterede denne urimelige behandling af et barn. Mor har

Knud t.v. og mig t.h.

engang undskyldt sig med, at alternativet ville være Hammerum skole, og at det var næsten lige så slemt – i hvert fald indremissionsk.

Da Knud skulle i skole, var der oprettet en grundtvigsk friskole i Herning i tilknytning til Herning-Hammerum valgmenighed. Mod familiens egen betaling kom først Knud (i 1932) og senere jeg (i 1937) til at gå i skole i Herning. Vi tre brødres barndom blev meget forskellig. Set i bakspejlet kan jeg klart se, at Knud i nogen grad kom i klemme mellem to brødre, som af vidt forskellige grunde blev rigeligt tilgodeset. Mens Knud og jeg var børn, var Marinus allerede på vej ud "at tjene", være på højskole, være soldat, så Knuds og min barndom ligner mest hinanden, selvom der er aldersforskel på 5 år. I to år gik Knud og jeg i samme skole. Han var en god beskytter på den 7km lange cykeltur til Herning. Men Knud var også usædvanlig raffineret til at drille, og det var ikke altid vi kom hjem samtidig. Han kunne få mig til at skumme af raseri blot ved at gøre en bestemt bevægelse eller sige en lyd. Jeg fatter det jo ikke i dag.

Knud lærte mig også at tage mig af dem, der ikke var de stærkeste. I min klasse var der en lang ranglet dreng, der hed Søren. Han var ikke ret stærk og dertil noget forsagt, og han boede i den østre del af byen – den vej, vi skulle for at komme hjem. En anden dreng, Kurt, var noget af en slagsbror, og han havde forset sig på Søren, så hans fornøjelse var at gøre livet surt for Søren efter skoletid. I begyndelsen var det Knud og mig, der fulgte Søren hjem, og senere, da Knud gik ud af skolen, kunne jeg overtage arbejdet. I øvrigt havde jeg det fint med Kurt, var ofte inviteret hjem til ham efter skoletid. Han havde ikke mange venner. Hans mor var meget sød og diskede op med mange lækkerier; faderen derimod var en skidt fyr, som tævede både Kurt og moderen efter noder. Kurt, som var to år ældre end mig, meldte sig tidligt til Frikorps Danmark, og han nåede at blive sendt til østfronten, hvor han blev dræbt.

Friskolen var en privatskole, den lå lige ved siden af Herning kirke på Østre Kirkevej. I samme gade boede mors moster, kaldet "moster i Herning". Hun var utrolig rar, jeg var tit nede hos hende efter skoletid eller i middagsfrikvarteret til saftvand og kage. Nogle af eleverne kom i friskolen, fordi deres forældre var grundtvigianere; nogle fordi de havde lidt skibbrud på andre skoler; andre fordi forældrene arbejdede i Søby Brunkulslejlre; og atter andre kom fra det

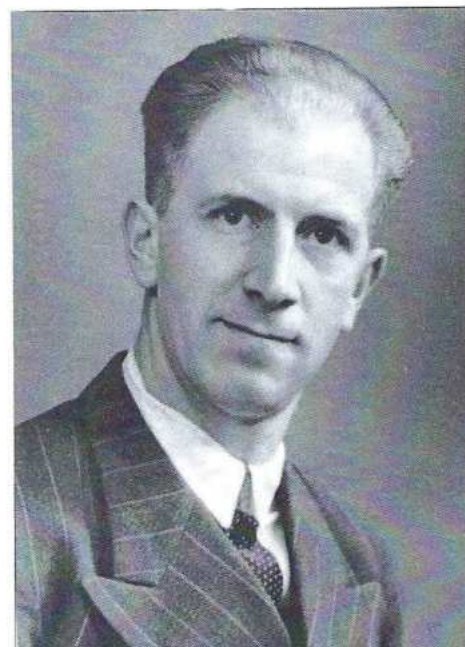
herningensiske jetset. Altså var det en broget skare, hvis sammensætning jeg egentlig aldrig tænkte videre over. Herning var jo storbyen, så det brogede var meget spændende.

Jeg var tit med hjemme hos en af kammeraterne, Troels Truelsen, som var søn af en af de store fabrikanter i Herning. De boede i en stor villa næsten nabo til skolen. Vi havde det fint sammen, men der var altid ballade mellem Troels og søsteren på den ene side og moderen på den anden side. Troels og jeg kom til at gå i gymnasiet sammen og blev altså begge studenter i 1951. En af vores studenterfester blev holdt hos Troels; det var første gang, jeg blev "rigeligt tilgodeset", som William Heinesen kalder det, når man har fået rigeligt af alkohol. Jeg gik hele vejen hjem fra Herning og var derfor i rimelig stand, da jeg kom hjem - til masser af blomster og gaver.

Jeg husker underskolen som en god skole; al læring, som det jo hedder nu om dage, foregik i skolen, og der var ingen lektier. Der var to klasselokaler, ét for 1. og 2. klasse om eftermiddagen og for 3. og 4. klasse om formiddagen, og et andet for 5.-7. klasse for hele dagen.

Hvordan læreren (for der var kun én) klarede det, kan jeg ikke forstå i dag, men jeg var i viden og kunnen ikke ringere end børn, der gik i almindelig skole, snarere tværtimod. Så Knuds og min opvækst og skolegang var vidt forskellig fra Marinus'. Jeg har ofte hørt Marinus brokke sig over den skole, han gik i, men aldrig over, at Knud og jeg havde det så meget bedre.

Marinus anså sig ret tidligt for at være naturligt egnet til at lede og fordele arbejdet på gården. Det gav nogle gange problemer med de karle, der var ansat af far. Vist aldrig så alvorlige, at nogen rejste i utide. Marinus var meget åben, impulsiv og med en til tider meget kort lunte. Hvis jeg havde gemt mig, fordi jeg vidste, at han havde tiltænkt mig noget arbejde, og han fandt mig, vankede der øretæver. Det mener jeg ikke, Knud har oplevet. Marinus sang altid, og slagerne fra 30'erne har han prentet i sine omgivelser: "Det var på Capri, jeg så hende komme", "Jeg vil bygge en verden" osv. Under en indlæggelse for mavesår på Herning sygehus faldt Marinus pladask for en sygeplejerske, Dagmar. Han var ellevild og ikke til at kende. De blev gift i 1947 i Nøvling kirke af en præst i gummistøvler, hvilket gjorde et meget stærkt indtryk på hele familien. De købte gård i Bodholt ved Bording, men det vender jeg tilbage til.

Marinus som 25 årig.

Knud var fåmælt om skolen, og at være ordblind har været virkelig hårdt for ham. Han har aldrig søgt videreuddannelse af nogen art, selvom vores mor arbejdede ihærdigt på det. Knud er ekstremt autodidakt, hvilket vidner om en begavelse ud over det normale; alt har han været i stand til at sætte sig ind i på egen hånd. Knud var, indtil schizofrenien brød ud, den beskedne og selvudslettende fyr, der var vellidt af alle, og da han i 50'erne fik ansvaret for gårdens drift, var han ikke til at skyde igennem. Han var dygtig og hurtig til alt, atmosfæren på gården var fantastisk, og det tiltrak mange fremragende karle og piger.

Besættelsestiden på Besse

Det er naturligt at beskrive besættelsesårene her. Tyskland besatte jo Danmark og Norge den 9. april 1940. Knud har fortalt, at Marinus den dag for ind efter jagtgeværet og skød vildt efter de tyske flyvemaskiner, der sværmede over hele landet, og det var naturligvis også Marinus, der på et tidligt tidspunkt under besættelsen tog kontakt til modstandsbevægelsen i Herning. Hvordan det gik til, ved jeg ikke, men jeg kan tænke mig, at Marinus på en eller anden måde kontaktede læge Hagedorn, som var byleder i Herning. Far opdagede det, fordi han en dag fandt en maskinpistol og to pistoler liggende oven i et bistade.

Der var ingen vaklen i familien; selvfølgelig har de voksne drøftet situationen og de mulige konsekvenser, men jeg, der på det tidspunkt var 13 år, har aldrig fornemmet andet end total accept af det, Marinus foretog sig. Det viste sig hurtigt, at flere rundt i familien tilsluttede sig modstandsbevægelsen, først og fremmest fætrene Gunnar og Sigurd Birk i Ikast, men også fætrene Kristian og Otto fra Skovfamilien. Ikast-gruppen modtog våbenedkastninger ved Isenbjerg syd for Ikast – og faktisk ikke mere end ca. 10 km fra en stor tysk garnison i Ikast. Da en lille skov ved gården Frisenborg husede den tyske garnisons tanks og mandsskabsvogne, kunne de nedkastede våben, ammunition og sprængstoffer ikke så godt køres til Frisenborg. I stedet blev de kørt til Besses lade for senere at blive ompakket og sendt videre. Våbnene blev dog først rengjort for konsistensfedt og vasket i sæbe i vaskekælderen og derpå smurt i olien, som medfulgte nedkastningerne.

Det er mig en gåde, at det gik godt. Vores karle og piger var jo vidende om, hvad der foregik, ja, Signe fra Øster Tørslev, som var ung pige hos os, var med til at rengøre våbnene. Men det må have noget at gøre med solidaritet over for mor og far; i hvert fald blev vi ikke angivet. Vi havde en gang besøg af Gestapo, som vist noget tilfældigt kom kørende ind i gården, en seks-syv stykker. Laden var fuld fra en nedkastning (ca. 15 containere indeholdende våben, ammunition og sprængstoffer), der havde fundet sted ved Arnborg og blev modtaget af Herning-Hammerum-gruppen. Det hele lå godt dækket til af halm, men man kunne næsten lugte containerne og faldskærmene – en meget speciel lugt, som jeg aldrig glemmer.

Jeg fandt far på vej hjem fra en tur i marken og fortalte om Gestapos besøg. Det er den eneste gang, jeg har set min far bange. Ellers var han altid afventende og rolig, vurderende enhver situation uden at man kunne mærke, hvad der foregik i hovedet på ham. At besøget var tilfældigt, bevises efter min mening af, at de slet ikke var interesserede i at se udhusene, men tværtimod modtog mors tilbud om en kop kaffe og kringle med stor begejstring. Hun gjorde det af stor nød og var ikke stolt af det bagefter, men det var meget snarrådigt og klogt gjort. Både mor og far handlede stilfærdigt, værdigt og afmålt over for en overmagt, hvis hensigt man ikke kendte og med god grund kunne frygte. Hvis gården var blevet gennemført, og de formastelige ting var blevet fundet, havde det betydet arrestation af hele gårdens befolkning og en afbrænding af bygningerne. Det var den risiko, man løb under besættelsen ved at deltage i modstandsarbejdet.

Apropos sæbe, så var den jo rationeret og sparsom i mængde, og der var i hvert fald slet ikke sæbe til rengøring af de konsistensfedtede våben. Her kom landbruget os til hjælp som i så mange andre tilfælde på områder med rationering af varerne. Sæbe kan laves ved at bringe fedt og soda sammen under varme. Så når et dyr døde på Besse, blev det puttet i vaskekedlen i kælderen sammen med en passende mængde soda og kogt, indtil hele dyret var "forsvundet". Når det hele næste dag var kølet af, lå der en 15cm tyk skorpe af ca. 40 % sæbe, som kunne skæres ud i pæne stykker, og de blev også brugt til håndsæbe. Vi lavede selv kartoffelmel af kartofler, rosiner af tørrede græskar, kaffe af ristet rug; i det hele taget spillede gårdenes egen-

Engelsk Mosquito jager.

produktion en meget stor rolle for overlevelsen i forhold til byernes befolkning under besættelsen.

Vi hørte hver aften radio fra London. Tyskernes forsøgte at sløre udsendelserne ved at sende en infernalsk støj på den bølgelængde, hvor "Her er London" blev sendt, 1500m langbølge. Sidst i hver udsendelse blev der sendt hilsner til Yrsa, Erik, Yvonne osv. Hvert af navnene dækkede over et sted, der var egnet til nedkastning i Danmark, og de modstandsfolk, der var ansvarlige for den pågældende plads, var så på pletten den følgende nat for at sende signaler med lygter, når den engelske flyvemaskine kom med varerne. Det var en risikabel affære, men det gik som regel forbavsende godt. For eksempel blev Hvidstengruppen ikke taget under modtagelse af en nedkastning, men de blev angivet af en stikker på egnen, og det kostede dem livet i Ryvangen få måneder før kapitulationen.

Vi havde ofte folk, der var "gået under jorden", eller modstandsfolk fra andre dele af landet boende et par nætter eller mere; det var meget spændende for en dreng på 13-14 år. Jeg er jævnaldrende med Klaus Ribbjerg; han har flere gange beskrevet en stor drengs følelser under besættelsen. Der var en viden om grusomhederne ved krig og undertrykkelse, men også en fascination af den krigsmaskine, tyskerne bragte med sig, samt den spænding, som det hele gav i dagligdagen. De danske piger, der gik med tyske soldater, var genstand for vores ubegrænsede foragt, men det var også pirrende for en dreng i puberteten. Jens og jeg bar ikke desto mindre komøg op i de huler, parrene havde lavet i nogle halmstakke i den lille skov omkring Frisenborg.

I september 1944 havde Gestapo en temmelig nøjagtig fortegnelse over aktive modstandsfolk i Jylland. Gestapo havde til huse i universitetskollegierne, der lå i universitetsparken i Århus. Fængslede modstandsfolk, bl.a. præsten Harald Sandbæk, sad i celler indrettede i loftsetagen på hvert enkelt kollegium – selvfølgelig med det formål at forhindre flybombning af Gestapos hovedkvarter. Modstandsbevægelsen var klar over, at en arrestationsbølge af modstandsfolk nu kunne blive sat i værk når som helst, og man bad London om hjælp. RAF (Royal Air Force) blev sat på opgaven, som var at ødelægge Gestapos kartotek ved bombning uden at dræbe de fangne modstandsfolk, der sad fængslet i de øverste etager. I Skotland blev der bygget en nøjagtig træmodel af et Århuskollegium, og her øvede

Mosquitopiloter sig i kunsten at smide bomberne ind ad vinduerne i stueetagen, og det viste sig at være muligt. Hvis flyet i det øjeblik bomben forlader flyet lige laver et lille dyk for derefter at rette op og næsten skrabe flyets underside på mønningen, så ville bomberne brase ind i den underste etage. Bombningen fandt sted den 31. oktober 1944. Gestapos kartotek blev tilintetgjort, næsten alle Gestapofolk blev dræbt, hvorimod næsten alle fængslede modstandsfolk slap uskadt eller kun fik små skrammer – de fleste undslap ved at løbe over Ringgaden til kolonihaverne, der lå på den anden side af gaden. Mosquitoerne var lette bombefly bygget af krydsfiner og balsatræ. De kunne opnå en maksimal hastighed på 650 km. i timen, hvilket dengang var helt usædvanligt for et propelfly.

Jeg skriver dette, fordi jeg som 14-årig havde den fantastiske oplevelse at se disse fly på hjemturen til England. Jeg stod med min cykel der, hvor man kom fra hovedvejen op til gården ad den østre indkørsel. Pludselig hørte jeg en voldsom larm kommende øst fra, og i løbet af få sekunder oplevede jeg Mosquitoerne komme drønende i 10 – 15 meters højde (for at undgå Karups tyske radar). Det var med hjertet helt oppe i halsen, at jeg så de vidunderlige RAF-mærker på flyene. Jeg vinkede til piloterne, som vinkede igen. Jeg husker det, som var det i går. – Piloterne navigerede tværs over Jylland i så lav en højde ved at følge hovedvej 15 for efter Ringkøbing igen at stige til normal flyvehøjde.

Efter D-dagen (de allieredes invasion i Normandiet den 6. 6. 44) havde jeg et Europa-kort liggende ved siden af radioen, så vi kunne markere de allieredes fremrykning med engelske og amerikanske flag. På en lys majaften kom så midt i udsendelsen fra London meddelelsen om, at "Montgomery har meddelt, at de tyske tropper i Holland, Nordvesttyskland og Danmark har overgivet sig". Jubelen var ubeskrivelig, vi hejste straks flaget, selvom overgivelsen først gjaldt fra næste morgen den 5. maj kl.8.00.

Bodholt

Det er svært at berette om en familie i et tidsforløb uden at komme til at springe lidt i tiden. Marinus' forelskelse i Dagmar kom meget hurtigt efter krigens ophør, så det er naturligt at berette om hans familiestiftelse her. Det fik stor

Dagmar med Margrethe på dåbsdagen.

betydning for livet på Besse. De købte gård i nærheden af Bording, Bodholt. Jorden var nogenlunde som på Besse - varieret, sand, ler og eng. Driften var endnu traditionel, dyre- og agerdrift, og trækraften var inde med el-motor og ude med heste. Snart kom der dog en Ferguson til erstatning for hestene.

Dagmar var fra et indremissionsk hjem i Nøvling, vest for Herning; de blev gift i Nøvling kirke den 4. maj 1947. Det var et stort bryllup med ca. 200 gæster, så vidt jeg husker. Marinus' familie havde lejet to rutebiler, det var en skæg fest, men ingen alkohol eller dans. Sådan var det, og det blev naturligvis respekteret, det gjorde ingen skår i glæden eller festen. Præsten var en festlig fyr, han optrådte med tale og spil (violin eller harmonika?) - iført gummistøvler både i kirken og til festen. Dagmars mor døde nogle få år senere, så hende nåede jeg ikke at kende særlig godt, men hendes far, Jens, og hendes to søskende, Marie og Johannes, lærte jeg at kende og med stor glæde.

Deres ældste datter, Margrethe, blev født 31. marts 1949. Hun indvarslede nogle dejlige år, hvor der var en tæt forbindelse mellem Bodholt og Besse. Det var også opgangstider, velstanden steg, vi fik biler, 50'erne står for mig som en meget lykkelig tid på Besse. Den 23. juli 1951 fødtes endnu en pige i Bodholt, Anna, og fryden havde ingen grænser. Og dog. Hun døde i 1952, fordi hun under leg var kommet til at sluge en knap, der havde sat sig fast i luftrøret. Dagmar

Margrethe, Jens Ole og Aksel.

havde været på øre-næse-hals-afdelingen i Herning for at få undersøgt det tiltagende luftbesvær, men her blev Anna desværre erklæret for rask og blev sendt hjem. Hun døde dagen efter.

Vi var oprørte, og mor og far var klar til at kritisere den nævnte afdeling offentligt – hvilket dengang var utænkeligt, når jeg genkalder det i erindringen. Jeg var på det tidspunkt stud. med., og jeg blev skriverkarl. "Et tilfælde på afd. H" lød overskriften i Herning Folkeblad, hvor vi gjorde gældende, at man godt kunne have lyttet til barnets mor, som var uddannet sygeplejerske, og som nok kunne skelne symptomerne på forskellige årsager til besvær med vejtrækning. Det bragte jo ikke Anna tilbage, og hun blev få dage senere begravet på Bording kirkegård. En smuk begravelse, men det var meget svært.

Livet gik videre, og Jens Ole blev født den 25/11 1953 og Aksel den 1/7 1957. Alt tegnede godt for den lille familie, men der kom efterhånden problemer og en dårlig atmosfære. Marinus, som egentlig var en god landmand, kunne ikke rigtig stilles ved arbejdet på gården og arbejdet med at have en familie. På begge områder skal man jo gøre sig umage, selvom det måske ikke altid er let. Han foretog nogle vidtløftige dispositioner med gården: solgte f. eks. alle kreaturerne til en ukendt mand, som, skulle det vise sig, var insolvent. Hele familien var i vildt oprør, men her viste Marinus' handlekraft og korte lunte sig at være en fordel. Han tog kort og godt ned til manden, som boede i Kibæk, og lovede ham så mange tærsk, at han ville få svært ved at komme sig. Pengene, som konen rådede over, faldt prompte. Det er Marinus i en nøddeskal, og det beundrede jeg ham faktisk for. Desværre kom det også til at knirke mellem Dagmar og Marinus. Jeg kender ikke grunden eller grundene, men det var et faktum, at pengesagerne sejlede en overgang i 1961 og 62. Far, Knud og jeg troppede på Dagmars anmodning op i Bodholt for at få overblik over sagen.

Jeg var meget beklemmt ved at deltage. Jeg var på det tidspunkt både reservelæge på kirurgisk afdeling i Randers og på Flyvestation Aalborg; jeg var familiefar og havde dermed egentlig nok at lave, og det er ikke rart at fungere som revisor over for en storebror, der er 14 år ældre end en selv. Jeg var oven i købet i uniform. Jeg var udstationeret i Karup og kom direkte derfra – jeg glemmer det aldrig. Men vores gennemgang viste et meget stort underskud, som far derefter

Aksel og Jens Ole ca. 1964.

ter dækkede, hvilket Knud og jeg var helt enige i.

Dagmar blev hjemmesygeplejerske på egnen og var meget afholdt, og det burde egentlig kunne have gået godt, men i forbindelse med Knuds sygdom, der brød ud i slutningen af 60'erne og først i 70'erne, og med det nødvendige salg af Besse gik hele familiesammenholdet lige så stille i opløsning.

Vi så ikke meget til hinanden i flere år. Marinus fik cancer på overgangen mellem spiserøret og mavesækken. Dagen før operationen mødtes Marinus og jeg i Århus; han var indlagt på thoraxkirurgisk afdeling på Århus Kommunehospital, og jeg var 1.reservelæge på urologisk afdeling samme sted. Vi kørte en tur, hvor vi fik talt godt sammen over en kop kaffe på restaurant Ørnereden syd for Århus, og vi enedes om at glemme gammel strid. Men desværre viste operationen, som dagen efter blev foretaget af et af mine forbilleder inden for kirurgien, overlæge Poul Ottesen, at kræften havde spredt sig. Marinus døde få måneder senere under Dagmars kærlige og professionelle pleje.

Mors og fars temperamenter

Henriks spørgsmål om, hvad jeg havde lært af min far, kan jeg så forsøge at belyse her. Af det, jeg har skrevet hidtil, fremgår det vel ret klart, at far ikke opsøgte konflikter, hvis man skal sige det mildt. Han var udadtil en meget rolig natur, og det mener jeg egentlig også han var indadtil. Alligevel var han kompromisløs i spørgsmål om at finde ud af, hvad der var rigtigt, og hvad der var forkert. Jeg har aldrig hørt ham kritisere eller fordømme folk, der ikke rigtig havde styr på deres liv. Tværtimod lagde han som sognefoged (og dermed skatterestanceopkræver) ofte penge ud for dem, der ikke kunne betale. Han hævdede, at han altid havde fået disse "rentefrie udlån" tilbage. At politikassen og fars tegnebog var identiske, havde politimesteren i Herning svært ved at kapere. Det var en kilde til uenighed ved de årlige besøg af politimesteren på Besse, men mig bekendt blev der ikke lavet om på de sager, og far kunne aflægge nøjagtigt regnskab for hver en øre. Min svigerfar havde det samme afslappede, men helt ærlige og uselviske forhold til sammenblandingen af sin egen, Nr. Risagers og Statens Forstlige Forsøgsvæsens økonomi. Men sådan noget kunne

selvfølgelig ikke få lov at passere i dag.

Fars svageste side var konfliktskyheden og en lille smule overfladiskhed. Han ville gerne, at alt så godt ud udadtil, men han havde svært ved at investere kræfterne i at finde ud af, hvordan forholdene ikke alene kom til at se godt ud, men også var gode. Det er noget, jeg har genkendt i mig selv og forsøgt at bekæmpe.

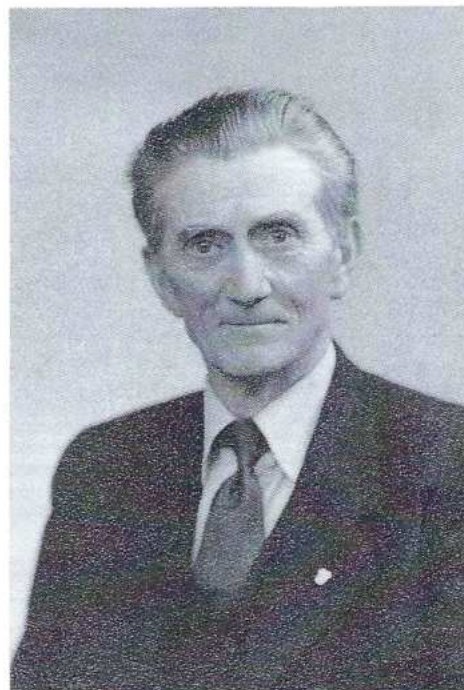
Vi havde mange diskussioner – mor og jeg på den ene side og far på den anden side – om at gården nu måtte fuldt og helt overdrages til Knud på for ham gode betingelser.

Men nej "det gik jo godt" og "alt skulle nok ordne sig"; han så ikke Knuds frustration. Jeg mener ikke dermed, at det udløste Knuds sygdom, den var nok brudt ud under alle omstændigheder, men det havde været mere rimeligt. Da far dør i 1964, er Knud 39 år, men far har stadig tegnebogen og bilnøglerne. Det er aldeles urimeligt.

Fars hånddelag var fantastisk. Han belærte os om altid at være "akkurat". Det var hans ord for at være nøjagtig. Det er i hvert fald noget, jeg har lært af ham, og det mener jeg er kommet mig til gode i mit liv som kirurg. Ydermere har jeg forsøgt at efterligne ham i at bevare roen, ligegyldigt hvor tilspidset en situation man kommer i – noget, der er temmelig vigtigt såvel i skadestuen som på operationsstuen. Det er lidt mærkeligt, for egentlig er jeg mentalt let bevægelig, men i kaotiske skadestue-situationer eller ved kritiske operationer har jeg altid formået at være fuldstændig kold og roligt vurderende. – Jeg har som sagt kun set far nervøs en eneste gang.

Der var stor forskel på mors og fars temperamenter. Det var uklogt at blive uvenner med mor. Et eller andet, man havde gjort eller sagt, som hun var meget imod, blev ikke lige glemt; i værste fald kunne en ubehagelig kølighed vare op til 14 dage. Far derimod kunne man have et godt og solidt skænderi med, men efter et par timer omgikkes man, som om intet var hændt.

I TV serien "Matador" opstod et begreb, som kaldtes "Maude-syndromet". Sådan havde mor det i perioder. Det er jo i virkeligheden en psykisk tilstand, der opstår, når problemerne synes for store og uløselige. Uløselige, fordi man måske synes, at man er alene om at klare sagerne. Det gav sig udslag i, at enten blev mor legemligt syg og gik i seng, eller også blev hun tavs og/eller græd. Det gav jo omgivelserne dårlig samvittighed, og det er et ganske unfair, men

Min far, knap 70 år.

effektivt virkemiddel – selvfølgelig oftest ubevidst. Måske var hun ikke særlig lykkelig, men vist nok heller ikke direkte ulykkelig. Da jeg om jeg så må sige lærer hende at kende – hvor jeg bliver bevidst om atmosfæren omkring mig, er hun næsten 50 år. Men jeg kan se af nogle breve, at hendes reaktionsmønster også findes i begyndelsen af ægteskabet, måske forårsaget af de tre døde børn. Hun har aldrig sagt noget om det, og jeg har ikke spurgt.

Mor var af og til indlagt på Herning sygehus for skinnenssår, som hun fik efter en svær dyb årebetændelse i benene i forbindelse med en af de første fødsler. En tid var hun i 30'erne indlagt til kur på "Finsen instituttet" i København, hvor Jens Juul (Trine Juuls mand) var overlæge. Der eksisterer to breve fra 1937 (lige efter moster Annas død og begravelse) og fra 1938 til mor fra hendes bekymrede far (Bilag 4).

Jeg tror nok, at far forstod de skjulte budskaber, men han vidste ikke, hvordan han skulle håndtere problemerne, og så lod han tiden gå og håbede på, at det snart gik over. Det kunne være strenge perioder. Der er vist mange kvinder fra den generation og nok også senere, der har haft det på samme måde. Far havde som før antydning af et afslappet forhold til økonomi, ikke at han var en ødeland, men det var efter devisen "det ordner sig nok". Der var de to meget forskellige. Mor kunne simpelthen ikke klare rykkere, "man skulle svare enhver sit" og ikke skylde nogen noget. Hvis far så i en periode, hvor humøret var dårligt f. eks. på grund af en rykker for betaling af kunstgødning, kom og gav hende et smykke, som måske ikke var helt billigt, blev hendes humør forværret med en faktor 10. Sådan kan ægtefæller have det så svært med tydingen af hinandens signaler. Og sådan er det nok stadig i mange tosamheder.

Man kan ikke sige, at deres opdragelse var streng. Som før sagt var der ingen tvivl om, hvad de syntes var rigtigt eller forkert. Det vistes ved eksemplets magt. En vis forskrækkelse for det seksuelle har da givet problemer, men de gjorde det så godt de kunne efter den tids normer, så jeg har ingen bebrejdelser over min opdragelse. For tiden er det på mode at skrive hårrejsende bøger om sine forældre – måske først og fremmest om sin far, "hvor rædselsfuldt dominerende han var" og mange, mange andre ting. Det har jeg ingen grund til. Tværtimod har der været mulighed for at lære at opføre sig ordentligt overfor andre menne-

Mor i haven, 74 år.

sker – at det så ikke altid er lykkedes, er ikke deres skyld. Et af mors udtryk var: "lige glad er det samme som aldrig glad". Det sagde hun irettesættende. Man måtte aldrig være apatisk og lige glad, man var nødt til at tage stilling og gøre tingene færdige og rydde op.

De var begge optaget af det sønderjyske spørgsmål. De har begge været midt i 30erne under afstemningen i Slesvig i 1920. Sårene efter den totale diplomatiske og militære fiasko for Danmark i 1864 var stadig åbne – og er vel på mange måder ikke heledet endnu. Det var en borgerkrig, som en uduelig regering med en sindssyg statsminister (D.G. Monrad) i spidsen slet ikke havde format til at tackle. Det har sat sig dybe spor i dansk politik og kultur op gennem det 20. århundrede, og det spillede en stor rolle på Besse i opfattelsen af mange problemstillinger. Prøv i øvrigt at læse "Slagtebænk Dybbøl, 18. april 1864". Det er en af de mest rystende beskrivelser af politisk og militær inkompetence, jeg har læst.

Moster Johanne og mor på Vallekilde Højskole i 1910erne.

Billedet emmer af nationalromantik, men også af en begyndende kvindesag.

1 Moster Johanne, 2 Mor Margrethe og resten er for mig ukendte Vallekildeveninder.

Mor kunne ikke lide at blive fotograferet, men der er to gode fotos af hende; dels dette fra Margrethes og Flemmings bryllup, og dels billedet af hende ved verandaen på Besse (se side 40).

Både mor og far var nationalromantikere – mor nok mere end far. Men de var også mennesker, som svarede enhver sit, og som var mere socialt bevidste, end de selv vidste eller i hvert fald nogensinde har formuleret overfor sig selv eller andre. Det viste sig i fars enorme tolerance overfor næsten alle og i mors omsorg for andre, der på en eller anden måde havde det skidt. Hun kunne ikke fordrage, at ægtefæller sagde han eller hun om hinanden: "De kan da i det mindste bruge hinandens navne." Hvis en eller anden nabo var syg og lå i sengen, blev jeg sendt ud for at vride halsen om på en due eller slagte en høne. Så blev der lavet suppe, som man blev sendt af sted med til den syge. Selv hvis vedkommende var fra indre missionen!

Mor var ikke altid lige begejstret for fars trang til at deltage i flere organisationers arbejde indenfor landbruget. Han ville gerne være med, hvor vigtige beslutninger for landbruget blev truffet. Det medførte, at han ofte ikke var hjemme, og det gjorde så også, at afgørende beslutninger indenfor driften blev truffet af skiftende forkarle. Mor syntes ikke altid, at deres beslutninger var lige fornuftige. Sådan har det vel til alle tider været for det frie erhverv. Som privat erhvervsdrivende går det ud over ens arbejde, hvis man vil deltage i det overordnede organisatoriske arbejde. Forståeligt – men uretfærdigt – blev påkørselsulykken i Skovby brugt af mor som begrundelse for, at far hellere skulle passe sin gård end at deltage i alle disse møder her og der. Som offentligt ansat er mine engagementer i foreningsarbejde aldrig blevet antastet af min arbejdsgiver – men det har da haft ret stor indflydelse på familielivet!

Ingen udover far blev vel nogensinde klar over hans forhold til troen på en overordnet guddommelig styrelse af tilværelsen. Han gik i kirke, men ofte alene uden at aftale det med mor. Det er ret sært, og mor var noget fortørnet over det. Om de har talt om det, ved jeg ikke. Han støttede rundhåndet økonomien i valgmenigheden, Højskolehjemmet, Friskolen og senere Efterskolen. Hans dybere refleksioner blev ingen indviet i – mig bekendt.

Mor derimod var stærkt troende og tvivlende til det sidste. Hun havde svært ved at acceptere, at menneskelivet skulle være uden en kristen gud, men hun tvivlede. På mange måder tænkte hun mere rationelt end far. Jeg tror nu, at troen vandt efter mange overvejelser.

Halvtredserne, tresserne og halvfjerdserne

For mig er de to førstnævnte årtier Besses guldalder. Det skal ses i lyset af, at anden verdenskrig var forbi, den havde bragt megen død, ødelæggelse og frygt med sig – nu kunne det kun gå fremad. Det skal også ses i lyset af, at alt i disse år flaskede sig for mig. I 1948 bestod jeg præliminæreksamen (mellemkske- og realeksamen på 2 år), i 1951 studentereksamen, i 1959 lægevidenskabelig embedseksamen, og i juli 1959 blev Birgitte og jeg gift. I 1960 og 1961 blev Thomas og Henrik født på Randers Centralsygehus' fødeafdeling, som blev ledet af verdens bedste afdelingssygeplejerske, Margrethe Hjort. Turnus-tiden (den første praktiske indførelse i lægearbejdet) havde jeg på Randers Centralsygehus. Vi boede i lægeboligerne ud mod Østervangsvej; vores og andre yngre lægers lejligheder er nu omdannet til sygehusledelsens kontorer.

Knud havde som 25-årig overtaget den daglige ledelse af gårdens drift, og Marinus havde stiftet familie i Bording. Alt så lyst og dejligt ud. Knud er jo et kapitel for sig. Han er ordblind, og det har for ham egentlig kun betydet et besvær med at udtrykke sig skriftligt. Men Knud skammede sig, og det forhindrede ham i at sige ja til at modtage alle de uddannelsesmæssige tilbud, som vores mor opfordrede ham til at modtage. I sin stolthed affandt han sig med en uddannelse, der bestod i afgang fra 7. klasse i folkeskolen, ganske vist en for den tid meget moderne folkeskole, en grundtvigsk friskole, men den voksenuddannelse, som de fleste har behov for, og som de fleste får, fik Knud ikke. På trods af dette formåede han at følge med i udviklingen af de moderne landbrugsmæssige driftsformer – og at virkeliggøre den på Bessegård.

En meget væsentlig periode i Knuds liv forløb på "Ballegård" hos Jens på Ballegård, en storbonde på Rask Mølleegnen. Knud følte sig som en del af familien, som styredes patriarkalsk af Jens. Gården var meget moderne i bygninger og funktion, jorden var den fede østjyske. I Jens så Knud en faderskikkelse, tror jeg. Det kombineret med, at han er særdeles godt begavet, og at han må have haft en flair for selve erhvervet, gjorde ham til en fremragende landmand.

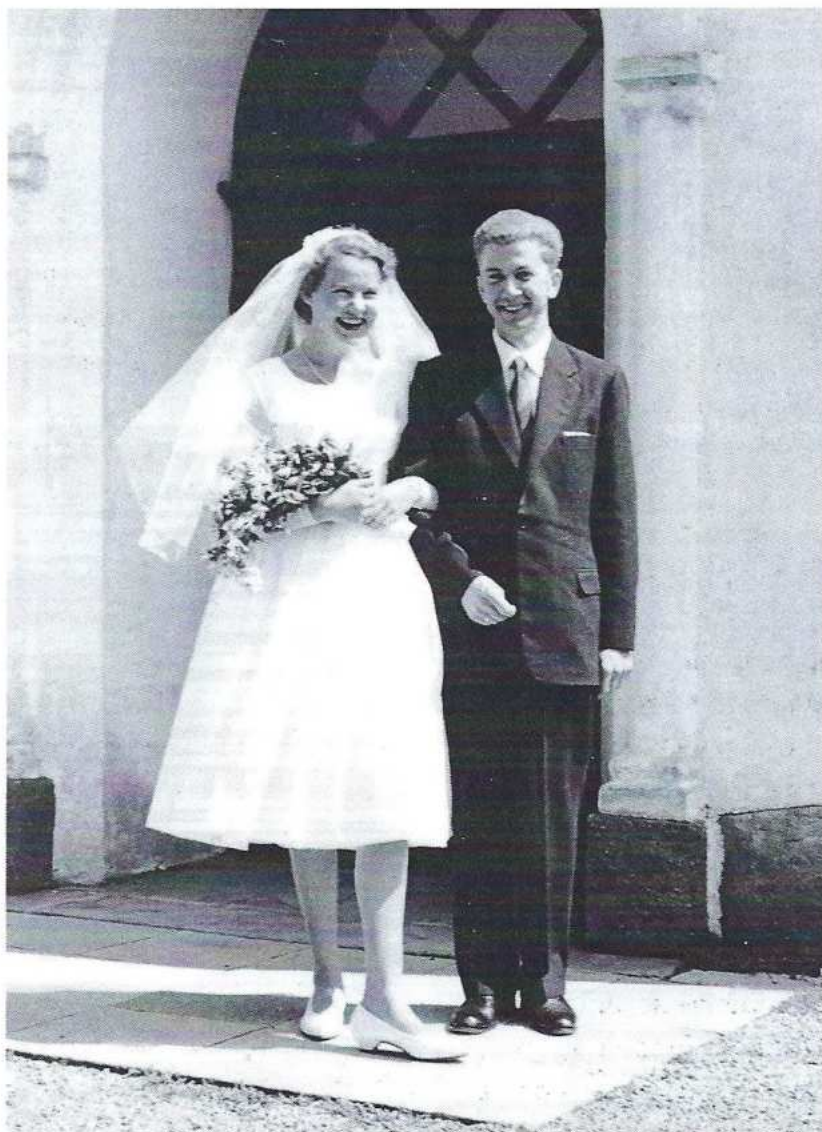
Knuds forhold til kvinder er et lukket land. På afstand gik det fint, men hvis der var optræk til tættere forbindelse, veg han tilbage. Vi har aldrig diskuteret de problemer, som

Knud ca. 1962. Hestestalden i baggrunden.

Birgittes og mit bryllup på Risager.
(Thomas var med).

helt åbenbart var til stede, han ville simpelthen ikke. Der var adskillige dejlige piger, der var interesserede, men det blev aldrig til noget. Tvært imod blev kvinder direkte set som fjender i hans forfølgelses-forestillinger, da sygdommen senere satte ind.

Hans forhold til andre mennesker var ligesom fars åbent og fordomsfrit, alle kunne godt lide ham, de unge flokkedes om ham, og gården havde i disse år mange fremragende medhjælpere. Det var altid hyggeligt at være hjemme på weekend fra Århus, og min økonomiske aftale med Knud og far var bestemt ikke en sur pligt. Vi havde den aftale, at hvis jeg ville være til stede på gården så ofte som muligt for at hjælpe til – som f. eks. når medhjælperne havde fri eller ferie – så skulle jeg ikke optage studielån til at læse medicin, et studium, jeg umiddelbart efter sommerferien i 1951 påbegyndte i Århus.

I foråret 1952 flyttede jeg og fætter Jens ind på 4. Maj Kollegiet i Århus. Han læste jura og boede på værelse 40, jeg på værelse 39. Begge blev vi optaget, fordi vores familier havde været aktive i modstandsbevægelsen, og det har jeg mange gange takket Marinus for. Jeg fik ifølge aftalen 200 kr. om måneden, huslejen var 60 kr. om måneden, men mor forsynede mig og mine medkollegianere med gode naturalier. Senere i studiet havde jeg nogle herlige studentervikariater i Herning, Odense og Kolding, det hjalp godt på økonomien, så der blev råd til adspredelser. Knud Lüttichau og jeg kunne af og til nå 2 biografforestillinger pr. aften – til mor Birgittes betydelige forargelse. Vi havde nogle fantastiske år; kollegielivet koster ca. ½ års ekstra studier, men det er aldrig blevet mig bebrejdet.

Jens og jeg var hjemme på Frisenborg og Bessegård næsten hver weekend. Talrige er de gange, transporten er gået "på tommelen" fra Årslev og hjem. Mandag morgen stod jeg nedenfor gården ved hovedvej 15 kl. 6.00. Der var der nemlig kørelejlighed til Århus med salgschef Velling fra Herning Svineslagteri. Ved Ikast stod Jens på, og vi havde mange fornøjelige ture med Velling, som nød at snakke med og udfordre "sådan et par studenterløjsere". I virkeligheden nød han at have selskab på turen, og han lagde ikke skjul på, at han misundte os de chancer, vi fik ved at gå på uni. Jeg har altid fået et kick ud af at gå til eksamen, det var næsten en sport at blive prøvet på sin viden, og i 1959 stod jeg med en solid embedseksamen uden gæld.

Birgitte og jeg havde det sidste år på kollegiet boet dør om dør, og vi foreslog eforen at forbinde de to værelser med en dør. Det blev nu ikke effektueret, men efterhånden vidste alle, at vi havde noget gående. Birgitte skrev på sit speciale i fransk om Baudelaire. Hendes arbejde besværliggjordes af en uforklarlig upasselighed og kvalme, men opgaven blev afleveret til tiden takket være mange kollegianeres hjælp ved skrivemaskinerne. Solidariteten på kollegiet var formidabel, og mange venskaber fra den tid har vist sig slidstærke.

Den dag, jeg var til afsluttende eksamen (retsmedicin), kørte vi sidst på dagen til Bessegaard til en festmiddag om aftenen, hvor Birgittes forældre var inviteret med. Birgitte kørte så med sine forældre tilbage til Risager, hvor de var flyttet ud for sommeren. Det var meningen, at jeg skulle komme til Risager dagen efter. Birgitte fortalte sin foræl-

Birgitte og mig på terrassen.

Mor, Thomas og Far.

dre og jeg mine, at Birgitte var gravid med beregnet fødsel næste år i februar. Oplysningen blev begge steder modtaget med fatning og mest glæde – det var stadig ikke "comme il faut" at få et barn tidligere end 9 måneder efter brylluppet.

Birgittes mor syntes nu, at jeg ikke skulle slippe så let, så da jeg dagen efter kommer til Risager, bliver jeg, idet jeg står ud af bilen i gården, modtaget af min 15-årige svoger, Carsten, der med bekymret mine siger: "Du, den er helt gal, det der med at Gitte er gravid, mor er rasende og er forsvundet ud i skoven". Jeg blev jo naturligvis stærkt rystet og tog trappen ind i det Røde Hus i ét spring. Der stod Birgittes far i stuen med ryggen til. Mit sind var i vildt oprør, men heldigvis holdt de mig ikke på pinebænken ret længe. Morfar og mormor, som mine svigerforældre har heddet i vores familie, siden Thomas blev født, gav hurtigt deres glæde ved at blive bedsteforældre til kende. Men den formastelige mediciner, som dog burde vide bedre, skulle lige rystes lidt, og det blev han.

Thomas blev født den 13. februar 1960 og Henrik den 11. juni 1961. Med kun 16 måneders aldersafstand var de næsten som tvillinger. Det var et par temmelig foretagsomme drenge. Jeg vil ikke sige, at de var berygtede, men de var ret kendte. I virkeligheden var vi nogle steder ikke så velkomne, men hos bedsteforældrene var der intet forbehold. Morfar fik hurtigt slået søm øverst i alle dørkarme, så nøgler kunne anbringes uden for børns rækkevidde. Flere konkrete hændelser i Bybæk er gået over i historien, f.eks. eksperimenter med mormors vaskemaskine og den effektive bremse af morfars bil, da de ville forhindre kusine Karens afrejse.

Selskab i haven:

F.v.: Thomas i barnevogn, Birgitte, Mor, Knud, Svend, Far, ung pige.

På Besse havde drengene "arbejdstøj" liggende klar, og der gik højst 2 minutter, før de efter ankomsten var i særdeles aktiv funktion. Heller ikke her undgik man eksperimenter med en traktor – og en motorplæneklipper – for ikke at sige et bål i kælderen. Deres samarbejde var upåklageligt. Både i Bybæk og på Besse var vore besøg imødeset med spænding og forventning og stor glæde.

I 1963 fik jeg stilling som 2. reservelæge på Århus Kommunehospital. Vi havde ikke lyst til at bo i lægeboligerne i Barthsgade, så vi købte et hus i Sabro, tæt ved skolen og med fin udsigt over marker og skove. Det var et moderne typehus tegnet af Friis og Moltke med gasfyr og med varme i loftet. Knud var rystet over vores køb, det var ikke lige det, han forstod ved et hus. Huset var nybygget, det lå allerforrest i en klynge af huse, og der havde i byggeperioden været meget trafik omkring huset, så jorden var helt ødelagt af traktose. Men pludselig den 20. maj 1963 ankommer en meget stor lastbil med anhænger og afleverer 18 tons sandmuld. Det var min fødselsdagsgave fra Bessegaard. Så kom haven i gang. Her fik vi 15 dejlige år, og Thomas og Henrik nåede at blive teenagere og Martin og Peder at opleve de første barneår her.

Tidligere har jeg beskrevet gårdens vækst under Knuds ledelse. Ligeledes har jeg fortalt om forholdene i Bodholt. Det skal ikke gentages. I foråret 1964 bliver mor indlagt på Herning sygehus med en gedigen depression. Drengene og

Thomas og Henrik i Knuds trillebør.

Thomas og Henrik i haven på Østervangsvej 28, Randers, 1962.

Den første jul i 1964 efter fars død.
F.v. Knud, mor, Dagmar, Jens Ole,
Henrik, Marinus, Thomas og Birgitte.

jeg er Langfredag en lille tur på Besse, og om aftenen er vi i Bodholt. Alt er tilsyneladende idyl, mor er i bedring, og far bryster sig af, at han skræller kartofler til middagsmaden, som kokkereres af Knud, mens mor er indlagt.

Næste morgen ringer Knud, at "far er dårlig". Jeg kører straks hjem og kan kun konstatere, at far er død. Han har kunnet mærke, hvor det bar hen, for han har været i bad, har derefter taget rent undertøj på og er gået i seng. Stille og uddramatisk, fuldstændig som han levede. Mor blev selvfølgelig udskrevet, og det viste sig, at hun var stærkere, end hun selv troede. Begravelsen hjalp vi hende selvfølgelig med, men forløbet bestemte hun på en værdig og bestemt måde. Far blev begravet fra Hammerum Valgmenigheds Kirke, som var fyldt til bristepunktet. Bagefter var en del af familien samlet på Besse, hvor der blev fortalt om far. Han var meget afholdt, det var fint og godt alt sammen. Et par nekrologer er vedlagt i kopi (Bilag 7).

Jeg havde fået et tilbud om en forskerstilling ved urologisk afdeling på et hospital tilknyttet University of Wisconsin, Madison i USA. Vi var der fra oktober 1965 til december 1966. Det blev til en fuldstændig fantastisk tid både fagligt for mig, og socialt for os gamle og de to ældste drenge.

Vi var på mange lange ferieture, bl.a. i Yellowstone parken i sommeren 1966. Grunden til en disputats om nyrenes funktion ved afløbshindring i urinvejene var lagt. Jeg var ikke helt færdig med efterundersøgelserne, men den tilstundende jul "var måske mors sidste", så med løftet om at komme over senere for at afslutte projektet tog vi hjem. Mor levede knap 25 år mere!

Terrassen i Sabro.

Henrik og Thomas i Grand Teton
Park syd for Yellowstone Park.

Vi skrev mange breve med vore familier under Amerika-opholdet. Brevene hjemmefra afslørede hen på efteråret 1966, at der var noget galt. Marinus skrev en del, uden at jeg kunne gæde problemernes art eller omfang. Det var også en grund til, at vi rejste hjem før tiden. Tænk, hvis vi blot var blevet derovre og havde gjort arbejdet færdigt. Men der var tegn på, at familien var ved at sejle i sænk.

Vi havde dog ikke anelse om, at vi rejste hjem til et mareridt af et familiedrama. Allerede i juledagene i 1966 var det helt åbenbart, at Knud var syg med svære vrangforestillinger og forfølgelsestanker. Fra hjemkomsten og ca. 6 år frem lå jeg i fast rutefart mellem Sabro og Hammerum. Mor var ulykkelig, Knud var udenfor terapeutisk rækkevidde, gården blev solgt, fordi han og mor skulle sikres en ordent-

lig økonomi og bolig. Det skal ikke skjules, at i disse beslutninger var Marinus og jeg meget uenige.

For mig var det afgørende, at der blev sikret en økonomi så mor kunne være tryk, og så Knud havde noget at falde tilbage på, hvis han skulle gå hen og blive rask. Men familien gik i opløsning, og Knud fik med tiden permanent tilknytning til Statshospitalet i Viborg. Disputatsen led en stille død og endte som nogle artikler. Det er en tid, jeg tænker tilbage på med græmmelse. Alt, der kunne være så godt, var pist forsvundet. Jeg blev af omstændighederne forhindret i at samle resultaterne af mine kirurgiske eksperimenter til en disputats. Dengang var jeg da ked af det, men der et gammelt mundheld, som jeg citerer på jysk: "Der er et`nøj, der er så skit, at det et`er godt for nøj."

Det at gennemføre en videnskabelig undersøgelse af et fysiologisk fænomen udsat for påvirkning udefra og få praktisk anvendelige resultater, har påvirket mine holdninger resten af livet - også selvom der ikke kom en officiel bedømmelse og påskønnelse ud af det: "Du skal ikke tro, du skal vide!"

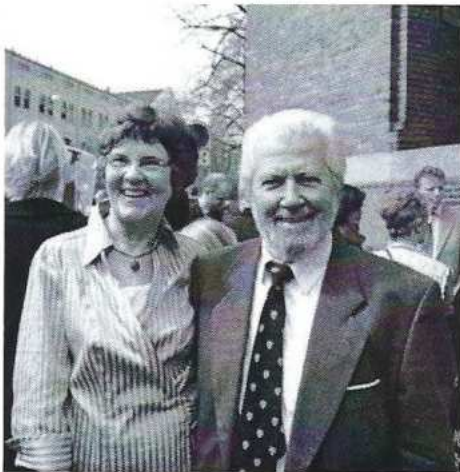
Det gik også ud over forholdet mellem Birgitte og mig. Ved fælles hjælp lykkedes det os at blive sammen, hvilket vi i dag er meget lykkelige for. Der skal som regel to til at køre en tosomhed i sæk. Jeg har en stor del af skylden af meget personlige grunde, som jeg ikke ønsker at udbrede mig om her, men betingelserne var nu heller ikke gunstige.

Problemerne med Knud og bestemt også med Marinus, treskiftet vagt, fritiden tilbragt på vejene mellem Sabro og Hammerum, og trekvart år med mor boende i et af børneværelserne i det lille Sabro-hus. Det var mere belastende, end man tror muligt. Heldigvis stod Birgitte det igennem, hun er årsagen til, at det lykkedes. Vores solide venskab holdt.

Mor var efter gårdsalget flyttet til et dejligt hus på Palle Fløes Vej i Hammerum; hun havde det selvfølgelig svært - hun arbejdede med skyld og skam med hensyn til Knuds sygdom, som hun mente, at hun var skyld i. Julen efter gårdsalget fejrede Sabrofamilien sammen med mor på Palle Fløes vej, og vores julegave var en bog med alle de bedste billeder, vi havde af Bessegård. Flere af disse billeder er indsat i krøniken.

Midt i alle bedrøveligheder fik vi to lyspunkter. Martin fødtes den 20/8 1971 og Peder den 31/7 1973. De har således

Birgitte og mig til et barnebarns konfirmation i 2008.

desværre ikke noget forhold til Besse. De har heller ikke kendt mine to brødre eller min far. Men de har ofte været med, når vi besøgte mor i huset på Palle Fløes Vej. Mor flyttede til en prydhave, som hun hurtigt fik gjort til både pryd- og nyttehave med jordbær, hindbær og solbær (bestemt af hensyn til Martin og Peder). De to har da også altid været søde til at være med på besøg, selvom det jo ikke altid har været lige spændende. Men de vandede haven og fik meget af tiden til at gå med havesysler.

De er med hensyn til oplevelser på en gård temmelig forfordelte i forhold til deres ældre brødre, men deres farmor lærte de at kende. Det er også vigtigt.

Som 90-årig fik hun et hoftebrud. Protesen kom aldrig til at fungere rigtigt, så hun sad i kørestol resten af livet. Hun måtte på plejehjemmet i Hammerum. Som alle andre havde hun det svært med at affinde sig med at være underlagt de mange regler. Ikke mindst alle tilbudene om at deltage i fælles arrangementer gik hende på. Men på sin egen stille måde fik hun alligevel med tiden sin vilje. Vi besøgte hende så tit, vi kunne, og var humøret i bund, skulle vi blot begynde at synge fra Højskolesangbogen eller Salmebogen, så var

Martin spiller gulvbås og Peder synger til.

Peder og Martin motoriserede i Sæbro.

100 års fødselsdag. F.v Martin, mor, Henrik og Peder.

hun med; hun kunne dem alle udenad.

Også mor døde stille og uddramatisk. Jeg kørte til Hammerum, efter at de havde ringet fra plejehjemmet. Hun lå med et roligt ansigt, præget af alderen, men med et lille smil om munden. Jeg fandt det tøj, hun skulle have på, en blå kjole med hvide prikker og det tørklæde, hun altid havde bundet om sit hår, samt et af hendes mange forklæder.

Bessegård siden salget

Landbrugsmæssigt har Besse været ude af drift siden salget i 1968. Gården har været brugt som lystejeendom, maskinstation og nu som kursuscenter. Husene er sat i stand efter alle kunstens regler.

Det er godt, men det er næppe den skæbne, mor og far havde tiltænkt gården. Ingen kunne i 1911 forestille sig den udvikling eller afvikling, som det danske landbrugssamfund har gennemgået, og som er mesterligt beskrevet af Smærup Sørensen i bogen "Mærkedage".

Det meste af jorden er lagt ud til alt andet end landbrugsdrift, lugten af dyr er for længst forsvundet, natur er erstattet af fabrikker og asfalt, og egnen er ugenkendelig. Gården har dannet ramme om et familieliv med glæde, sorg, åndelig rigdom, lidelse og dramatik – dæmpet af jysk sindighed

Epilog

Beretningen er skrevet, som begivenhederne er faldet mig ind. Derved kommer der nogle gentagelser, men jeg håber, at der er kommet en vis helhed ud af det. Min egen person kommer somme tider til at fylde en del, men det er svært at undgå, når beretningen er baseret på mine iagttagelser og oplevelser.

Havde jeg på forhånd vidst, hvor svært det er at begå en sådan beretning, var den slet ikke blevet påbegyndt. Men jeg begyndte med stort mod, og da jeg stødte ind i de problemer, der vitterligt er, var det for sent at bakke ud. Ikke mindst på grund af en forbløffende interesse og et ret vedholdende pres fra mine omgivelser.

Det skal så siges, at det har været en god øvelse, og at jeg har haft stor glæde af at gennemføre projektet, som blev indledt i en weekendvagt i Grindsted i '97 og afsluttet i Randers i vinteren 2010.

Sigurd Olesen

20.05. 1930 - 17.01. 2011

Bilag

Kærlighed ind under Julen 1928

Kære Margrethe og Ole.

Idet jeg mindes og takker for mangen en
festlig stund hos jer, sender jeg jer nogle
glas til brug med sadanne lejligheder, i
vil nok sørge for at Gidde og Ganne
med lejlighed får deres. Samtidigt
synes man jo det hele er en grå sønndag,
men når jeg så, da jeg var hjemme gik på
dit ene muntre lag til det andet, bliver
jeg jo ikke alene taknemlig for det, men
tænker også på, at vi vist lidt oftere skulde
se at feste lidt for hinanden, især mener
jeg i der har børn og unge ikke må glemme
det, at ikke de skal søge det festlige andre
mindre sunde steder amen. Tiden
ind under jul har været meget trist
for mig, jeg har været både syg og
kuller på rødderne, det er al denne
ensomhed jeg ikke kan dge men.

nu har jeg fået medicin efter af
Læges recept, og i dag har jeg i Glagelæ
givet min sidste ore ud, så trykker
de mig da ikke. Jeg var i Mandags
med Lise i København, hun var på
på rigshospitalet hos sin mand F. F. skal
betaler min lillet (endnu har hun ikke
talt om det) og Lise lod mig kont betale
halvdelen af bilen fra bilen til Hospital,
dit syntes jeg var godt gjort, da jeg var
færdig med at følge hende til halvfire
gik jeg hele vejen fra rigshospitalet
til Kristianshavn, nød andenlig prægt
og lysene, men jeg kan føle det i benene
endnu, så dumme tur fandt jeg glæde,
jeg hører i øjeblikket om dem, jeg kunde
på nok have fået nogle tyndere og firme,
men jeg syntes de her to var gode
og praktiske, jeg kaldede på et af dem
sidst, det var ikke så stærkt som ind-

holdet, og den aften kunde jeg se mit udkom
så lister man jo ikke med tingene
og efter som dit bygg gævede sig så
at det må det vel med tiden blive godt.
Her er så lidt til drengene både til
næse og mund. Så ønsker jeg for os
alle at vi må opleve at julen er kommen
med solken for hjertene bange — med
kærlig hilsen alle fine fra Morten Alma.

frøledag - 27.

Kære Margrethe! — Du gav mig en stor stor glædede Du igår ønskede
 mig: en glædelig fejl! Og det var mig umuligt at lade være at oproe dig
 — se dig igen — Men det var derovre vistnok fejl af mig —
 — igen — Men har sagt om mig at jeg kunne vente.
 (Det har nok været når det gjaldt økonomiske ting) for det har
 jo ellers alle dage været min elendighed at jeg ikke
 har kunnet vente hvor hjertet har været på prøve. —
 Men skönt Du noksten tog Dit „Glædelig fejl“ tilbage da jeg
 talte med dig så kan jeg og vil jeg dog ikke opfatte Dine ord
 sådan. — Jeg vil tro på Dit hjerte tro på Romighedens tro på
 det gode tro at Du i en god stund brød isen åbne vej
 os imellem og vi vil ikke atter lade frostens lille vandene.
 Jeg ved godt det er altså min skyld — eller selv
 om jeg ikke helt ved det vil jeg iallefald gerne indrømme at jeg
 har syndet og fejlet både først og sidst. — Men jeg ved også
 at mine børn ^{har} brugt det hårdeste hårde imod ^{mig} og jeg tror, på
 et falskt grundlag der var frembragt ved samvittighedsløsheds og
 løjagtig elader. — Men jeg ^{ved} også at jeg selv har givet løj og
 eladeren nogen grund til at boltre sig fordi jeg ikke vilde luse
 for bedre senere eller i det hele anderledes end jeg var. Men jeg synes
 jo at når min hustru kunde tilgive så helt og fuldt som
 hun gjorde det i de uforglemmelige ord: „Der er ikke et eneste menneske
 på den hele jorden jeg har noget imod!“ — Og når hun en af de
 sidste dage hun levede kunde sige til Mariaas moder

at hun skulde hilse hende — noget hvis var hændt og det var
til aldrig at gøre — men Din mor sagde det selv til
mig fordi sagde hun: jeg vil at Du skal vide det? —

Så synes ^{jeg} ikke mine børn har handlet mod mig —
sikkert hverken efter Deres moders ønske eller hele tankegang!

Jeg har syndet og fejlet hele mit liv igennem. — Dette skal
ikke bortforklares. — Ja i tankerord og gerninger. — Men alle
børn jeg har aldrig villet gøre dem andet jeg har syndet mest
imod. — Og jeg ophørte aldrig at elske dem! — Jeg ved dette
virkelig vil forståer men jeg beder: For mig. — Og jeg har
aldrig ophørt at bede barmhjertighedens og nådens Gud forbarne sig
over mig og os alle. — Og jeg har fra dag til dag følt mig i forbindelse
med hans forbarrende nåde og på inderlig måde fået
trøst og hjælp til at vandre de trænge veje. — Og vil Du tro
det elargrette: jeg ved at både Din og min mor hjælper
mig. — En gang var jeg så stor på det at jeg sagde: ja det er jo godt
at: "Jesus har et synders ven" men hvorfor skal vi endelig grise os
til var det dog ikke nok så rimeligt at vi kommer — vel alene
som syndere — men dog som nye pølse gode og glade menneskebørn!
— Ja sådan sagde og tænkte jeg. — Det var dengang Din mor brød Th. K.
var — i folkemindet. — At ja. — Jeg var så flittig som en ing —
ja det sagde man virkelig. — Men: Hver minde skal til toppen og i
A! Hvorfor? — Jeg forstår det ikke. — Men jeg ved at hele mit liv
har været en fortæring af det sørg og glæde af selvforståelse
plager og uforståelse nåde ja til denne dag af hjemsojler og
velsignelser. — Hvad tror Du elargrette det har betydet for mig
at min mor døde da jeg blev født? At jeg kom i under sorgens ja fortvivlelsens
påvirkning i lange vågne og træfslede natter fra min tidligste barndom
— — — Dette kan ingen forstå som har haft sin egen mor i en hel
menneskealder. — Da jeg i sin tid lå på sygehuset i Herning skrev jeg om alt dette
til Jørgen men hun havde vel ^{hæder} stærke betingelser for at forstå. Tilgive...

Det første kind gæder så vidt jeg ved: „Du skal ikke have andre Guder for mig“
Jeg har haft mange affinder. Snart har det været en mand snart en kvinde
i den tid en liden sag ofte et arbejde eller arbejdet — galt har det
altid været. Overdreven. — Når så skuffelserne ikke udeblev kom
vreden. — Jeg har vel ingen forjundet mere end P. N. og de kan så skuffe
mig — Men — Mærke stammer der mere fra den skuffelse end jeg nok selv
ved — men jeg er hel sikker på at såre meget havde været anderledes
om ikke dette var sket — men altså var vel den største fejl min. — — —
Jeg har dog fået lovt at tilgive. — Har I mine børn sat mig
højere end godt var og end jeg kunde svare til så er det vel godt jeg er
kommet ned. — Hele: Tilgiv!

Og så bedesglad det forbigangne som var dærligt —
Som var fejlsfyldt og synd — lad det ligge. —

Kan Gud tilgive — Hvordan kan vi så lade være. —
Vi ødelægger livet — det korte liv — både for os selv og mange
mange andre ved at gå og gemme på vrede og nag. —

Lad os aldrig glemme men altid huske at: Gud er Barmhjertighed —
— — — — — at: Gud er god og kan misundt med varer evindelig. — — — —

Og så lidt om mit:

Jeg havde en rar fødselsdag med mange små overraskelser — jeg
måtte jo dog savne nogle. — — — — Kraftigst overraskede dog
Overkyr Pöhlmann mig ved i et brev at skrive efter først til gænge
at have lykønskning: „Og altså så en gang til for det de har været for min
arbejdss og for min lykkel. Lev så nu vel i de kommende
år. — Deres hengiven og dybt taknemmelig Pöhlmann.“

Og så vil jeg endelig kun sige at vor bedste daglige
glæde er lille Karen. — Derom du og Ole vilde gøre os den store
store glæde at komme hjem så vilde Pöhlmann glædes med os en
liden stund. — I dag er hun 11 måneder. — Hun tænkte godt om
hun vilde gå alene og hun vilde godt om hans hinde fortælle
os en hel masse. — — — — —

jeg forstod at Du vilde skrive til Peder.

Selvom I hører fra ham vil I så ikke
nok sige mig det. — Det er intet snart et
år siden jeg har haft brev fra ham. —

Så ber jeg endnu engang: Kære Margrethe! Ole!
Kom hjem! Kom snart! Dagensvinde og nattevind
stunder til. — Tag så mine min Kores og lille Karens ønsker
om et godt og gladeligt Nytår! — Kære! Der magtige: I har
jo viden i jer magt at give os et gladeligt Nytår — om
Gud det vil. — Eders hengivne fader

Martin Andersen

Hammerund. 5/2 - 1876. —

Duere Margrethe! —
 Tak for dit brev. — Vi er jo Røde af at
 du ikke er så rask men ønskelig men
 vi vil håbe det må blive bedre når du nu
 får et rigtig godt råd — Du skal drikke
 et halvt glas Rødt vand hver morgen så var
 som du kan — Dette sagde din Moder fra Ulen
 som var her i går var det allerbedste middel —
 jeg tror nu også et glas Rødt vand
 efter hver gang man har spist er meget sundt.
 Med hensyn til fulen må du gøre
 som du selv vil og som du kan for dine
 husebudsfolks skyld. Gjeldet er bestemt til
 2de eller 3de februar. — Det venter sig at det
 jo vil blive vel strømt for dig først
 at få alt gjort for din søn så et rejse
 så daure og derefter strax rejse igen —
 men som sagt du må selv bestemme
 det. Jeg gør regning på at du kommer hjem
 en dag da. Du skal også være med. — Jeg
 gør jo regning på at du selv ønsker at komme
 hjem. — Der er et spørgsmål som jeg kunde ønske at
 stille og få besvaret ret snart dette: Er du virkelig på
 et du vil være i Høstland til din? Hvorfor vil du vide
 det spørger du måske igen — Det skal jeg sige dig.

2
Først vil jeg da sige: Du ved at Du tror y jeg ikke
gerne vilde have det mindste gram af ansvar for eller
skyld i hvem Du følger, derfor ved Du også at det
vil g må blive den frieste sag af ordene for Dig!
Kun dit eget hjerte g Din egen forstand leder mig i
dette følge. Men da vilde jeg uor ønske at Du
rigtig måtte kende dit eget hjertes indste vilje -
i den henseende og så følge den. - Når dette er
sagt tænker jeg at jeg enden at blive misforstået Kan sige
sig hvorfor jeg sætter spørgsmålet hermed. - Det er ikke
for uafgjortens skyld men det er af hensyn både til
Dig og mine andre venner fremtid. - Er det nemlig så
at Du er riktig på at Du må være et bestemt ja på
spørgsmålet da vil jeg sige at arbejde hen til at ~~de~~
g din egen engang stamme Brænde til at slå for deroppe
på hans sløjts gamle øje. - Det vil ikke blive nemt
at få dem at tænke sammenfist men med egentlige god vilje
fra begge sider tror jeg det kunde lade sig gøre. - Den om-
stændighed at han sløst for her g det jorden gør at jeg synes
i først skal bydes det til, og først når jeg var klar over at dette
af denne eller min grund ikke lod sig gøre, vilde søge
en anden plan i overblik. - Der Kan så viltt jeg kan
skulle blive to hindringer: 1. At de nemlig det ikke har ønsket
at gifte sig med Ole den 2. at han g hans far ikke
vilde give den pris for ejendommen som svogerskabet
skal til næringen. Det forvolder og jeg blir i 20 huse
hver dag mer g mer klar over at der vil mange flere
henge. - Et end jeg fra først havde tænkt. - Men
alligevel den pris som jeg som sagt nu ser stadig. - Der større
tror jeg der Kan blive et så stort og godt byggeri et stykke ind
i og søtte mine Profter ind for. - Men var jeg allerede nu

3

Klar over hvor du i den kommende vil have de vilde
 det dog betydelig lettere betragte dem for et giv det så godt
 som muligt. — Jeg tænker du vil fortælle for mig i stille
 spørgsmålet. — Er du bled af at være. Har jeg ikke
 forlange. noget svar men et svar som intet sies bryde jeg
 mig ikke om. — Her går alt sin jævne daglige gang
 jeg peger stadig af biler og din klar af hovedpine —
 men vi er da for det meste overens. — Vi har haft
 sognerådvald med Ruald i den ~~høje~~ tro. — Missjonens
 opstillede: Hr. N. Lauren: Frilund, Hr. Olsen: Højland
 Knud Knudsen i Laumen og Knud Andersen: Fandrup.
 De vilde have det hele! — Vi vilde derimod
 dele derfor opstillede vi: Jens Alboft,
 Kr. Søndergaard, Hr. Olsen og Jens Hjortholm
 alltså 2 til hver side. Resultatet blev
 at følgende blev valgt: ^{Sig. for} Kr. Olsen 278 st
 Jens Hjortholm 148 st. Jens Alboft 145 st
 og Hr. N. Lauren 143 st. — Deresfor havde
 Kr. Søndergaard 14 2 st så han havde han
 nok rigget selv Hr. N. L. Missjonen
 for andre mand Knud Knudsen og Knud
 Andersen fik kun 138 st og 132 st. så
 det ser da ind til at vi her nogen ret til
 at være i vognen endnu en lidt! —
 Vi var henne hos fatter Birch til forhandle
 den der valgt foregik og det gik os jo

der saeres alderis sa vel! Her vel! Den der gælder alle Brev!

gitt over det vakkelige punktet: skatens flytning. Der.
Petersen gav bare den ret. "Skatteløst" bemærkning
at: "Lønningen er jo stor" og det skænder vi jo godt
tælle et mere. — Christian Jensen på Bjergvejrd vedt Rose
sin (Anders) Rose hertil lordej eftermiddag klok 5 efter
at have købt i skrift fra Bjergvejrd og hertil. De
havde en play og et pøl med og den skæftede
der, og Anders til at stå af og drive på! —
Det skulde man have foreslået af en af Frøerne
i "Lønningen". Her kan alle Brev! — Pigen havde
ikke købt og skallet skulde de have som
en fordring!! — Det ser ind til at der vil blive
slutklæber i klæbning til sidste sømmet! —
Jegten skal is til kvindereupfindelse hos J. Vindemolen
Sigue skal til berig hos Fru Vith! A! Skat!
Ja der mæske sig. Sig y frue der ligesom at
per rigtigh. Skatteløst og vil tage fra mig brevet
som enden klap er skrevet! Det er nogle
rigtig skæmmen tungen og de her nogle skæmmen
skæmmen tungen og dette Ofere og forresten
er de skæmmet lojue. — frue der hader mig
hå ryge siger at det blir skæmmen for vakkelt men
jig ryge skæmmet ikke andet! — Nå men
det vist lidt vore skat at vi kan få
brevet her! — Bare du er belovt
for meget så begavet! Nej de troer er rent togge
men de er nu alligevel for klæbende. —
Brevet skal de ikke have et se men

Hammerum 22-3-36.

Kære Margrethe!

Det er meget spændende efter at høre hvordan De har det. Alle siger De har ingen adresse opgivet så det er lidt usikkert at få en forbindelse mellem os. —

Sidste nat lå jeg meget lange vægen. —

Besides sov jeg. Og så fik jeg i drømmen en forbindelse. —

Der kom et ~~stort~~ rullende ind i gården og holdt for høven. Jeg løb ned på trappen ^{for} men det var blevet personen på baltisen.

Og ind af krogene lys og let og strålende — Anna — jeg græd hendes hunder og sagde velkomment! Og vi gik ind i stuen (der) men så kom jeg til et hjørne: Anna er jo død og jeg klagede mig højt men stod lige lys og mildt men så lidt foruroliget på mig ligesom hun ville sige hvad klages De dig dog for far! — — — — — Så fortæller jeg hvorfor Anna var jomfr. Frønden siger os herovre: "Hvor godt de havde haft det sammen!"

Anna ville ikke have at en skuldage og var borte over at hun havde haft det godt! — — — — — Lange kære hilsener fra os alle! Din kære far

~~Hammerum~~

Kære lille finne & Trine! Tak fordi I kom hjem til os og fyldte Anna! Og tak fordi du besøgte hende Trine! —

For nok lille Margrethe ligger på det er godt. Ingen hun endnu har betrukket hendes adresse! — Ja jeg blev en glæde ved den forbindelse mellem os det kom og kom.

Karlsholm Læringsvej

~~Hammerum~~

Hannemenn 14/12 -37.

Kære Margrethe!-

Vi tænker alle sammen på Dig lille Gert! - Vi ville jo så gerne Du måtte komme Dig eller iallefall blive noget bedre. - Men tror Du ikke nok Du kan komme over og blive så længe som der er mulighed for at en længere. Biv kan hjælpe?

Vi alle - Jeg synes synes absolut ikke Du må afbryde Kunne foragtes som sket grund!

For der er ingen grund der betyder noget mod om Du Brinde komme Dig eller dog blive bedre. - Jeg kan godt forstå at Du gerne vil hjem til Dine. Kære til familien og det vil der og så alle selvfølgelig også men det har dog ingenting at sige mod det at Du Brinde komme Dig. - Derfor beder jeg Dig lille Kære

Margrethe: Bliv så længe der er mindste mulighed for at det kan gøre til nytte!

Det er i Allet - Dønnen og Dine egen sære interesser! - Og i Vores alle sammen!

Vi har det godt Men et jeg er så Træt. Har dog været til marked idag. Var sammen med Kinde i Bilen hjem. Han ser så godt og så slet ikke ud! -

Vi følger Du Dig så meget som muligt det er bedst! De Beroligte behøver fra os alle! Din Far!

Du ved da at jeg gerne vil betale! -

Hannemenn,

Birck og hans jydsk Oprindelse

Hvem har snydt hvem?" Med dette Spørgsmaal kunde Birck i en sen Nattetime — naar Rygtet havde bredt sig fra Rigsdagen, at en stormomsust krisepolitisk „Studehandel“ endelig var gaaet i Orden — introducere sig paa Bladredaktionen. Hans Arbejdsdag faldt som bekendt i Nattetimerne, og det hændte da, at han skaffede sig et Pusterum og lidt Afveksling ved at søge hen i den tikkende Fjernskrivere, de knaldende Skrivemaskiners og de flagrende Korrekturstrimlers Atmosfære.

Her befandt han sig aabenbart godt. Med et velstøbt Epigram om Dagens friskeste Nyt paa Læben dukkede han op i Chefredaktørens eller de politiske Medarbejderes Værelse, forlangte en Bajer og en Cigar og slog sig ned for at passiare. Det var nu ingenlunde Kriseaarenes tunge nationaløkonomiske Stof, han valgte til Samtaleemne. Det var oftere den seneste „Affære“ og oftest den politiske Scenes Mænd. Han elskede at dissekere dem i deres Særpræg og individuelle Fremtræden og gøre Udkast til, hvordan deres Nekrologer burde skrives. „Neergaard *kan* jeg,” sagde han. Der var ikke den Fold eller Krog i Neergaards Psyke, han ikke mente at have gennemlyst og kortlagt. „Staunings Hemmelighed er den, at han hviler i sig selv,” erklærede han. Stauning var uforanderligt ligevægtig, i Storm som i Stille, ens, jævn og naturlig i Ord og Færd, hvad enten det var Kongen eller en indeklemt Husmand, han talte med. Mere usikker stod Birck overfor J. C. Christensen, skønt det dog var ham, der skabte den ene, ofte citerede Sætning, i hvilken paa een Gang ikke

mindre end fire af vore fremtrædende politiske Personligheder næsten udtømmende karakteriseres: „J. C. Christensen hadede Zahle, misundte Neergaard og foragtede Kl. Berntsen.“ Jævnligt vendte han tilbage til Jul. Schovelin, Ungdomsvennen, med hvem der i Aarenes Løb var kommet en Kurre paa Traaden. Schovelin prisgav ikke blot Venner og Forbunds-fæller, men udsatte ogsaa gerne sig selv for Ubehageligheder, blot han fik Lejlighed til at anbringe et aandfuldt Citat eller en ramsaltet Sarkasme. „Jeg hørte ham engang tale ved et Højrestævne paa Marienlyst,“ fortalte Birck. „Han dyede sig ikke. Han sagde en Vittighed om Højres Landstingsgruppe. Jeg kunde se paa P. G. C. Jensens Øjne, at han i det Sekund henrettede ham.“ En mærkelig Oplevelse er det at tænke tilbage paa, at Birck en Aften inde paa Chefredaktørens Kontor pludselig brød af midt i Samtalen, vendte sig til Chefredaktøren og sagde: „De maa ikke lade Schovelin skrive min Nekrolog!“ En halv Snes Dage efter var han død.

Jeg gør ikke Fordring paa at „kunne“ Birck paa samme Maade, som han mente at „kunne“ Neergaard. Men vi var hardsysselske Hjemstavns-fæller, og jeg troede i hans mærkeligt modsætningsrige Personlighed at spore visse Træk, som kun kan forklares ud fra hans slægtsmæssige Forudsætninger. Selv skjulte han heller ikke, at hans vestjydske Afstamning var noget, han tillagde Betydning for sine Anlæg og sin hele Livsopfattelse. Og dog skulde man umiddelbart lede om Kontrast Mage til den, der bestod mellem Birck — det udprægede Bymenneske han var, levende og aandende i Storstadens indre Cirkler, i visse Maader dyrkende en Bohêmes Vaner — og det yderst jævne, i Ordets egentlige Forstand *oprindelige* Bondemilieu, af hvilket han havde sin Herkomst.

Birck stammer ned fra den midt- og vestjydske Slægt *Fløe* — en af disse mærkeligt begavede Slægter, som man træffer paa hist og her, og som gennem flere Generationer leverer Hjemstavnen adskillige af dens ledende Skikkelser baade paa det landøkonomiske Omraade og i det offentlige Liv. Dette har i særlig Grad kunnet siges om Slægten *Fløe*. Birck sagde selv om den, at den bestod „enten af Idioter eller Genier“.

I Hardsyssels Aarbog 1938 har Skolebestyrer Jørgen Jørgensen Borup gjort Rede for den i dens forskellige Forgreninger. Stamfaderen skal efter

en, vist nok vel afhjemlet Overlevering være en Svensker ved Navn *Palle*. Han var med i Carl X Gustafs Hærstyrker, der under Krigene 1657—59 oversvømmede Jylland. Sammen med andre svenske Ryttere var han en Tid i Aaret 1658 indkvarteret i Søndergaard i Fløe By i Brande Sogn. Her forelskede han sig i Selvejerbonden *Christen Pedersens* Datter, og Tilbøjeligheden var gensidig. Felttogets ubønhørlige Love, ved man at fortælle, truede paa et vist Tidspunkt med at skille de Elskende, idet Palles Afdeling pludselig kommanderedes videre til Viborg over Ikast. Opbrudet fandt Sted en Efteraarsmorgen, da Regn og Taage slørede Landskabet. Paa den Gang saa øde Hedestrækninger sydøst for Herning vidste Rytterne ikke at orientere sig, og Palle blev sendt ud for om muligt at finde Vej til Ikast. Til alt Held for ham fór imidlertid ogsaa han vild, og — som det hedder i de Gamles Fortælling: „Vorherre førte ham efter et Par Dages Omflakken tilbage til Kæresten i Fløe.“

Der er blandt Lokalhistorikerne delte Meninger om Palles virkelige Nationalitet. En af dem mener, at han var „en Landsknægt, hvis Vugge har staaet under mere sydlige Himmelstrøg, men som maaske nok har været i svensk Sold“. Denne Antagelse støtter han bl. a. paa, at „Fløerne gennemgaaende er mørkhaarede og af et temmelig varmblodigt Temperament“. Fra anden Side henvises til, at Navnet Palle dog sikkert maa tyde paa Stamfaderens rent svenske Oprindelse. Hvorom alting er: Palle blev gift med Christen Pedersens Datter. Han overtog Gaarden efter Svigerfaderen, og den gik derefter i Arv i Slægten indtil Midten af forrige Aarhundrede.

Fra Brandeegnen bredte Slægten sig til Herningegnen, og her fik den hurtigt en særlig Opblomstring. Stamfaderen til denne Gren af Slægten var *Palle Christensen Fløe*, Bircks Oldefader, der 1799 bosatte sig i Kollund i Rind Sogn, Syd for Herning. Med ham dukker ogsaa for første Gang Handelen med Uldtøj frem i Slægten. Hammerum Herred var det ene af de to jyske Herreder — Blichers Lysgaard Herred var det andet —, hvis Indbyggere havde faaet Privilegium paa at rejse Landet rundt og forhandle hjemmegjorte uldne og linnede Varer. Det var de slette landøkonomiske Forhold og som Følge heraf Befolkningens eksempelløse Fattigdom, der havde skaffet de to Herreder dette Privilegium, og det blev særlig i Hammerum Herred udnyttet med den største Flid. Overalt i Gaarde og Huse bødede man paa Jordens Karrighed ved at kaste sig over Uldbindingen.

en, vist nok vel afhjemlet Overlevering være en Svensker ved Navn *Palle*. Han var med i Carl X Gustafs Hærstyrker, der under Krigene 1657—59 oversvømmede Jylland. Sammen med andre svenske Ryttere var han en Tid i Aaret 1658 indkvarteret i Søndergaard i Fløe By i Brande Sogn. Her forelskede han sig i Selvejerbonden *Christen Pedersens* Datter, og Tilbøjeligheden var gensidig. Felttogets ubønhørlige Love, ved man at fortælle, truede paa et vist Tidspunkt med at skille de Elskende, idet Palles Afdeling pludselig kommanderedes videre til Viborg over Ikast. Opbrudet fandt Sted en Efteraarsmorgen, da Regn og Taage slørede Landskabet. Paa de den Gang saa øde Hedestrækninger sydøst for Herning vidste Rytterne ikke at orientere sig, og Palle blev sendt ud for om muligt at finde Vej til Ikast. Til alt Held for ham fór imidlertid ogsaa han vild, og — som det hedder i de Gamles Fortælling: „Vorherre førte ham efter et Par Dages Omflakken tilbage til Kæresten i Fløe.“

Der er blandt Lokalhistorikerne delte Meninger om Palles virkelige Nationalitet. En af dem mener, at han var „en Landsknægt, hvis Vugge har staaet under mere sydlige Himmelstrøg, men som maaske nok har været i svensk Sold“. Denne Antagelse støtter han bl. a. paa, at „Fløerne gennemgaaende er mørkhaarede og af et temmelig varmblodigt Temperament“. Fra anden Side henvises til, at Navnet Palle dog sikkert maa tyde paa Stamfaderens rent svenske Oprindelse. Hvorom alting er: Palle blev gift med Christen Pedersens Datter. Han overtog Gaarden efter Svigerfaderen, og den gik derefter i Arv i Slægten indtil Midten af forrige Aarhundrede.

Fra Brandeegnen bredte Slægten sig til Herningegnen, og her fik den hurtigt en særlig Opblomstring. Stamfaderen til denne Gren af Slægten var *Palle Christensen Fløe*, Bircks Oldefader, der 1799 bosatte sig i Kollund i Rind Sogn, Syd for Herning. Med ham dukker ogsaa for første Gang Handelen med Uldtøj frem i Slægten. Hammerum Herred var det ene af de to jyske Herreder — Blichers Lysgaard Herred var det andet —, hvis Indbyggere havde faaet Privilegium paa at rejse Landet rundt og forhandle hjemmegjorte uldne og linnede Varer. Det var de slette landøkonomiske Forhold og som Følge heraf Befolkningens eksempelløse Fattigdom, der havde skaffet de to Herreder dette Privilegium, og det blev særlig i Hammerum Herred udnyttet med den største Flid. Overalt i Gaarde og Huse bødede man paa Jordens Karrighed ved at kaste sig over Uldbindingen.

Man opdrættede Faar, kartede og spandt Ulden og bandt Hoser og andre Uldvarer, som aftoges af Opkøbere, eller som en af Familiens unge, raske Mænd falbød paa Rejser omkring i Landet. Palle Christensen Fløe var i sine unge Aar en af disse omløbende Uldhandlere, og ogsaa efter at han havde købt en Gaard i Kollund og giftet sig, fortsatte han Handelen. Han afkøbte Egnens Befolkning de strikkede Varer og solgte dem videre til København. Han forsømte imidlertid ikke derfor sit Landbrug, der blev drevet paa en saadan Maade, at det tjente Standsfællerne til Mønster.

To af Palle Christensen Fløes Sønner naaede frem i første Række i Herningegnens offentlige Liv. Den ældste Søn, Stiftslandinspektør, senere Justitsraad *Jens Pallesen Fløe*, Vostrup i Lønborg Sogn, (1800—78), Broder til Bircks Bedstemoder, repræsenterede Herningkredsen paa den grundlovgivende Rigsforsamling. Medens Repræsentanterne for de andre Kredse i Ringkøbing Amt tilhørte Højre eller det nationalliberale Centrum, sluttede Fløe sig til Bondevennerne. Til de senere ordentlige Rigsdage søgte han ikke Valg. Derimod sad han inde med talrige lokale Tillidshverv, bl. a. som Formand for Lønborg og Egvads Sognes Sogneforstanderskab. Han skildres som en tjenstvillig og vennesæl Embedsmand, jævn med de jævne, en jovial Fælle i et glad Lag.

Herningkredsen repræsenteredes paa de første Rigsdage i 50erne af en Gaardejer P. Knudsen, Ørre ved Herning — en af de Bonderepræsentanter, der ved deres uslebne Væsen og komplette Mangel paa Kundskaber og politisk Begreb vakte den nationalliberale Embeds- og Borgerstands indædte Ringeagt. I et Brev til Vennen Chr. K. F. Molbech i Kiel nævner Professor Brøchner, der en Valgperiode i 50erne havde Sæde i Folketinget, ogsaa „P. Knudsen, kaldet Perpendiklen, som forleden flyttede, fordi man forlangte 4 Skilling mere om Dagen i Kost og Logi“. Hjemme i Kredsen skumlede man ogsaa over hans lidt for afstikkende Bjergsomhed. Det hed sig, at han en Tid boede i en Kælder hos en Øltapper og Træskomand, hvem han hjalp i Forretningen, naar han ikke var optaget paa Rigsdagen, og for denne Haandsrækning oppebar han fri Kost og Logi. Omsider voksede da ogsaa Misstemningen saaledes mod ham, at man begyndte at se sig om efter en anden Kandidat. Ved Valget i 1858 stillede Justitsraad Fløes yngre Broder, Gaardejer *Søren Pallesen Fløe*, Kollund (1810—62), sig mod ham og valgtes. Han sluttede sig som Broderen til Bondevennerne, men

støttedes af Kredsens Embedsmænd og større Landbrugere, der for enhver Pris vilde af med P. Knudsen.

Søren Pallesen Fløes Rigsdagsvirksomhed blev af kort Varighed. Han genvalgtes ved Kaaring i 1861, men døde allerede i September 1862. Han havde vakt Opmærksomhed om sig som en livlig og sikker Taler, „ikke uden Kundskaber i flere Retninger“. Dertil kendtes han som en munter Selskabsbroder — en Egenskab, han ogsaa udfoldede under sine Ophold i København. Han knyttede sig her personligt og politisk nær til en af Tidens mest omstridte Personligheder, Baron C. F. Blixen-Finecke, Christian IXs Svoger. Blixen-Finecke, der i et Par Maaneder omkring Aarsskiftet 1860 havde været Udenrigsminister i det bondevenlige Ministerium Rotwitt, vedligeholdte stadig, til sine høje Slægtnings Forbitrelse, sine Forbindelser til Venstre. Det er troligt, at det ikke blot var de politiske Anskuelser, men ogsaa et fælles livslystent Temperament, der førte ham og Søren Pallesen Fløe sammen. Blixen-Finecke var noksom bekendt en livligt begavet Mand, vel nærmest „Sportspolitiker“ af Tilbøjelighed, dertil en vidtløftig Leve-mand og Grandseigneur i Pengesager. Fløe har naturligvis ikke paa disse Omraader kunnet vinde med i Baronens Tempo, men i des højere Grad har da det fornemme Bekendtskab fortryllet ham. Blixen-Finecke vandt ham i hvert Fald saaledes for sig, at Fløe før sin Død saa at sige testamenterede ham sin Plads i Folketinget. Ved Valget i 1861 var Baronens faldet i Københavns 6. Kreds, og under sin sidste Sygdom anbefalede derfor Fløe indtrængende sine Venner at vælge ham i Herningkredsen. Den Fløe'ske Familie- og Vennekredses Udbredelse og Indflydelse var da ogsaa stor nok til, at det kunde ske.

Men allerede ved det følgende Valg, i Marts 1864, opgav Blixen-Finecke Kredsen for iøvrigt at trække sig helt ud af det politiske Liv. Amtmand, Grev Trampe, Ringkøbing, fik da Mandatet. Hans Modkandidat var Skolelærer i Birk *Thomas Nielsen* (1835—95), den senere landskendte Venstrepolitiker, mangeaarig Folketingsmand for Vejlekredsen, siden Venstres Fører i Landstinget og en af Hovedmændene ved Afslutningen af det store Forlig 1894. Han var en af „Flørerne“, gift med en Kusine til Bircks Fader.

Med Thomas Nielsen indlededes en helt ny Tid i Hammerum Herred. Hans Virksomhed paa Rigsdagen indtager en fremskudt Plads i Tidens almindelige politiske Historie, og den skal derfor ikke repeteres her. Det er

tilstrækkeligt at nævne, at han var en af vore første Socialpolitikere: sociale Reformere til Gunst for Samfundets ubemidlede interesserede ham i langt højere Grad end den Kamp mod Estrup og Provisorismen, der optog Tiden. Det var utvivlsomt netop hans nære Samliv med Hammerum Herreds fattige Hedeboender, der bibragte ham denne Indstilling. Men det nye og banebrydende ved hans Fremtræden var, at han, skønt Socialpolitiker, brød med Bondevennernes gamle krasse Jordbundethed. Dybt kristeligt bevæget i grundtvigsk Aand, som han var, hidførte han i Hjemegnen en hel Omvæltning i Tankegang og Livssyn — bort fra den snævre Materialisme, der hidtil havde hersket, over til de mere ideelt og „folkeligt“ betonedes Strømninger. Baggrunden for hans Virke var jo de store religiøse Vækkelsesbevægelser Gennembrud i Aarene efter vor sidste Krig. Men han arbejdede paa fremragende Vis disse Bevægelser i Hænde, — dels ved sin Lærergerning i Birk Skole, om hvilken det er sagt, at han støbte et helt Slægtled i sit Billede, dels ved Oprettelsen af en Højskole i Hammerum og en Realskole i Herning, dels endelig ved Stiftelsen af en lokal Presse.

Thomas Nielsen stillede sig ikke senere i Herningkredsen. Da efter Kri-gen Kampen om Grundlovsrevisionen begyndte, kasserede Hammerum Herreds Bønder ved Valget i 1865 Grev Trampe og valgte en af deres egne, en „Nejsiger“, Gaardejer *Peder Nielsen*, Hammerum. Med ham naar vi ind i den Kreds af „Fløer“, som Birck fra Barnsben færdedes i. Han blev Bircks Bedstefader. Han var, kan man maaske sige, dobbelt Svigersøn til Herning-Grenens Stamfader, Palle Christensen Fløe i Kollund. Han var første Gang gift med dennes Datter *Sidsel Pallesdatter Fløe*. I dette Ægteskab var han Fader til Gaardejer *Marinus Pedersen*, der senere skal omtales. Efter *Sidsel Pallesdatters* Død giftede han sig med hendes Søster *Ane Pallesdatter Fløe*. I dette Ægteskab havde han ingen Børn, men hun medbragte fra sit første Ægteskab med Gaardejer *Niels Larsen* ni Børn, hvoriblandt tre Sønner, der senere blev Storkøbmænd i København, *Palle Fløe Nielsen*, Grundlæggeren af Tricotagefirmaet P. F. Nielsen paa Nørregade, *Dines Nielsen Birch* samt *Lars Nielsen Birch*, der blev Fader til L. V. Birch.

Lars Nielsen Birch (1836—95) var født i Birk By i Gjellerup Sogn, det østlige Nabosogn til Herning, i hvilket ogsaa ligger Stationsbyen Hammerum, der i ældgammel Tid udgjorde Midtpunktet i Herredet og gav det Navn. 1863 kom L. N. Birch som Handelsbetjent til København. 1867

etablerede han sig sammen med Broderen Dines i en Manufakturforretning i Bredgade, og senere overtog han Firmaet *Louis Pflüger* i Vimmelskaftet. Han giftede sig med *Larsine Louise Almü* (1848—1926). Hun var, saa vidt vides, af Byslægt.

For Bedsteforældrene og deres Hjem i Hammerum fattede Birck megen Hengivenhed. Den kendte Folkemindeforsker, Museumsforstander H. P. Hansen oplyser et Sted om Peder Nielsen, at „han var fra et Smaakaars-hjem og havde faaet en daarlig Skoleundervisning, men da han var naturlig begavet og flittig, indhentede han, hvad der var forsømt i hans Skoletid, og han kunde endog selv undervise sine Børn“. Sognet saa hurtigt i ham en Fører. Der skete det paa den Tid, midt i 50erne, usædvanlige, at man valgte ham til Formand for Sogneforstanderskabet, hvad Sognepræsten, der ellers ansaa sig som selvskrevet til Posten, blev saa fornærmet over, at han nægtede at udlevere Forhandlingsprotokollen og de øvrige Papirer. Sagen maatte ordnes ved Herredsfogdens Mellekomst. Det var P. Nielsen, der som Formand for Sogneforstanderskabet fik Thomas Nielsen knyttet til Birk Skole. Ogsaa paa Landbrugets Omraade gik han i Spidsen for den nye Tid; han skal saaledes have været den første Bonde i Gjellerup Sogn, der merglede sine Jorder. Ved Siden af sin sognekommunale Virksomhed havde han en Aarrække Sæde i Ringkøbing Amtsraad.

Ogsaa Egnens politiske Liv havde han taget Del i, bl. a. som ordførende Stiller for Baron Blixen. Valget som Kredsens Repræsentant i Folketinget faldt da i 1865 naturligt paa ham. Han var, skriver H. P. Hansen, „en retlinet, støt Personlighed“. Men han ejede ikke Thomas Nielsens store politiske Begavelse og kom derfor heller ikke frem i første Række paa Rigsdagen. Han varetog efter Evne Kredsens Interesser og holdt iøvrigt en klar Venstrekurs. Indtil sin Tilbagetræden i 1879 valgtes han ved Kaaring. Kun ved et enkelt Valg, i 1873, var en Modkandidat opstillet; men selve Forløbet af dette Valg turde være det sikreste Vidnesbyrd om, i hvilken Grad han havde Kredsens Tillid. Det var ingen ringere end Kap-tajn E. M. Dalgas, der ved denne Lejlighed — i en tilspidset politisk Situation, hvor Venstre havde rejst det folketingsparlamentariske Krav og forsøgt en Finanslovnægtelse — stillede sig som Højres Kandidat i Herning-kredsen. Dalgas, der i 1866 havde stiftet Hedeselskabet, skulde paa Forhaand synes at have haft nogen Kredit netop hos Vælgere som dem, han her

bejlede til. Men han faldt — endog usædvanlig haardt. Han opnaaede kun 85 Stemmer mod P. Nielsens 1195.

P. Nielsen kunde have fortsat sin politiske Virksomhed, om han havde villet. Men da efter Udstedelsen af det første Provisorium i 1877 de indre Stridigheder i Venstre brød løs, ønskede han ikke at være med længere. Han vilde, sagde han, give Plads for yngre Kræfter. Han døde 1910, 92½ Aar gammel.

Carl Arctander fortæller i et Mindeord om Birck i „Journalisten“: „Vi havde kendt hinanden, fra vi var tolv Aar og gik til Dans hos Poul Petersen. Birck var en lille, bleg, spinkel og graa Fyr. Den graa Farve fulgte ham for Resten hele Livet. Vi sad paa mine Forældres Porttrappe og diskuterede, jeg tror nok Stjernerne og Himlen; jeg saa paa hans bare Knæer, der kom til Syne mellem et Par korte Bukser og et Par korte Strømper, og jeg sagde til ham: „Jeg kan ikke begribe, du gaar til Dans med saadanne Knæer.“ „Skidt,“ svarede Laurits, og vi talte videre om Bibelen.“ Birck viftede ligesom med en distrahit Haandbevægelse det uvæsentlige til Side og gik igen over til det væsentlige! Der var i dette uformelle hos ham, denne Ligeegyldighed overfor det ydre Skin, et Genskær af Bondenaturen i ham.

Den fik Næring gennem de Besøg, han aflagde i Hjemstavnen. I Aarhundredets sidste Aartier, da han begyndte at komme derovre, havde meget forandret sig siden Gennembrudets Dage. I Tilknytning til den folkelige Opvaagnen havde en betydelig Udvikling paa det materielle Omraade fundet Sted. Det er ikke hundrede Aar siden, Tilstanden i Herredet kendetegnedes af yderlig Armod. Direkte Nød forekom vel ikke i Almindelighed; men Befolkningens Dagligdag var præget af de mest primitive Livsvaner. Fornødenhederne var faa og smaa. Evald Tang Kristensen har en Række Skildringer heraf. „Jorden føder os, Faarene klæder os, og saa har vi snart ikke andet at bruge Penge til end Tobak, Salt og Træsko,“ sagde man paa de golde Hedeegne. Efterhaanden som den landøkonomiske Opdrift i Kraft af Andelsbevægelsen og de rationelle Driftsmetoder satte ind, steg jo ogsaa Velstandsniveauet. Men Fliden og den pinligt gennemførte Nøjsomhed bestod. Ikke mindst i Herredets magre Sogne kunde der spores en „stille Velstand“: den gav sig ikke Udslag i kostbare Vaner, men den

ytrede sig som Selvsikkerhed og Uafhængighedsfølelse. Det var et oprindeligt Instinkt, der her slog igennem. Som Forholdene var i Vestjylland i Almindelighed, havde heller ikke Hammerum Herreds Bønder mærket meget til den Tilstand af Ufrihed, som Bønderne i Østjylland og paa Øerne gennemgaaende var underkastet. Herredet havde fra gammel Tid kun een større Herregaard, til hvilken de nærmest boende Bønder var hoveripligtige. De fleste Bønder havde deres Brug i Selveje, og med den voksende økonomiske Uafhængighed udviklede de da naturligt megen Selvstændighed i Væsen og Tankegang.

Det var dette Milieu, Birck i saa høj Grad følte sig draget mod og jævnlgt vendte tilbage til. Baade som ungt Menneske og senere ogsaa i Manddomsaarene tilbragte han ikke sjældent Sommerferien i Besøg hos Faderens Fætter, Sognefoged *Marinus Pedersen*, Hammerum. I de unge Aar gjaldt Besøget vel særlig den gamle Bedstefader, Peder Nielsen, der havde sit Ophold i Sønnens Gaard, og som paa god Bondevis i sin Egenkab af *pater familias* indtog sit Sæde for Bordenden ved alle Maaltider. Men ikke mindst var Birck tiltrukket af Sognefogden selv. Denne Ætling af Slægten Fløe — han døde nu i Forsommeren 1944, 87 Aar gammel — var et fremtrædende Medlem af den grundtvigske Kreds i Sognet og iøvrigt paa mange Maader en særpræget Mand. Han sad i en særdeles vel-drevet Gaard, og ogsaa i Henseende til aandelige Interesser var han forud for adskillige af sine Standsfæller. Han indtog afgjorte Standpunkter, og han forfægtede dem ud fra et virilt, kamplystent Temperament. Men i Levesæt afveg han ikke fra det nedarvede. Interiøret i hans Hjem var det typisk vestjydske: Langbordet med de tilhørende Bænke under Opholdsstuens lave Vinduer, der var forsynet med Kappe, medens Stuen iøvrigt savnede enhver Art af kunstlet Udsmykning. Hjemmet var i det hele, hvad Jakob Knudsen vilde have kaldt *rodfæstet* i gammel Bondesæd og -skik.

Det var et Anliggende af Interesse for hele Sognet, naar den københavnske Doktor var i Besøg hos Sognefogdens. Udrustet med den krogede Snadde, der dengang i Alfred Schmidts Streg var Bircks faste Tilbehør, færdedes han gerne ude i den lille Stationsby for at slaa en Sludder af med gamle Kendinge, og af og til hændte det, at Sognefogden samlede Sogneraadsmedlemmer og andre af Stedets kendte Mænd i sit Hjem til en Aften med Birck. Politisk var det jo Fjendeland, Birck her befandt sig i, og Bøl-

gerne kunde ved disse Lejligheder gaa højt. Man stod paa Forhaand Vagt i Gevær overfor denne Københavner, der ogsaa vilde ordne Landbrugets Forhold, og de nøgterne, tungt tænksomme Bønder syntes ikke altid om hans raske Domme og hans vittigt flagrende, ekvilibristiske Konversation. Desuden, med al hans Begavelse, led han jo i hvert Fald af een, i deres Øjne beklagelig Fejl: det morede ham selv at gengive, hvad der engang under en af disse hede Diskussioner blev sagt til ham: „Du har et godt Hovede, men du *er* jo Højremand!“

Trods al Meningsforskel og de deraf flydende drøje Dravater — eller maaske netop ogsaa paa Grund af dem — hyggede Birck sig godt i Kredsen. Ikke for intet var han efter Kødet i Slægt med den. Til syvende og sidst var han selv inderst inde vedbleven at være Bonde, nøjsom i sit Forbrug, beskeden i sine Fordringer til Tilværelsens Bekvemmeligheder, uden Sans for Dekorum, skødesløs, man kunde næsten sige let rustificeret i sin ydre Fremtræden. Han følte sig hjemme blandt disse ligefremme Bønder med deres tarvelige Levevis, deres Flid, deres Driftighed, deres enkle, men des holdbarere Livskunst. „Er De fra Hammerum Herred?“ spurgte han en nybagt Folketingskollega, der var valgt i en vestjydsk Kreds. „Ja,“ var Svaret. „Er De ogsaa født der?“ „Ogsaa det, ja.“ „Men saa er De jo et rigtigt Menneske,“ afgjorde Birck. Med sin udprægede Sans for det tilspidsede Udtryks polemiske og stilistiske Valører plejede han at sige, at de vestjydske Bønder udgjorde det ypperste Element indenfor den gotho-germanske Race.

Ved en særlig Lejlighed — saa vidt jeg ved, sidste Gang han havde personlig Berøring med Hjemstavnen — fik han Anledning til gennem et Medlem af sin Slægt at hylde vestjydsk Bondesind. Farbroderen *P. F. Nielsen* (1839—1905) blev en af Tidens kendte „Uldjyder“. Allerede fra 18 Aars Alderen drog han Landet om med Uldpakken, og 1870 nedsatte han sig i København, hvor han skabte sin senere saa omfattende Virksomhed. Men han glemte aldrig sin Hjemegn. Talrige er de Pengegaver, han i filantropiske og kirkelige Øjemed skænkede den, og ved sin Død efterlod han et Testamente, hvori der var afsat 180.000 Kr. til Oprettelse af en Havebrugsskole ved Hammerum.

Denne Skole, der senere omdannedes til Landbrugsskole, da det viste sig, at Betingelserne for dens Drift som ren Havebrugsskole ikke var til

Stede, indviedes den 9. Januar 1928. Birck var her Hovedtaleren. Han skildrede Farbroderen som en flittig, paapasselig og beskeden Mand. „Min Onkel“, sagde han, „holdt altid paa, at vi ikke skulde være mere eller finere, end vi er. Han havde det nærmest til den modsatte Side: han gjorde sig mere beskeden, end han behøvede at være. Han levede roligt og sparsommeligt. Han blev 60 Aar, før han gav Champagne, skønt han var Millionær længe forinden. Han forstod altid, hvor han kom fra. Han *var* Bonde, han *vedblev* at være Bonde, og han døde *som* Bonde, skønt han var Storkøbmand.“

I dette Farbroderens Eftermæle har Birck ogsaa givet en Side af sin egen Karakteristik.

P. Stavnstrup.

Birck som Rector Magnificus

Birck nærede ingen større Interesse for administrative Universitets-Spørgsmaal. Paa Rundskrivelser indenfor Fakultetet skrev han saaledes almindeligvis: Stemmer som Westergaard; det forekom ogsaa, selvom Westergaard endnu ikke havde stemt. Birck vilde ikke optages med de mange Detail-Spørgsmaal, om en Student skulde have Dispensation for atter at indstille sig til Eksamen o. s. v.

Forstaaeligt derfor, at Birck i mange Aar bad sig fri for at blive Fakultetets Dekan og som saadan træde ind i Konsistorium. Det skete først 1929, og kun fordi Tiden nu nærmede sig, da Birck kunde vælges til Universitetets Rektor, idet da den Regel var gældende, at man ikke kunde blive Rektor uden at have været Medlem af Konsistorium.

Paa Lærerforsamlingen i Oktober 1930, hvor Birck valgtes til Rektor, afgaves der 11 blanke Stemmesedler, hvad Birck ærgrede sig noget over; det var maaske ogsaa nogle flere, end der plejede at afgives, men paa den anden Side forstaar man, at nogle Professorer kunde nære Frygt for, hvorledes Birck med sin Formløshed vilde klare dette Hverv, der for en stor Del er repræsentativt.

Denne Frygt blev grundigt gjort til Skamme. Selv til Konsistoriums Møder, der begyndte Kl. 9, stillede Birck præcis — ganske vist mer eller mindre veloplagt. Han bestræbte sig for, at alt skulde glide stille og roligt; da han efter Rektoratet blev spurgt, hvorledes Aaret var gaaet, kunde han med Rette sige, at det var gaaet godt, men — føjede han selvironisk til — det har ogsaa knebet for mig at opføre mig pænt i et helt Aar.

Naar Bircks Rektorat endnu af mange mindes, er det ikke, fordi der skete store ydre Begivenheder i Universitetslivet, men for de tre akademiske Taler han holdt, og som efter hans Død blev udgivet. Paa den smukkeste Maade traadte han her frem som Universitetets Talsmand; i hans Mund blev Ordet til Aand. Til Ungdommen, Manddommen og Alderdommen talte han — smukkest maaske til Studenterne af 1931.

Tidens Ungdom

Studerter af 1931! Jeg hilser Eder!
Drag Eders Sko af, thi I staar paa et helligt Sted, hvor Generationer før Eder fik Præg for Livet, paa Universitetet, paa én Gang Brændpunkt for og Indbegrebet af Nationens aandelige Stræben og Erkendelsesvilje.

Dette Universitet, mater alma et immaculata, kalder paa Eders Arbejde til at føre Menneskeheden frem, maaske kun Brøkdelen af et Hanefjed, for lidt for Individet, nok for Nationen. Lær af Østerland, at Livets Kæde er lang, og at lige saa lidt som Individet er det afgørende, men Folket er det, lige saa lidt er det den enkelte Generation, men Rækken af Generationer, der udgør Nationen, og De vil forstaa Sandheden af Ordet: „Den, der tror, haster ikke!“ Selv er vi noget forbigaaende, et Punkt paa Krydsningen mellem de to Evigheder, Fortiden og Fremtiden.

Mater alma ser Eder an; maaske tænker hun paa den engelske Præsts, Dr. Parkers Daabstale om Børn som himmelske Muligheder og helvedske Sandsynligheder. Ser hun Menneskesindets vældige Muligheder for Sejr, Erkendelse og Offer, Guden i Mennesket, jubler hun; men erindrer hun, hvad Mennesket kan gøre af ondt, de brudte Løfter og hvor kort det — som Oliver Lodge siger — er siden, vi slap ud af Barbariet, og hvor længe vi var om det, frygter hun. Men i Haab eller Frygt giver vi, hendes Tjenere og Eders Lærere, Haandslag paa vort Venskab og Støtte,

paa det at vi, der i Dag modtager Dem som ukæmmede Hvalpe, kan aflevere Dem som Typer paa ligevægtig, handledygtig og sandhedssøgende nordisk Manddom.

I har Livets kostelige Gave: Ungdom; jeg skal ikke tale Moral; men jeg beder Dem huske Ungdomstidens Værd, og at som Stenen af din Haand og Ordet af din Mund, vender det svundne Minut ikke tilbage. Nu lægger De Grunden til Manddommens Gerning, Legemets Kraft, Aandens Sejghed og Sindets Ro.

Jeg misunder Eder Eders Ungdom, — thi den „er som et legende Sol-skin“ — men har ogsaa Medfølelse, fordi jeg kender de fysiske og aandelige Kriser, I skal gennemgaa, og for saa vidt de bestemmes af ydre Forhold, bliver de voldsommere end min Generations. Den nærmeste Krise kommer, naar De har bestaaet Deres Eksamen, skal anvende det lærte, og en Overgang kommer til at tvivle paa, om Livet har Brug for Dem. Vi kan ikke love Dem alle Embeder, saa mange De er. I maa tage Livets Kaar som andre gør det. Jeg raader Dem ikke fra at studere, men prøv, om De har Vilje og Evne og Troen paa, at den valgte Vej er til Deres Personligheds Udfoldelse og deres Kræfters Nyttiggørelse. Ellers, bryd ud! Nutidens komplicerede Erhvervsliv kræver Mænd af en anden Type end tidligere, Mænd, der kan tænke mere end et Led tilbage og frem. I vil erfare, at naar I har glemt, hvad I har lært, bliver der saa meget tilbage, at, naar I har lært et praktisk Erhvervs Teknik, har I et stort Forspring. Men, er der end altid Vej for de dygtigste, vil de fleste af Eder opdage, at der synes at være for mange Mennesker, og erindre Malthus' Ord om de begrænsede Pladser ved Livets Bord, og det endda uagtet Retterne er blevet flere; thi den kapitalistiske Tidsalder synes paa Grund af Misforholdet mellem Teknik og økonomisk Organisation at have opstillet som Idealet: Produktion ud af intet uden Menneskehænders Hjælp, over for en Afsætning, som sker uden for Produktionsstedet, helst paa en anden Klode.

Men ogsaa politisk er Tiden i Uraade. Det er ikke blot Troner, der vakler, men det 19. Sekels store Landvinding, det parlamentariske Demokrati, staar magtesløs over for de vældige Opgaver, der kræver Koncentration og Viljernes Ensrettethed. Og vi lever endelig i en Tid, hvor Statsmagt og Samfundsmagt, hin demokratisk, denne oligarkisk, staar

foran en uløselig Konflikt. Og endelig vil ingen paastaa, at Fredspagterne har givet os stabil Ligevægt. Under saadanne økonomisk, socialt og politisk forvirrede Forhold, tør jeg ikke garantere Dem imod, at ikke ogsaa De skal høre, hvorledes Apokalypsens forfærdende Rytterskare lader sine Hestes Hovslag gungre over Jorden.

Og dog, det er ikke en *Spenglers* Haabløshed, Vesterlandets Undergang, jeg forkynder. Thi hvad der synes Tegn paa Undergang, er blot en voldsom Overgangstids Fænomener. Men saa meget véd jeg, at Ligevægten er brudt paa alle Omraader, aandelige som materielle, og tvinger os til den Omvurdering af Værdierne, som er farlig for det enkelte Individis Sjæleliv.

Min Generation er gaaet gennem Skærsilden, det er muligt, at Eders skal gennem Helvede; men i *alma mater* kan I finde en Beatrice, der ved at styrke Karakteren, øge Erkendelsen af Sammenhængen og give Eder Glæden over aandelige Værdier, kan vejlede Eder gennem Mørkets Riger.

— — —

Udenfor Universitetet finder I bredmundede Udraabere, viftende med Partiets Shibbolet og appellerende til vage Idéer og Følelser, I ikke selv er klare over. Indstil Eder kritisk over for dem, hvad enten de lover en romantisk Nationalisme eller Platons Atlantis, den hellige Augustins „*civitas dei*“, Tusindaarsriget, Hurra-Bolsjevisme eller Hurra-Patriotisme.

Eders Tid kræver Mænd, der fanger Overbevisning fra en Gennemtænkning af Erfaringer. Paa hvilken Side, De stiller Dem, véd jeg ikke, det afhænger i nogen Grad af Temperamentet; men husk blot, at det samme Grundprincip antager til forskellige Tider forskellige Former; hvad der var folkebefriende for 100 Aar siden, kan i Dag være sort Reaktion og omvendt; tag f. Eks. Frihandel mellem Individier eller mellem Stater, om hvilken det klogt er blevet sagt, at den er et Stykke engelsk Historie, der paa Grund af falsk Generalisation er blevet ophøjet til et økonomisk Dogme.

Jeg beder dem, der er radikalsindede, at huske, at Omvæltning i sig selv skaber megen individuel Lidelse, og at Institutionernes Forandringer betyder lidet, naar Mennesket ikke selv forandres, og at det er en Ulykke at tabe Forbindelsen med Fortiden. Og til de konservativt anlagte: revo-

lutionær Tankegang hos en Del af Befolkningen skal ikke skrives paa Agitationens Regning, men paa ulykkelige Tilstande; der er Øjeblikke, siger den store prøjsiske Reformminister, Friherre von Stein, hvor en forpasset Revolution foroven kan medføre en Revolution forneden. I de næste 10 Aar vil Verden blive Vidne til en Kommunisthetz af pogromagtig Natur, der ogsaa vil ramme Folk, der slet ikke hører til den Klike; men glem ikke, at bag denne Bevægelse saavel som bag Fascismen, staar den Kendsgerning, at den overvejende Del af Evropas Befolkning er ulykkelig, og at den Orden og Ro, der skabes af Politiknipler og villige Dommere, kun er den Dødens Ro, som *Verestsjagin* skildrer i sit berømte Maleri: „Alt roligt i Sjikkapasset“. De kan ikke nøjes med ældre Slægtleds stivnede Erfaringer, men maa selv tænke. Og heller ikke tro Dem liberale og moderne Mænd, naar de fra forskellige gamle Læderflasker blander Meninger sammen, som man mikser Barbardrikken: Cocktail.

Men er Tiden end svær, er det Deres Pligt at haabe quand même; De tilhører en god og fornuftig Race, de fire nordiske Folk er maaske det bedste Menneskemateriel; overalt i Verden møder De Nordboens Fodspor. Og lad Dem ikke forvirre af, at en enkelt Generations økonomiske Ledere ved karaktermæssige og intellektuelle Fejl har bragt vort Land ned og rokket ved den Respekt for Tro og Love, der er et kapitalistisk Regimes Grundlov.

Og vil nogle føle det som en Begrænsning at tilhøre et for lille Samfund, saa husk, det er et gammelt Kultursamfund, hvor tænkende Mænd kan finde Aandsfrænder. Kulturs Opbygning kræver Sekler. Tag de to tilsyneladende Antipoder: U. S. A. og S. S. S. R., der aandeligt talt dog ligner hinanden. Hvor meget jeg end véd, hvad ensrettet Vilje og Organisation kan udføre, saa tvivler jeg paa, om man ved en Femaarsplan kan skabe et Agrarsamfund om til et industrielt; men jeg véd ganske sikkert, at et Land, der har brudt med sin gamle Kultur, hvor ringe den end har været, ikke med en Femaarsplan kan skabe en ny Kultur. Og med Hensyn til U. S. A. maa jeg gentage, at vi Mænd af de gamle evropæiske Universiteter, har vore Forbindelseslinjer i Orden, er dus med Goethe, Kant og Katedralen i Cordova, medens en Amerikaner kun er dus med en anden Amerikaner.

Og ud fra disse Forudsætninger: et godt og roligt Folk og en Kultur-

nation skal De haabe og derfor føle deres Ansvar i en tung Tid, og vil De med Goethe svare, at det ikke er os, der lever Livet, men Livet, der lever os, maa jeg alligevel hævde, at skal Menneskeheden føres frem, maa vi opretholde Fiktionen om den enkeltes ubetingede Ansvar for sin Indsats i Livet.

— — —

I den gamle Skolekantate hed det:

„Der sidder sur og streng
den Hører paa Kateder;
paa Bænk den stakkels Dreng
ved Grammatiken sveder.“

Det gælder ikke hos os; vi har givet Afkald paa Disciplinens Midler, vi har ikke engang et *Carcer*; vi Universitetets Lærere er som frie Springbrønde paa Torvet; I maa selv om, I vil drikke. Jeg beder Dem bruge Friheden saaledes, at vor Læreform stadig kan blive voksne Mennesker værdig.

Naar De hører Deres Lærere, vil De ofte reagere i Tvivl, men alligevel, de tre første Aar maa De optage betingelsesløst ogsaa det, De finder galt eller overflødigt. De har først Ret til at kritisere, naar De kender Deres Videnskabs Metode, Nomenclatur, Systematik og dominerende Idé; indtil dette Tidspunkt akademisk Lydighed — *perinde ac cadaver!* Men derefter handler De i vor Aand, naar De vender Dem kritisk prøvende over for det lærte. Thi vi ønsker ikke, Eleven skal være en Afstøbning af Læreren, dels fordi hver Personlighed skal have sit Udtryk, og dels fordi vi kræver Udvikling; hvad *Nietzsche* siger om Mennesket, gælder mest Videnskabens Mænd: „*Nicht fort soll er sich pflanzen, sondern hinauf*“. Derfor lyder Budet: Arbejd Dem ind i Deres Lærer — og arbejd Dem saa ud af ham igen!

En af min Skoles Lærere sagde engang til os: „Drenge, Drenge, nu driver I *allotria!*“ En Faglærer vil være tilbøjelig til at sige: Luk Øje og Øre for andet end Faget. Og dog er det klogt at søge ind paa andre Gebeter, og det ikke blot sin Videnskabs Grænseomraader; thi herved vinder man en videre Forstaaelse af sit eget Fag, og selve dette bliver først ved

at sættes i Forbindelse med andre Fag en Kilde til almen menneskelig Udvikling.

Thi *alma mater* vil ikke blot Lærdom, men Visdom; levende i Specialiseringens Tidsalder gælder det ikke at glemme det almene for det specielle; husk vel, at Viden er nødvendig, men ikke for sin egen Skyld, men fordi den giver Tænkningen dens Materiale. Det sidste Maal for Universitetets Undervisning er ikke det rent haandværksmæssige, men at give Dem Vanen til ret Tænkning. Erhvervet inden for Faget, ændrer den vor Karakter, for saa vidt den fører til rigtig Tænkning paa andre Omraader, som realiserer Trilogien: ret Tænken, ret Handlen og ret Tale.

Jeg skal endnu bede Dem ikke fornærme *alma mater* ved at forveksle hende med to ækle Kvinder, der snylter paa alle Læreanstalter: Madame *Scholastica* og Madame *Pedantica*, den sidste Skytspatronesse for slet begavede Lærehoveder, hvis Videnskabelighed højst er Samlermani, den første for de formalistisk anlagte. Disse Kvinders Elever er Folk, om hvem der kan siges, hvad der blev sagt om en dansk Delegeret ved Londoner-konferencen: „Han véd alt, men forstaar intet!“ Ogsaa i mit Fag har Skolastikeren, der kan et vist Kvantum Forfattere, sammenholder og fortolker dem i en Uendelighed, og slutter fra deres for faa og ofte virkelighedsfjerne Forudsætninger, gjort Skade. Pedanteri og Skolastik skaber den Art Muldvarpesagkyndige, om en af hvilke Bismarck engang har sagt: „Jeg ser hans Sagforstand, men hvor er hans Menneskeforstand?“

Den unge Docent vil ofte betragte Eleven som Dejg, der skal formes, helst i egen smukke Lignelse. Nogle ældre vil med Bitterhed føle Kritiken, at unge Mænd stræber efter at fortrænge dem og deres Meninger. Men resignerer man — og bliver klog, — saa forstaar Læreren den Sandhed, at vort eget Livs Værk først faar Værd, naar det optages og *videreføres* af andre. Uden Ederes Arbejde bliver vort, de ældres, omsonst, værdiløst som Løsning af en Kryds- og Tværsopgave; gennem Eder, de Unge, projicerer vi os selv ud i Fremtiden, virkeliggør vor egen Evighedstrang. Thi vi alle gaar bort, ladende halvgjort Arbejde bag os.

Og derfor lyder der fra os, de bortdragende, til Eder, de kommende, som en augustinsk Bekendelse: I meget svigtede vi; der var Ord, vor frygtssomme Mund ikke talte; tal dem! Der var Tanker, vor sløve Hjerne ikke tænkte; tænk dem! Der er Daad, vor svage Haand ikke øvede; øv

den! Eders Gerning, I Unge, skal være Genløsning for vore Forsømmelser.

Og vid derfor, at vi Universitetslærere holder af Eder, nogle for Eders straalende Ungdom, andre fordi I er vort daglige Arbejdes Materiale, men *alle*, fordi I er vort Haab, vort Greb ind i Fremtiden.

— — —

Epilog

Og saa optager jeg Eder som Novicer i den akademiske Orden, hvis Valgsprog er, hvad der staar i Prinsen af Wales' Vaaben: Ich dien!, hermed udtrykkende, at I vil danne et Aristokrati af Tjeneste, men ikke af Privilegium. I denne Orden kræver vi ikke de høje Løfter: Lydighed, Kyskhed og Fattigdom; men vi kræver: Ydmyghed, Sandfærdighed og Vilje til ret Tænken.

Selv de af Eder, der kommer til at tilbringe et Liv i Tænkning, vil være glade ved at sige: „Tjenere vi er i Aandens Rige“, og vil le ad den dumme Hovmodssang: „Herrer vi er i Aandernes Rige“, som om en udvidet Realeksamen kunde gøre En til det.

For at naa ret Erkendelse, kræves den frygtesløse Sandhedsvilje, som Giordano Bruno bar Vidne om; men Vilje til videnskabelig Sandhed fører til Uvilje mod Løgn paa alle Punkter. Jeg skal ikke undersøge Sandhedspligtens Begrænsning, men kun sige Dem, at der en én, De aldrig maa lyve over for: Dem selv! Naar man ikke længer tilstaar for sig selv, hvad galt man gør, er man blevet et haabløst eller et forkludret og forlappet Individ.

Derfor beder jeg Eder gaa ind i Lønkammeret, ikke til Navlebeskuelse, men til Meditation og Selvprøvelse. I vil lære Eder selv at kende, Eders Motiver og Anlæg; og I vil samtidig lære Eders Næste at kende. Et kinesisk Ordsprog anbefaler tre Gange at søge ind i sit Hjerte, tre Gange at undersøge sit Sind igen: *thus thou shalt know the mind of other men.*

Og endelig, men mest, vil I finde, at Hjertet er som et Sinai, hvor I møder Eders Gud, det eneste Sted, hvor I hører Stemmen i Eders Indre, der som et Gyroskop holder Eder i moralsk Ligevægt, finder den *daimon*,

Sokrates taler om, som tvinger os til paa Trods af Fare at handle rigtigt. Legemlige Øvelser har sit Supplement i aandelige Exercitier.

Idet jeg nu skal modtage Eders Løfte om at overholde Universitetets Love, vier jeg Eder i Universitetets, den Huldes, den Renes, Navn til Erkendelsens Tjeneste i Kampen for Lysets Sejr over Mørket. Vel har Historien, som Gibbon betegner som en Kronik over uafbrudt menneskelig Dumhed og Slethed, vist, at Mørket stadig er stærkest, men ogsaa véd jeg, at havde Lyset ikke sine Riddersmænd, viide Mørket lægge sig over Jorden. Mit Haab er, at *alma mater* engang kan hilse mange af dette Hold som Mænd, der har baaret Sværd og Armbrøst i Lysets Riddervagt.

Dødsfald i Hammerum

Uden forudgaaende sygdom er gaardejer og fhv. sognefoged Ole Krogslund Olesen, „Bessegaard“ ved Hammerum, paaskelordet ved siden af det, hvor hans broder Mads Skov Olesen ligger begravet.

lund som senere blev overtaget af broderen, den kendte hedeopdyrker Mads Skov Olesen, og købte selv nogle større jordarealer et lille stykke fra fodegaarden og lod her opføre gaarden „Bessegaard“. Han blev i 1911 gift med en datter af sognefoged Marinus Pedersen i Hammerum, og sammen har de to skabt et ualmindeligt smukt og harmonisk hjem, samtidig med at de drev gaarden frem til et monsterlandbrug.

Ole Krogslund Olesen nød gennem aarene sine medborgeres agtelse og respekt, og det var vist i overensstemmelse med hele sognets ønske, at han for mange år siden overtog hvervet som sognefoged efter sin svigerfar. Dette hverv forstod han at varetage paa en god maade, og han havde en sjælden evne til selv i ubehagelige ærinder at ordne tingene, og der bestod mellem ham og samtlige sognets beboere et yderst venskabeligt forhold.

Han var gennem aarene meget optaget af plantningssagen og havde sammen med sin broder, Mads Skov Olesen, foretaget flere plantninger af plantager og løbølter. Ogsaa den skønne beplantning, der i dag omkranser „Bessegaard“, skyldes Ole Krogslund Olesen. Han yndede at færdes i naturen, var en ivrig jæger og deltog gerne i de jagter, der blev holdt paa egnen.

Foruden sin hustru efterlader Ole Krogslund Olesen sig tre sønner, nemlig gaardejer Niels Marinus Olesen, Bording, landmand Knud Ole Olesen, der er ugift og passer gaarden, samt læge Sigurd Olesen, Aarhus.

Jordefærd i Hammerum

Gaardejer og tidligere sognefoged Ole Krogslund Olesen, Hammerum, blev i gaar begravet paa Hammerum kirkegaard i gravstedet ved siden af det, hvor hans broder Mads Skov Olesen ligger begravet.

Efter en kort højtidelighed i hjemmet paa „Bessegaard“ fortes baaren til Hammerum kirke, der fyldtes til trænge af det store følge. Kirken var pyntet med spæde, grønne grene og paaskeliljer, og der var sendt saa mange blomsterbuketter og kranse til baaren, at hele kirkens midtergulv og vaabenhusets gulv var dækket. Der var kranse med signerede bænd fra Ikast-Bording og Omegns Forsvarsbroderselskab og fra Hammerum Herreds Sognefogedforening.

Sorgehøjtideligheden i kirken indledtes med salmen: „O Kristelighed“ hvorefter pastor T. Balle Christensen, Herning, talte over afdøde over ordene: „Opstanden er den Herre Krist til alle slægters trøst“. Præsten sagde bl. a.:

— Vi kan vist let blive enige om, at det ikke hører vor natur til at glæde sig til døden. Vi har faaet livet som en kostelig gave, som ustandselig staar i fare for at mistes, og det kan nok give et menneske spænding og stor horisont, hvis man forstaar forskellen paa at være levende og blot at være til. Maaske forstaar det menneske, som virkelig lever og ved, hvad livets grænse er, og at døden kan spærre.

Den salme, vi netop har sunget, er valgt, fordi Ole Olesen gerne selv hørte den sunget. Vi har paa den maade sagt noget om ham, at han elskede livet, det liv, hvor skove voksede, hvor blomster gror, hvor dyr lever og mennesker bor. Saadan elskede han livet, og saadan saa hans øjne alt det skønne i vort land. Vi, der elsker livet og endnu staar foran grænsen, maa synge lovsangen: „Din broder Kristus er opstaaet fra de døde og har over svælget skabt en bro“.

Må sang: „Sov sødt, barnlille“, og efter velsignelsen fra alteret „Klokken slaar“, hvorpaa sønner og nære slægtninge bar kisten til graven. Her foretog pastor Balle Christensen jordpaakastelsen, og afdødes ældste søn, gaardejer Marinus Olesen, Bording, bragte paa familiens vegne en tak til folket for al venlig deltagelse.

Dødsfald

Forhv. sognefoged, gdr. Ole Olesen, Bessegaard, er i påsken pludselig død, 81 år. Olesen var født i Krogslund. Ved sit giftermål byggede han gården, hvor han boede alle sine dage. Han var et særdeles interesseret menneske, fuld af aktivitet til det sidste.

Som ung dygtiggjorde han sig på mange måder i højskoleophold i Norge m.v. Han var meget aktiv inden for gymnastikken og havde stadig en vis kontakt med Gjellerup sdr. SG og I. Han var stærkt engageret i valgmenighed, højskolehjemmet, og i de senere år Fri- og Efterskolen i Hammerum. Foruden at være en dygtig landmand var han i mange år en afholdt sognefoged, en post han overtog efter svigerfaderen, Marinus Pedersen. Sammen med sin hustru skabte Ole Olesen et godt og gæstfrit hjem hvor især ungdommen følte sig hjemme. Mangfoldige unge mænd mindes i dag med taknemlighed timerne de har tilbragt på Bessegaard. De senere år er driften af gården væsentligt overtaget af sønnen Knud, der følger de gode traditioner op. Foruden det store tab for hjemmet vil mange savne den raske, venlige mand.

Min kære mand, børnenes og børnebørnenes gode far og bedstefar,

Ole Krogslund Olesen
er stille sovet ind.

Hammerum, d. 17. april 1965.

Margrethe Olesen,
Bessegaard, Hammerum.

Baaren føres fra hjemmet
torsdag den 22. april kl. 15,30,
ved Hammerum kirke kl. 16,00

8963

Om forfatteren

Sigurd Olesen (1930 - 2011) voksede op på Bessegaard, som er omdrejningspunktet for denne slægtskrønike. Han fortæller her, hvordan slægternes livsbaner samles på Bessegaard, som i en lang årrække danner rammen om familielivet, og hvordan de sidenhen føres væk derfra.

Bogen rummer dels beskrivelser af familie og venner, af gårdens liv og årets rytme, dels historier fra det nære samfund og dets forandringer, besættelsestiden og efterkrigsårene med den generelle afvandring fra land til by.

Sigurd Olesen var overkirurg på Randers Centralsygehus, og han var ved siden af sin lægegerning aktiv på en række andre områder, bl.a. Radikale Venstre og Det etiske Råd.

